

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sandra Koštric

**Od »slovenske Sibirije« do čarobne pokrajine neskončnih ravnin:
Prekmurje v kontekstu slovenske nacionalne identitete**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sandra Koštric

Mentorica: doc. dr. Maruša Pušnik

**Od »slovenske Sibirije« do čarobne pokrajine neskončnih ravnin:
Prekmurje v kontekstu slovenske nacionalne identitete**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

»Mura, ki nas loči od naših štajerskih bratov, zelo spodkopava na našem kraju. Že veliko lepih gajev in njiv je spravila na nič in se vedno bolj bliža vatem. Stari ljudje pravijo, da bo Mura vedno bolj spodkapala, dokler ne pride do zadnje slovenske vasi, do Kobilja namreč. Ko pride do te vasi, in nas Slovence tako nazaj združi, bo sodni dan. To je: Mura bo tam do konca sveta stala in ne bo več ločila brate od bratov« (Števan Kūhar, Ljudsko izročilo Prekmurja).

ZAHVALA

Vsem, ki so na takšen ali drugačen način pripomogli k izdelavi naloge, še posebej pa staršem, za vso spodbudo in podporo.

Od »slovenske Sibirije« do čarobne pokrajine neskončnih ravnin:

Prekmurje v kontekstu slovenske nacionalne identitete

Prekmurje je zaradi kontinuirane politične, gospodarske in kulturne ločenosti od drugih slovenskih pokrajin skozi stoletja doživljalo drugačen, samosvoj zgodovinski razvoj, prav zato je pokrajina v slovenskem prostoru še danes dojeta kot nekaj »posebnega« oziroma »drugačnega«. Pričujoča naloga raziskuje podobo sodobnega Prekmurja, kakršna prevladuje v državotvornem (političnem) in medijskem diskurzu slovenskega prostora, preko analize slavnostnih govorov, ki so bili prezentirani na državnih proslavah ob prazniku *Združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom*, ter medijskih prispevkov, ki so bili objavljeni na dan praznika v informativnih oddajah Dnevnik na TV Slovenija in 24 ur na POP TV, s pomočjo historično-primerjalne analize pa primerjam podobo sodobnega Prekmurja, kakršna se razkriva pri pričujoči analizi, z medijsko podobo pokrajine iz prvih treh desetletij po njeni priključitvi Kraljevini Jugoslaviji leta 1919. Analiza je potrdila zastavljene teze o prevladujočem izpostavljanju »drugačnosti« pokrajine in njenih kulturnih specifik kot osrednjih topik tako državotvornega (političnega) kot medijskega diskurza. Pri tem pa je opazno tudi, da je prav poudarjanje kulturnih specifik v javnem diskurzu v zadnjih treh desetletjih privedlo do svojevrstne »romantizacije« ali celo »eksotizacije« pokrajine, ki prinaša podobo »odmaknjene pokrajine«, polne nenavadnih in arhaičnih prvin, ki so še pred nekaj desetletji veljale zgolj za dokaze njene zaostalosti.

Ključne besede: Prekmurje, slovenska nacionalna identiteta, državotvorni (politični) diskurz, medijski diskurz.

From ‘Slovenian Siberia’ to magic region of infinite plains:

Prekmurje region in the context of Slovenian national identity

Due to its continued political, economical and cultural detachment throughout the centuries, Prekmurje region had somehow different and independent historical development from other Slovenian regions and is consequently still perceived as something “special” or “distinctive”. This work is analysing an image of modern Prekmurje region, which prevails in Slovenian state-political and media discourse and is based on analysis of commemorative political speeches, that were presented at official ceremonies on Slovenian national holiday of “*An integration of Prekmurje Slovenes with parent nation*” and analysis of media texts that were presented on a same day in news broadcasts “Dnevnik” of TV Slovenija and “24 ur” of POP TV. With a historical-comparative analysis I compared an image of modern Prekmurje region with an image of the region in mass media in first three decades after its formal inclusion in Kingdom of Yugoslavia in 1919. The analysis has confirmed the thesis of prevailing emphasizing of region’s “distinctiveness” and its specific cultural characteristics as central topics of state-political and media discourse. However, it is also apparent that this process of emphasizing of region’s specific cultural characteristics have led to romantic or even exotic portraying of Prekmurje region in public discourse in last three decades, which brings an image of “detached region” full of unusual and archaic elements that were only a few decades ago merely elements of its backwardness.

Key words: Prekmurje region, Slovenian national identity, state-political discourse, media discourse.

KAZALO

1 UVOD.....	7
2 DISKURZIVNA KONSTRUKCIJA NACIONALNIH IDENTIFIKACIJ.....	10
2.1 Narod kot zamišljena skupnost.....	10
2.2 Nacionalne identifikacije kot diskurzivni konstrukt.....	11
2.2.1 Diskurz kot družbena praksa.....	12
2.2.2 Diskurzivna konstrukcija nacionalnih identitet.....	13
2.2.3 Medijska konstrukcija nacionalnih identitet.....	14
3 KULTURNI OZNAČEVALCI SLOVENSKE NACIONALNE IDENTITETE.....	16
4 PREKMURJE V KONTEKSTU SLOVENSKE NACIONALNE IDENTITETE.....	21
4.1 Tisočletje pripadnosti ogrski monarhiji – Prekmurje v historičnem okviru.....	21
4.1.1 Fevdalizem in turški vpadi.....	22
4.1.2 Protestantizem, nastanek in razvoj prekmurskega knjižnega jezika.....	23
4.1.3 Prekmurje in Judje.....	25
4.2 Prekmurje in slovenska nacionalna identiteta.....	27
4.2.1 Razvoj slovenske nacionalne identitete v Prekmurju.....	27
4.2.2 »Prekmurska duša«.....	29
4.2.3 Značilnosti slovenskega nacionalnega gibanja v Prekmurju.....	30
4.2.4 »Izključenost« Prekmurja iz (vse)slovenskega nacionalnega gibanja.....	36
4.2.5 Prekmurje po priključitvi (osrednje)slovenskemu prostoru – vsestranska integracija ali nasilna »slovenizacija« in kolonizacija?.....	42
5 ANALIZA DRŽAVOTVORNEGA (POLITIČNEGA) IN MEDIJSKEGA DISKURZA... 47	47
5.1 Metodološki zasnutek raziskave.....	47
5.2 Analiza državotvornega (političnega) diskurza.....	48
5.2.1 »Poseben« odnos državotvorja do Prekmurja.....	49
5.2.2 »Drugačnost« Prekmurja	55
5.2.3 Aktualne gospodarske in socialne razmere v pokrajini	61
5.3 Analiza medijskega diskurza.....	65

5.3.1 Religijska in nacionalna/etnična heterogenost.....	65
5.3.2 Aktualne razmere v pokrajini.....	70
5.4 Historično-primerjalna analiza.....	72
5.5 Prekmurje je še vedno »drugačno« - diskusija ob analizi.....	80
6 ZAKLJUČEK.....	84
7 LITERATURA.....	87

1 UVOD

Prekmurje sta skozi zgodovino najizraziteje zaznamovala dva dejavnika: večstoletna kontinuirana ločenost od preostalih slovenskih pokrajin in izrazito periferna geostrateška lega. Pokrajina je skoraj tisoč let pripadala Ogrski monarhiji, kar je pomenilo skoraj popolno politično, gospodarsko in kulturno ločenost od ostalih slovenskih pokrajin. Šele v šestdesetih letih 19. stoletja, z nastankom Avstro-Ogrske monarhije, je prvič formalno postala del iste družbenopolitične tvorbe kot (osrednje)slovenske pokrajine, vendar tudi tu ni šlo za dejansko združitev, saj sta bila oba dela monarhije še najprej notranje avtonomna, meja med obema na reki Muri pa je ostajala še najprej dobro zastražena. Tako najpomembnejši mejnik v zgodovini Prekmurja predstavlja leto 1919, ko je po koncu 1. svetovne vojne in zlomu starih evropskih monarhij pokrajina postala del novoustanovljene Kraljevine SHS in se tako prvič dejansko priključila preostalemu slovenskemu prostoru v skupno državno entiteto. Po drugi strani pa je Prekmurje odločilno zaznamovala tudi periferna geostrateška lega, saj je pokrajina prav v vseh državnopolitičnih tvorbah, ki jim je skozi zgodovino pripadala, od Ogrskega kraljestva in Avstro-Ogrske monarhije preko obeh Jugoslavij do samostojne Slovenije, predstavljala njihovo geografsko obrobje.

Specifičen zgodovinski položaj pokrajine, ki je bila kontinuirano ločena od preostalega slovenskega (nacionalnega) prostora - v določenih aspektih lahko govorimo celo o izoliranosti - je posledično vodil v le omejeno vključenost pokrajine in njenih prebivalcev v delovanje slovenskega nacionalnega gibanja oziroma procese konstruiranja slovenske nacionalne identitete/zavesti, in do »posebnega« odnosa do pokrajine, ki ga lahko še danes zaznamo v (osrednje)slovenskem prostoru. Manifestacije pripadnosti drugi državnopolitični tvorbi in drugačnemu kulturnemu okolju pa so tudi določene pokrajinske kulturne specifike - od posebnega dialekta, ki se zdi prebivalcem ostalih slovenskih pokrajin bolj ali manj nerazumljiv, do specifičnih folklornih tradicij, ljudske glasbe in plesov, obrti, kulinarike ipd. - ki pokrajine ne delajo samo izrazito drugačne od ostalih slovenskih pokrajin, pač pa celo »eksotično«. Po eni strani se tako zdi, da je Prekmurje še danes nekakšna siva lisa, ki jo širši slovenski prostor še vedno in vedno znova odkriva, po drugi strani pa lahko opazimo, da je prav s poudarjanjem določenih pokrajinskih specifik v zadnjih treh desetletjih prišlo do svojevrstne »romantizacije« ali »eksotizacije« pokrajine, predvsem preko kulturno-umetniške produkcije in popularne kulture, ki prinaša podobo »odmaknjene pokrajine«, polne

nenavadnih, arhaičnih in »eksotičnih« prvin, ki so še pred nekaj desetletji veljale zgolj za dokaze zaostalosti, danes pa predstavljajo svojevrsten »branding« pokrajine.

Prav podoba Prekmurja v slovenskem prostoru je tema pričujoče diplomske naloge. Konkretnije, odkrivanje podobe, ki nam o pokrajini prinašata, jo (so)ustvarjata in vzdržujeta slovenski državotvorni (politični) in medijski diskurz oziroma kakršnega definirajo politiki v svojih nastopih in mediji v svojih prispevkih. S historično-primerjalno analizo diskurza pa bom ugotavljala tudi (ne)spreminjajočo se podobo pokrajine v javnem diskurzu slovenskega prostora zadnjih sto let. Pri raziskovanju tematike izhajam iz naslednjih predpostavk oziroma tez:

Prva teza: državotvorni (politični) diskurz ob tematiki Prekmurja izpostavlja »drugačnost« pokrajine, njene zgodovinske in kulturne specifikke.

Druga teza: pri tem se v državotvorju kaže tudi značilna »romantizacija« pokrajine in njenih kulturnih specifik.

Tretja teza: tudi v medijskem diskurzu prevladuje izpostavljanje »drugačnosti« Prekmurja oziroma pokrajinskih posebnosti, še posebej zgodovinskih in kulturnih specifik, verske in etnične heterogenosti.

Četrta teza: medijski diskurz izpostavlja tudi razvojno zaostalost in neugodne socialne razmere v pokrajini.

Peta teza: podoba sodobnega Prekmurja, kakršno predstavljata slovenski državotvorni (politični) in medijski diskurz, se bistveno ne razlikuje od medijske podobe Prekmurja iz prve polovice 20. stoletja oziroma prvih treh desetletij neposredno po priključitvi pokrajine Kraljevini SHS/Jugoslaviji.

Naloga je strukturirana iz dveh delov: v prvem, teoretskem delu, najprej predstavim ključne teoretske koncepte, na katerih bo temeljilo empirično raziskovanje, pri čemer prikažem, kako narodi in nacionalne identifikacije niso neka »naravna« danost, pač pa družbeni oziroma diskurzivni konstrukti, ki jih pomembno (so)oblikujejo hegemonični oziroma elitni družbeni diskurzi, med katere sodita tudi v empiričnem delu analizirana državotvorni (politični) in

medijski diskurz. Pri tem nekoliko podrobneje predstavim sam koncept diskurza, ki je iz ozkega semiotičnega koncepta danes postal skoraj vseobsegajoča družbena praksa, nato pa se osredotočim na procese diskurzivne konstrukcije nacionalnih identifikacij oziroma prikažem, na kakšen način določeni hegemonični družbeni diskurzi (so)oblikujejo nacionalne občutke posameznikov. V drugem poglavju se ukvarjam s konceptom slovenske nacionalne identitete, pri čemer najprej izpostavim okoliščine in dejavnike nastanka slovenske nacionalnega gibanja v 19. stoletju, v nadaljevanju pa še nekatere izpostavljene značilnosti slovenske nacionalne identitete. V tretjem poglavju predstavim Prekmurje v kontekstu slovenske nacionalne identitete oziroma razmerje ali odnos med Prekmurjem in preostalim slovenskim (nacionalnim) prostorom. Pri tem za lažje razumevanje tematike najprej predstavim historični okvir oziroma krajši pregled zgodovine Prekmurja, v nadaljevanju pa še temelje slovenskega nacionalnega gibanja v Prekmurju in njegovega povezovanja v (vse)slovensko nacionalno gibanje oziroma njegovo omejenost zgolj na določeno lokalno raven, ter posledično izključenost pokrajine iz številnih manifestacij slovenske nacionalne zavesti/identitete, ugotavljam pa tudi nepopolno integracijo pokrajine preostalemu slovenskemu prostoru po priključitvi le-temu.

Drugi del diplomske naloge sestavlja empirična analiza, ki je razdeljena na tri dele. V prvem delu odkrivam podobo, ki jo o Prekmurju slika državotvorni (politični) diskurz oziroma ugotavljam izpostavljene makro-tematike, ki jih njegovi glavni nosilci, politični akterji, izpostavljajo v svojih javnih nastopih. Analiza temelji na slavnostnih oziroma komemorativnih govorih, ki so bili prezentirani na državnih proslavah ob prazniku *Združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom* med leti 2006 in 2009. V drugem delu se ukvarjam s podobo Prekmurja v medijskem diskurzu, pri čemer ugotavljam makro-tematike, ki jih le-ta izpostavlja, pa tudi implicitne pozicije medijskega poročanja, torej način poročanja, pristranskost pri selekciji virov oziroma marginalizacijo določenih stališč in možno odsotnost določene perspektive. Analiza temelji na medijskih prispevkih, ki so bili objavljeni na dan praznika *Združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom* v obeh osrednjih slovenskih informativnih oddajah, Dnevniku na TV Slovenija in 24 urah na POP TV, med leti 2006 in 2009. V zadnjem delu empirične analize pa s pomočjo historično-primerjalne analize primerjam še podobo Prekmurja v današnjem javnem diskurzu oziroma kakršna se nam kaže pri pričujoči analizi državotvornega (političnega) in medijskega diskurza, s podobo pokrajine v medijskem diskurzu v prvih desetletjih po priključitvi Kraljevini SHS/Jugoslaviji, ki temelji na analizi naključno izbranih medijskih prispevkov iz tiskanih medijev tistega obdobja.

2 DISKURZIVNA KONSTRUKCIJA NACIONALNIH IDENTIFIKACIJ

2.1 Narod kot zamišljena skupnost

Narodi, tako kot vse večje družbene skupnosti, ki ne temeljijo na »*face-to-face*« oziroma osebnih odnosih, so, ko je ugotavljal Benedict Anderson, zamišljene skupnosti, saj niti večina pripadnikov najmanjših narodov osebno ne bodo nikoli (s)poznala svojih rojakov, jih srečala ali celo slišala za njih, kljub temu vsak od njih deli skupno podobo svoje skupnosti oziroma je prepričan, da pripada edinstveni nacionalni skupnosti. Kot ugotavlja Anderson, je narod kot zamišljena skupnost po eni strani notranje omejena entiteta, saj ima določene, čeprav fleksibilne meje, za katerimi živi drug narod, po drugi pa suverena oziroma samostojna entiteta, kar je posledica njegovega nastanka v času razvestljenstva in francoske revolucije, ki sta uničila legitimnost hierarhične in dinastične družbene strukture in vodila do dojetanja in enačenja suverene države s konceptom svobode (Anderson 1991, 5-7).

Kot je nazorno prikazal Anderson, je nastanek nacionalne zavesti neločljivo povezan z nastankom in širjenjem tiska, k čemur so botrovali razvoj kapitalizma in spremljajočih tehnoloških inovacij, pa tudi sočasen pojav reformacije in protestantizma, ki so med drugim povzročili širjenje uporabe domačih jezikov in pojav množičnega bralstva. Vse množičnejša uporaba domačega jezika je posledično ustvarila unificirana polja komunikacije, preko katerih se je izoblikovalo zavedanje o pripadnosti določenemu jezikovnemu področju, ki je omejeno na določeno število posameznikov, ki so tako na svojevrsten način povezani med sabo (Anderson 1991, 37-40). Tako je širjenje tiska in uporabe domačih jezikov vodilo do oblikovanja zametka zamišljene skupnosti, tiskani jeziki pa so postavili temelje nacionalne zavesti.

Na procese oblikovanja naroda sicer vplivajo tako objektivni kot subjektivni dejavniki. Velikonja kot najpomembnejše objektivne dejavnike oblikovanja naroda izpostavlja ozemlje, skupno etnično poreklo (ali več le-teh), skupno državo in zgodovino, skupne mite ter jezikovno, kulturno, gospodarsko in religijsko izročilo, medtem ko je med subjektivnimi dejavniki najpomembnejši »nacionalizem« oziroma samozavedanje in samopredstavljanje skupine kot naroda. Kot ugotavlja Velikonja, je prav nacionalizem »tisti bistveni dejavnik, ki

še nedoločeno, amorfno etnično skupnost iz predmoderne dobe nadgradi v nacionalno v moderni« (Velikonja 2002, 284). Kot poudarja Hutchinson, je narod danes »prevladujoča oblika politične organizacije skoraj po vsem svetu« (Hutchinson v Velikonja 2002, 284), nacionalnost oziroma identifikacija posameznika z določeno nacionalno skupnostjo pa velja za eno najbolj trdnih in stabilnih sidrišč identitet v sicer množičnih in urbaniziranih, a hkrati atomiziranih, individualiziranih in fragmentiranih sodobnih zahodnih družbah (Velikonja 2002, 284).

2.2 Nacionalne identifikacije kot diskurzivni konstrukt

Družbene identitete danes pojmuje kot diskurzivne konstrukcije, ki jih družbeni akterji kreirajo s pomočjo jezika; povedano drugače, kreacija identitet poteka preko uporabe v številne diskurze strukturiranega jezika. Konstrukcija identitet vedno poteka znotraj diskurza in ne zunaj njega, identitete so torej »proizvedene v specifičnih historičnih in institucionalnih okvirih« (Pušnik 1999, 797). Tudi nacionalne identitete, tako kot druge oblike družbenih identitet, danes dojemamo kot diskurzivni konstrukt - torej nastajajo, se reproducirajo, transformirajo in uničujejo *diskurzivno*, preko jezika in drugih semiotičnih sistemov (De Cillia in drugi 1999, 153).

Nacionalne identitete in z njimi povezani nacionalistični občutki torej niso neka temeljna oziroma večna značilnost ljudi, ali trajna, večna in stabilna identiteta, ki bi obstajala »sama po sebi«, pač pa, nasprotno, zgolj diskurzivni konstrukt oziroma kot ugotavlja Stanković, »zgodovinsko specifičen način samo-razumevanja, ki se je pojavil šele v zadnjih stoletjih, vzporedno s procesom modernizacije«. Ker je vsak narod, zgodovinsko gledano, »hibrid«, ki ga dojemamo kot »zgodovinsko specifično fiksiranje kompleksnih in mešanih zgodovin, kultur, identifikacij, etnij in podobno, v eni sami fantazmični točki«, tudi identifikacije posameznikov z določenim narodom niso neko »nadčasovno človeško bistvo, temveč zgolj zgodovinsko specifična fiksiranja, ki preinterpretirajo množico različnih zgodovin ljudi z določenega prostora v eno samo veliko, večno in veličastno zgodbo o nastanku naroda« (Stanković 2002, 222-223).

2.2.1 Diskurz kot družbena praksa

Preden se osredotočim na procese diskurzivnih konstrukcij nacionalnih identifikacij, je nujno predstaviti sam koncept diskurza ter njegovo rekonceptualizacijo in vse obsežnejšo rabo v družboslovju v zadnji nekaj desetletjih, ki je od ozkega jezikovnega pojmovanja kot zgolj določenega pisanega ali govorjenega teksta in njegovih semiotičnih značilnosti pripeljala do dojetanja diskurza kot vseobsegajoče družbene prakse. Danes tako diskurz definiramo kot specifičen način »sporočanja o svetu ali razumevanja sveta oz. enega izmed njegovih aspektov« (Jørgensen in Phillips v Vezovnik 2008, 87) oziroma kot »rabo jezika v odnosu do družbenih, političnih in kulturnih oblik«. Diskurz je tako po eni strani »jezik, ki odraža družbeni red«, in hkrati »jezik, ki oblikuje družbeni red in posameznikovo interakcijo z okoljem« (Jaworski in Coupland v Vezovnik 2008, 87).

Pri redefiniciji koncepta diskurza je pomembno vlogo odigral francoski filozof in zgodovinar Michel Foucault, ki ga je zanimala predvsem proizvodnja vednosti, namesto zgolj pomena, preko nečesa, kar je imenoval diskurz, namesto zgolj jezik. Foucault tako ni preučeval jezika, pač pa diskurz kot sistem reprezentacije, s tem pa je terminu dal nov pomen, saj ga je redefiniral v koncept, ki zajema tako jezik (govorjena, pisana beseda) kot prakse (delovanje). Po Foucaultu »diskurz konstruira temo« oziroma »definira in proizvede objekte našega vedenja« (Foucault v Hall 2004, 64-65). Kot ugotavlja Hall, je eden ključnih prispevkov Foucaulta historizacija diskurza in reprezentacije: stvari so nekaj pomenile in bile »resnične« le v določenem zgodovinskem kontekstu, saj diskurz proizvaja določene oblike vednosti (objekte, subjekte in prakse vednosti), ki se lahko v različnih obdobjih radikalno razlikujejo, pri čemer ni nujno, da med njimi obstaja tudi kontinuiteta. Po Foucaultu so tako vednost in prakse o subjektih vedno zgodovinsko in kulturno specifične, saj ne morejo smiselno obstajati (in tudi ne obstajajo) zunaj specifičnih diskurzov, »torej zunaj načinov, na katere so bile reprezentirane v obliki diskurza, ustvarjenje v obliki vednosti in regulirane s pomočjo diskurzivnih praks in disciplinskih tehnik določene družbe in določenega časa« (Foucault v Hall 2004, 67-68).

2.2.2 Diskurzivna konstrukcija nacionalnih identitet

Diskurzivna konstrukcija nacij in nacionalnih identifikacij temelji na dveh procesih: konstrukcije *razlikovanja* oziroma drugačnosti - skupine navzven do drugih - in konstrukcije *enakosti* - skupine navznoter. Ti procesi sčasoma privedejo do notranje homogenizacije skupine, ki po eni strani ogroža pluralistično in demokratično raznovrstnost skupine, po drugi pa izključuje pripadnike drugih, *outsiderskih* skupin. Kljub temu pa so za nacionalne identitete, tako kot za vse oblike sodobnih kolektivnih identifikacij, značilne nestabilnost oziroma dinamičnost, krhkost in ranljivost, pa tudi pogosta nekonsistentnost in nekoherentnost (De Cillia in drugi 1999, 153-154).

Stuart Hall je pri konstrukciji nacij in nacionalnih identitet poudarjal vlogo kulture. Za Halla nacija ni le politični konstrukt, pač pa tudi »sistem kulturnih reprezentacij«, s pomočjo oziroma na podlagi katerih se lahko zamišljena skupnost interpretira. Tako kot je narod simbolična skupnost, ki se konstituira diskurzivno, je tudi nacionalna kultura diskurzivni konstrukt, način konstruiranja pomenov, ki vpliva in oblikuje tako posameznikova dejanja kot njegovo percepcijo o samem sebi. Posamezniki tako niso zgolj državljani po zakonu, pač pa participirajo tudi pri oblikovanju ideje o naciji, ki jo reprezentira njihova nacionalna kultura. Za Halla so sicer vse moderne nacije »kulturni hibridi«, saj so skupnosti in organizacije danes zaradi številnih družbenih sprememb, na primer globalne homogenizacije in sočasnega pojava lokalnih in skupinsko-specifičnih identitet, integrirane in povezave v nove prostorsko-časovne okvirje (Hall v De Cillia in drugi 1999, 155).

Podobno Uri Ram poudarja, da je nacionalnost naracija, zgodba, ki daje pomen družbenemu svetu posameznika. Vendar se te »nacionalne« naracije ne pojavijo »od nikoder« in ne nastajajo v nekakšnem družbenem vakuumu, pač pa njihova produkcija, širjenje in reprodukcija poteka znotraj konkretnih, institucionaliziranih okvirjev delovanja. Akterji konstitucije nacionalnih identitet in kultur pri tem ciljajo na povezovanje članov znotraj nacionalne države in njihovo identifikacijo z nacionalno kulturo, tako da kultura in nacija postaneta eno (Ram v De Cillia in drugi 1999, 155).

Naracije o nacionalni preteklosti oziroma zgodovinske naracije kot temelj »zamišljenih nacionalnih skupnosti« in procesov diskurzivnih konstrukcij nacionalnih identitet nastajajo in se reproducirajo preko hegemoničnih družbenih diskurzov oziroma političnih govorov,

šolskih učbenikov, medijskih prezentacij ipd., ki se tako prenašajo v osebno sfero družin in vrstniških skupin in tako (so)oblikujejo širok spekter kolektivnih in individualnih spominov. Zgodovinske naracije se diskurzivno in vizualno neprestano spreminjajo in redefinirajo, kar je posledica spreminjanja spremljajočih družbenih kontekstov ali nasprotujočih si oziroma konfliktnih interesov posameznih skupin znotraj določene družbe, ki tekmujejo oziroma so v konfliktu za hegemonični status svoje različice nacionalne naracije oziroma »nacionalne zgodovine« (Wodak in De Cillia 2007, 316-317).

Pri procesih konstrukcije nacionalnih identitet je torej ključno tudi poudarjanje skupne zgodovine, ta pa je povezana s spomini in spominjanjem. O »skupnih« spominih, ki jih na določene dogodke iz preteklosti delijo člani posamezne družbene skupine, govorimo kot o kolektivnih oziroma družbenih spominih. Francoski sociolog Maurice Halbwachs, ki je utemeljeval koncept kolektivnega spomina, je le-tega definiral kot selektivno rekolekcijo preteklih dogodkov, za katere velja, da so pomembni za člane določene skupnosti, ki z obujanjem določenih elementov (dogodkov, procesov, osebnosti ipd.) iz arhiva »zgodovinskega spomina« ohranja zgodovinsko kontinuiteto skupine. Kolektivni spomin tako lahko razumemo kot »zbirko sledi dogodkov, ki so bili pomembni za zgodovinsko nadaljevanje določene skupine, ki te skupne rekolekcije oživlja preko ritualov, festivalov in javnih ceremonij« (Ricoeur v Wodak in De Cillia 2007, 322). Pri tem pa je potrebno opozoriti tudi na dejstvo, da gre pri procesih kolektivnega spominjanja tudi za namenske procese fabrikacije, preurejanja, izpopolnjevanja ali izpuščanja določenih podrobnosti iz preteklosti, ki s takšnim prilagajanjem ob strani pogosto pušča točnost in avtentičnost (Zelizer v Wodak in De Cillia 2007, 322).

2.2.3 Medijska konstrukcija nacionalnih identitet

Kot ugotavlja Pušnikova, so mediji danes »osrednje mesto produciranja in reproduciranja različnih diskurzov«, pri čemer širijo »zdravorazumske« poglede in jih tako naturalizirajo (Pušnik 1999, 796). Pri tem pa velja, da gre pri odnosu med mediji in občinstvom za kompleksen odnos, saj vpliv množičnih medijev na občinstvo ni neposreden in nediferenciran, pač pa je, kot ugotavlja Pušnikova, »nujno povezan z vsakdanjim življenjem posameznika, z njegovo socializacijo in z njegovimi emocionalnimi in kognitivnimi lastnostmi«. Medijska potrošnja je tako veliko bolj aktiven kot pasiven proces, mediji pa na posameznikovo

oblikovanje mnenj ne vplivajo s svojimi eksplicitnimi izjavami, pač pa »s tistim, kar gledalcem posredujejo posredno«. Tako na posameznega medijskega potrošnika ne vpliva na primer neposredna izjava napovedovalca v TV Dnevniku, pač pa veliko bolj subtilni pomeni oziroma ideje, ki jih medijski diskurzi ponujajo (Pušnik 1999, 800).

Kot ugotavlja van Dijk, pri procesih konstrukcije in utrjevanja nacionalnih identifikacij v sodobnih družbah najpomembnejšo vlogo igrajo diskurzi petih elit, ki določajo prevladujoče mišljenje v družbi: medijski, politični, šolski, znanstveni/strokovni in korporativni (van Dijk v Pušnik 1999, 798). Medijski diskurz skupaj z drugimi elitnimi diskurzi torej oblikuje »nacionalni konsenz« in je kot pomemben del državotvorja tudi pomemben (so)kreator nacionalnih identifikacij, tudi slovenske nacionalne identitete. Kot ugotavlja Pušnikova, je takšno »kreiranje reprezentacij« nacionalnosti v interesu državne ideologije, ki razvije tudi značilno nacionalistično retoriko, katere značilnosti so po eni strani pozitivne samoreprezentacije in po drugi negativne reprezentacije *drugih* (Pušnik 1999, 800-801). Ta državna retorika posameznikom ponuja identitete, ki jih črpa iz »kulturnega rezervoarja nacionalne zgodovine«, ti pa jih sprejemajo preko množičnih medijev, literature, šolskega sistema itd. Medijske prezentacije tako »krepijo podobo, kdo je član določene zamišljene skupnosti in kdo ni njen član« (Pušnik 1999, 806).

Medijski teksti na podlagi nekaterih »izmišljenih karakteristik«, kot so skupna zgodovina, skupen jezik in skupen etnični izvor, (so)oblikujejo in (so)določajo kategorijo naroda, hkrati pa izključujejo vse tiste, ki teh kriterijev ne izpolnjujejo in tako vzdržujejo ravnovesje med nami in ne-nami oziroma *drugimi*. V času osamosvajanja je medijski diskurz slovenskega prostora s poudarjanjem kulturnih razlik, ki naj bi Slovence »vidno« ločevale od drugih jugoslovanskih narodov, tako le-te jasno zamejil »od 'južnih sosedov'« (Pušnik 1999, 803). Slovenska nacionalna identiteta se tako skozi medijski diskurz vzpostavlja prav preko nenehnega poudarjanja pomembnih *drugih*, »brez katerih tudi nas ne bi bilo« (Pušnik 1999, 806).

3 KULTURNI OZNAČEVALCI SLOVENSKE NACIONALNE IDENTITETE

Začetek oblikovanja slovenskega nacionalnega gibanja oziroma t.i. »narodnega prebujenja« sodi v čas preloma med 18. in 19. stoletjem, v obdobje gospodarskega, družbenega, političnega in kulturnega razvoja (osrednje)slovenskih pokrajin ter počasi propadajočega fevdalizma, ko se prvič pojavijo ideje o združevanju slovenskih pokrajin ne samo na ekonomski, pač pa tudi na nacionalni osnovi (Kučan 1998, 64). Tako kot druga nacionalna gibanja Srednje in Zahodne Evrope, so na razvoj slovenskega nacionalnega gibanja vplivale korenite družbene spremembe 18. stoletja, ki jih je povzročila absolutistična reformna politika. Ta je med drugim spodbudila razvoj trgovine, obrti in poklicnega uradništva ter zmanjšala vpliv (katoliške) cerkve in tako posledično pospešila rast števila laične inteligence, uradnikov in meščanskih podjetnikov, ki so začeli aktivno delovati v javni sferi. Širjenje racionalističnih in razsvetljenskih idejnih vplivov oziroma idej francoske revolucije ter sočasna relativna sprostitev družbenega ozračja in moči cerkvenega vpliva pa so vodili tudi v povečanje zanimanja za znanost, še posebej naravoslovja in zgodovine (Vodopivec 2008, 9).

Pokrajinska razdrobljenost prostora, ki ga danes označujemo kot slovensko nacionalno ozemlje in ki jo je povzročila delitev le-tega na posamične pokrajine pod vladavino Habsburžanov v 15. stoletju z oblikovanjem t.i. notranjeavstrijskih dežel Štajerske, Koroške, Kranjske ter Goriške in Istre, medtem ko je preostanek slovenskega etničnega prostora, ki ni spadal pod vladavino Habsburžanov, v tistem obdobju pripadal Beneški republiki (zgornje Posočje, Benečija) oziroma Ogrski kraljevini (Prekmurje in Porabje), je krepila razlike med posameznimi pokrajinami in nadalje vzpodbujala pokrajinske identitete. Za nastanek (enotne) slovenske nacionalne identitete je bilo zato najprej potrebno preseči pokrajinske delitve in posamezne dele povezati v celoto, torej vzpostaviti »enotnost slovenskega naroda«. Kot ugotavlja Kučanova, je ta proces potekal najprej preko homogenizacije jezika, nato pa še preko homogenizacije v prostorskem smislu, preko teritorialnih prizadevanj za združevanje pokrajin in opredelitev ozemeljske celovitosti naroda, pri čemer je bilo nujno zmanjševanje pomena posameznih pokrajin (Kučan 1998, 70-71).

Slovensko nacionalno gibanje je vse od svojih začetkov temeljilo na kulturno-umetniškem in znanstvenem delovanju posameznikov, ki so tako z literarnimi deli kot znanstvenim utemeljevanjem slovenskega jezika dokazovali, ta le-ta ni zgolj jezik preprostega kmečkega ljudstva, pač pa je po svoji izrazni moči povsem enakovreden v javni sferi dominantnemu in »superiornemu« nemškemu, italijanskemu oziroma madžarskemu jeziku. Šele pozneje, z marčno revolucijo in programom *Zedinjene Slovenije* leta 1848, se začne slovensko nacionalno gibanje manifestirati tudi v političnem delovanju, zahteve, postavljene v programu - združitve slovenskih pokrajin v avtonomno, vendar ne samostojno entiteto, in enakopravnost slovenskega jezika v javni sferi - pa postanejo nadaljnje stoletje in pol temelj slovenskega nacionalnega gibanja (Vodopivec 2008, 32-38).

Zgodovinske in družbene okoliščine, v katerih se je konstruiralo, vzpostavljalo in utrjevalo slovensko nacionalno gibanje, so pomembno zaznamovale oblikovanje slovenske nacionalne identitete oziroma njenih specifičnih značilnosti, med katerimi izpostavljam: izpostavljeno vlogo kulture pri procesih nacionalne konstitucije; kmečki oziroma predmoderni etos kot temelj »slovenskosti«; »zgodovinskost« slovenskega naroda; podrejenost, hlapčevstvo in »žrtveni diskurz«; in vzpostavljanje slovenske identitete nasproti *drugim* - jugoslovanskim narodom/Balkanu.

- *Izpostavljena vloga kulture*: nastanek in oblikovanje slovenske nacionalne identitete sta nedvomno najbolj zaznamovala dva dejavnika - jezik in kultura oziroma kulturno-umetniško ustvarjanje, še posebej literatura. Kot ugotavlja Velikonja, je izpostavljanje vodilne in privilegirane vloge kulture pri političnem in nacionalnem delovanju Slovencev, ki se je začelo že v drugi polovici 19. stoletja, vodilo v oblikovanje teze o »slovenskem kulturnem sindromu«. Ta - prosto po Cankarju - izpostavlja, da so Slovenci »kulturni narod«, ki je bil »rojen iz besede« in »ima namesto topov kulturo«, ta pa naj bi predstavljala celo »bistvo naše državnosti« (Kos v Velikonja 2002, 292). Slovenski nacionalizem je tako primer kulturnega nacionalizma, ki je pravzaprav značilen za celoten, sicer geografsko, kulturno in politično težko opredeljiv srednjeevropski prostor. Drugače kot v Zahodni Evropi, kjer so odločilno vlogo pri konstrukciji nacij odigrali geografsko-politični dejavniki, ali na Balkanu, kjer so bile najpomembnejše religijsko-kulturne razlike, je tu, zaradi premajhne številčnosti ekonomskih in političnih elit, dejavnik oblikovanja nacionalne zavesti postala kultura, mnoge politične naloge pa so prevzeli izobraženci in kulturniki (Velikonja 1995, 30). Pri tem pa je, kot

ugotavlja Velikonja, takšen kulturni nacionalizem vodil v prakso, »da se strateška in politična vprašanja avtomatično prekvalificira in razume predvsem kot kulturna (ali jezikovna). /.../ Na kratko rečeno: 'kulturno je politično'«¹ (Velikonja 2002, 292).

- *Kmečki/predmoderni etos*: kot poudarja Vezovnikova, je v času nastanka modernih evropskih narodov, kjer je ključno vlogo odigralo (liberalno) meščanstvo, v slovenskem prostoru nasprotno »prednjačil predmeščanski etos«. Kot so že pred desetletji ugotavljali nekateri avtorji (Žižek, Močnik, Rotar), slovenski modernizacijski proces ni bil običajen. Kot poudarja Vezovnikova, so specifični dejavniki, kot na primer ekonomska, politična in kulturna nemoč Slovencev nasproti prodirajočemu tujemu, predvsem nemškemu kapitalu, v ključnem trenutku oblikovanja slovenske nacionalne identitete posledično vodili do prevlade ideološkega vidika »kmečke predmodernosti«, ki je kot »ogrožajoče« za slovenstvo videlo predvsem izgubo »kmečke zakoreninjenosti«, ki ga bo povzročila razvoj kapitalizma. Tako se »kot nosilec in esencialno jedro slovenstva« uveljavi kmetstvo oziroma kmečki etos, strah pred izgubo le-tega pa posledično postane strah pred »pogubno« industrializacijo in urbanizacijo, konstruira pa se tudi »antagonizem med liberalnim kapitalističnim nemškim meščanstvom ter pridnim, varčnim in bogaboječim katoliškim kmetom; prav slednji nastopi kot osnovni nosilec slovenstva« (Vezovnik 2009, 202-204).

- »Zgodovinskost« slovenskega naroda: v času oblikovanju nove države konec 80. let in v začetku 90. let prejšnjega stoletja je prišlo do (re)konstrukcije tradicij »slovenstva«, tako aktivacije nekaterih starih (simboli kot so lipa, Karantanija, Prešeren, Cankar, ljudske pesmi) kot nastanka nekaterih novih (novi državni prazniki, ki obeležujejo osamosvajanje, novi državni simboli in diplomatski protokoli ipd) (Pušnik 1999, 801), pri čemer je bila uporabljena tudi naknadno ustvarjena nacionalna mitologija, ki je poskušala »povleči

---

¹ Pri tem pa Velikonja opozarja, da je takšno »počezno zamenjevanje politike s kulturo« ne samo problematično, pač pa tudi »zgodovinsko pogosto neutemeljeno« (Velikonja 1995, 30), kar dokazuje z naslednjimi primeri izrazitih političnih in celo vojaških aktivnosti, ki nakazujejo, da se »slovenska politika ni delala samo na področju kulture«: politični program *Zedinjena Slovenija* iz leta 1848, sooblikovanje Države SHS in Kraljevine SHS jeseni 1918, protifašistični odpor v letih 1941-1945, ustanovitev samostojne države na začetku 90. let 20. stoletja (Velikonja 2002, 292).

kontinuiteto slovenske državnosti vse od 6. stoletja naprej, ko so se na prostor današnje države začeli naseljevati Slovani« (Kozinc 2005, 97). Kot ugotavlja Knežević Hočvarjeva, je v času osamosvajanja javni diskurz »zgodovinskost« slovenskega naroda utemeljeval s poudarjanjem njegovega obstoja že v »daljni preteklosti« in to na enak način, kot so to počeli »domoznanski zgodovinarji« v drugi polovici 19. stoletja (Knežević Hočvar 2003, 353). Tako je Josip Apih leta 1888 ob štirideseti obletnici marčne revolucije zapisal: »Pozno je Slovencem bila ura osvobojenja; nad tisoč let je bilo preteklo, kar so bili izgubili politično samostalnost« (Apih 1888, 2), povsem enako pa se je ugotavljalo tudi leta 1991. »Bodreča osamosvojitvena retorika« je tako temeljila na utemeljevanju dolgoživosti slovenskega naroda s poudarjanjem Karantanije kot »prve slovenske države« ter Brižinskih spomenikov kot dokaza »starodavnosti« slovenskega jezika (Knežević Hočvar 2003, 336-337).

- *Podrejenost, hlapčevstvo in »žrtveni« diskurz*: idejo o »manjšinskem statusu« oziroma podrejenosti slovenskega naroda sta pomembno oblikovali geografska majhnost nacionalnega/etničnega ozemlja in številčna majhnost nacionalne skupnosti. Kot ugotavlja Vezovnikova, se geografska in številčna majhnost enačita z nepomembnostjo in obrobnostjo, iz tega pa izhaja tudi »splošen konsenz, da je majhno ozemlje vzrok za različne vrste nadvlade, ki so jo nad Slovenijo imele druge nacije«. »Slovenstvo« se je tako v pomembnem segmentu »nedvomno konstruiralo v odnosu do večjih narodov in nacij«, posledično pa se Slovenci še danes »istovetijo z majhnostjo, neboljnostjo, obrobnostjo in provincialnostjo, ki ji neprestano grozi tujec« (Vezovnik 2009, 206; 211-212). Prav iz občutkov (pretirane) podrejenosti vsakokratnim centrom družbene moči in oblasti izhaja tudi v kolektivni podobi slovenske nacionalne identitete še danes močno prisotno Cankarjevo videnje slovenskega naroda kot naroda hlapcev, ki mu usodo določajo drugi - »frak in talar« - saj očitno ni sposoben, da bi si »sodbo pisal sam« (Vezovnik 2009, 219). Iz enačenja maloštevilčnosti slovenskega naroda in majhnosti geografskega prostora, ki ga ta poseljuje, z občutki manjvrednosti in podrejenosti do močnejših in razvitejših politično-ekonomskih središč, predvsem sosednjih, pa izhaja tudi značilen, lahko bi ga poimenovali »žrtveni« diskurz, po katerem so (bili) Slovenci vedno le žrtve tujih, velikih političnih sil, ki so jim (bili) podrejeni. Takšen diskurz se je izoblikoval že v drugi polovici 19. stoletja, ponovno pa je bil izpostavljen tudi ob osamosvojitvi.²

---

² Vlasta Jalušič govori o konceptu »organizirane nedolžnosti« oziroma mitu o nekakšni absolutni kolektivni narodovi nedolžnosti, ki gre takole: »Slovenci nismo v zgodovini nikogar zatirali, nikomur nismo nič hudega

- *Vzpostavljanje slovenske identitete nasproti drugim - jugoslovanskim narodom/Balkanu*: kot ugotavlja Kučanova, se je slovenska nacionalna identiteta začela vzpostavljati v nasprotju oziroma razlikovanju do drugih južnoslovanskih narodov že ob začetkih povezovanja južnoslovanskih narodov ob koncu prve svetovne vojne, predvsem kot posledice velikosrbskih hegemonističnih tendenc, ki so bile v skupnem jugoslovanskem prostoru prisotne skozi celotno obdobje Kraljevine Jugoslavije, nadaljnjo vzpostavljanje in manifestiranje slovenske identitete v odnosu do drugih jugoslovanskih narodov, ki se je med drugim kazalo tudi v zahtevah po večji politični avtonomnosti, pa se je nadaljevalo tudi v povojni, socialistični Jugoslaviji. Še posebej izrazito poudarjanje in manifestiranje slovenske nacionalne identitete nasproti jugoslovanskim *drugim* pa se je začelo sredi 80. let prejšnjega stoletja in je svoj vrhunec doseglo v letih 1989 do 1991, ko se je začetni izbruh političnega upora proti centralizaciji Jugoslavije razvil v izoblikovano zahtevo po samostojni državi³ (Kučan 1998, 71-72). Tako se je slovenska nacionalna identiteta ob osamosvojitvi izgrajevala predvsem »na kulturni različnosti od nekdanjih jugoslovanskih republik« (Kovačič 2006, 83).

---

storili in smo bili v zgodovini predvsem žrtve tujcev, različnih totalitarizmov itd. Če smo bili nasilni, smo se (zaradi zunanjih totalitarizmov) pobijali predvsem med sabo. Identiteta slovenskega naroda je zato predvsem identiteta nič hudega slutečega ljudstva, ki je (ponavadi) žrtev svetovnih politik, ki se znesejo nad njimi kot nekakšne naravne katastrofe. Zaradi svoje majhnosti in zatiranosti v preteklosti ta narod in njegova država (z vnaprejšnjo odvezo odgovornosti) nikakor ne more nikomur storiti nič žalega. Od tod tudi nenehno ustvarjana (in menda zgodovinska utemeljena) strah in ogroženost« (Jalušič 2003, 15).

³ Prvoten upor zoper aktualno politično, kulturno in ekonomsko stanje v Jugoslaviji je z vse jasnejšim izoblikovanjem zahteve po samostojni državi dobival tudi vse močnejšo nacionalistično konotacijo, to pa se je med drugim kazalo tudi v ideji, po kateri naj bi pripadnost Slovencev jugoslovanski državi in njeni, sicer zbanalizirani in zdogmatizirani, paroli bratstva in enotnosti, le-te »umeščala v 'nepravi' kulturni krog manj razvitih narodov in držav in jim spodjedala dejanske zgodovinske, kulturne, pravzaprav civilizacijske korenine«, torej njeno »naravno« pripadnost Srednji Evropi oz. Evropski skupnosti. Tako naj bi bil slovenski narod prav zaradi pripadnosti Jugoslaviji »kulturno in ekonomsko ogrožen« (Kozinc 2005, 102-103).

4 PREKMURJE V KONTEKSTU SLOVENSKE NACIONALNE IDENTITETE

4.1 Tisočletje pripadnosti ogrski monarhiji – Prekmurje v historičnem okviru

Območje današnjega Prekmurja so Slovani poselili že v svojem prvem valu naseljevanja vzhodne in srednje Evrope, v 2. polovici 6. stoletja, sredi 9. stoletja pa je postalo del kneževine Spodnja Panonija, ki je bila frankovska mejna grofija; vpliv Frankov je bil najbolj viden v pokristjanjevanju in gradnji prvih cerkva. V 2. polovici 9. stoletja so Panonsko nižino osvojili Madžari oziroma Ogrri, ozemlje Prekmurja pa je za celo tisočletje postalo del njihove kraljevine. Madžari so pokrajino v 11. stoletju, po ustalitvi meje med Štajersko in Ogrsko na reki Muri, upravno razdelili na dve entiteti: županijo ali komitat *Zala* s sedežem v Zalaváru (pozneje v Zalaegerszegu), ki ji je pripadalo t.i. dolnje Prekmurje oziroma Dolinsko z Lendavo, in županijo *Vas* (Železna) s sedežem v Vasváru (pozneje v Szombathelyu), kamor je spadalo t.i. gornje Prekmurje oziroma Ravensko in Goričko z Mursko Soboto. Upravni meji je v istem obdobju sledila tudi cerkvenoupravna razdelitev: gornje Prekmurje je tako večino časa pod madžarsko krono pripadalo škofiji Győr, dolnje pa škofiji Zagreb.⁴ V zapisih zagrebške škofije so ta del imenovali *districtus Transmuranus* oziroma *Prekmurje*, to poimenovanje pa se je pozneje postopoma razširilo na celotno ozemlje in se po letu 1918 dokončno uveljavilo kot ime pokrajine, medtem ko so prebivalci pokrajine le-to imenovali *Slovenska krajina*.⁵ Leta 1867 je pokrajina postala del skupne Avstro-Ogrske monarhije pod vladavino Habsburžanov, vendar sta Avstrija in Ogrska tudi po združitvi ostali (notranje)politično, cerkveno in gospodarsko skoraj povsem ločeni (Vidic 1999, 103; 172).

---

⁴ V cerkvenoupravnem smislu je bilo leta 1777 celotno ozemlje Prekmurja združeno pod upravo škofije Szombathely, po priključitvi Kraljevini SHS je leta 1923 prešlo pod jurisdikcijo lavantinske (mariborske) škofije, od leta 2006 pa je del novoustanovljene Murskosoboške škofije.

⁵ V tem obdobju se je že pojavljal tudi termin *Pomurje*, ki je v širšo rabo prišel predvsem po 2. svetovni vojni in uvedbi statističnih regij in označuje ozemlje, ki poleg Prekmurja vključuje še dele Štajerske: ravninski Mursko in Apaško polje ter gričevnat rob Slovenskih goric na desnem bregu Mure (Krušič 2009, 496). Termin Pomurje označuje torej ozemlje, ki do konca 1. svetovne vojne ni bilo enotna entiteta, pač pa dve ločeni ozemlji, ki ju je delila državna meja med Avstrijo in Ogrsko. Pri tem je treba opozoriti, da je raba obeh terminov danes v javnem diskurzu, tako na formalni kot neformalni ravni, pogosto napačna, še največkrat zaradi njunega izenačevanja (Prekmurje=Pomurje).

4.1.1 Fevdalizem in turški vpadi

Prva manjša zemljiška posestva na ozemlju Prekmurja so najprej pripadala mejnim stražarjem, ki so opravljali obrambne funkcije, sčasoma pa so prišla v last številnih, predvsem ogrskih, pa tudi nemških in hrvaških fevdalcev, ter postajala vse obsežnejša in donosnejša, na njih pa se je širilo predvsem dominikalno gospodarstvo; največja zemljiška posestva so bila Dolnja Lendava (danes Lendava), Gornja Lendava (danes Grad na Goričkem) in Belmura oziroma Murska Sobota. Konec 17. stoletja, ko se je meja osmanskega cesarstva pomaknila nazaj na Balkan, so se ta zemljišča še povečala, največji veleposestniki pa so monopolizirali dobičkonosne gospodarske dejavnosti, na primer izvoz govedi in vina (Vidic 1999, 172; Simoniti 2008, 85).

Kot navaja Titl, je imelo fevdalno gospostvo še ob koncu 1. svetovne vojne v Prekmurju neomajno oblast: deset madžarskih veleposestnikov je imelo v lasti več kot pet tisoč hektarjev zemlje, kar je več kot 20 odstotkov celotne površine Prekmurja (oziroma polovico vse obdelovalne zemlje!), na njihovih posestvih pa je delalo na tisoče slovenskih kmetov (Titl 1970, 10-11). Ker je bila pokrajina gosto naseljena, dela na domačih tleh ni bilo dovolj za vse, zato je sledilo izseljevanje, ki je konec 19. stoletja in v prvih desetletjih 20. stoletja postajalo vse množičnejše: na tisoče kmetov se je sprva odpravljalo na sezonska dela znotraj Ogrske (Slavonija, Vojvodina, današnja Madžarska), nato pa se je začelo izseljevanje širše po Evropi (predvsem Belgija, Francija in Nemčija) in svetu (Severna in Južna Amerika, Avstralija) (Vrbnjak 2007, 76-77). Za Prekmurje je bila tako vrsto stoletij značilna naslednja, strogo hierarhična podoba: peščica veleposestnikov z večino obdelovalne zemlje na eni strani in množica tlačanov, ki se je komaj borila za lastno preživetje, na drugi.

Drugo polovico 16. in večino 17. stoletja so Prekmurje močno zaznamovali turški vpadi, ki so se začeli konec 70. let 16. stoletja, torej šele potem, ko so v ostalih slovenskih pokrajinah že ponehali, največjo intenzivnost pa so dosegli med leti 1593 in 1606, ko je širše območje postalo bojišče avstrijsko-turške vojne. Vse od srede 16. stoletja so namreč Turki zavzeli dobršen del ogrske kraljevine in ga priključili svojemu Otomanskemu imperiju, neodvisna ogrska monarhija pa je bila omejena zgolj na dele zahodne Ogrske, kamor je spadalo tudi ozemlje današnjega Prekmurja. Pokrajine Turkom zaradi učinkovitega obrambnega sistema utrjenih krajev in trdnjav ni uspelo zavzeti, kljub temu pa so imeli dovolj moči, da so nekatere kraje (trge in vasi) in posamezne kmete prisili, da so jim ti v zameno za nenapadanje plačevali

davek; do srede 17. stoletja je takšen davek Turkom plačevala večina naselbin v pokrajini. Nastal je precej nenavaden dvojni oblastni položaj: Turkom podložni kraji niso bili pod neposredno turško oblastjo, njihovi prebivalci so še naprej ostajali podložni svojim »domačim« fevdalcem, ki so jim tako še najprej plačevali davke in zanje opravljali tlako ter bili tako dvojno obdavčeni, takšno stanje pa je prenehalo šele po dveh usodnih turških porazih konec 17. stoletja (pred Dunajem leta 1683, pri Kaniži leta 1690). Kot poudarja Simoniti, so turški vpadi močno zaznamovali demografsko in socialno podobo Prekmurja. Turška ropanja, plenjenja in uničevanja, v katerih so ponekod izginile tudi cele vasi, so med drugim povzročila, da je del nižjega plemstva padel v sloj podložnikov, še veliko bolj pa so bili z dvojno obdavčitvijo prizadeti kmetje, katerih položaj je bil izjemno negotov, poleg tega pa so bili zaradi svoje vpetosti v pridvorne posesti brez kakršne koli možnosti individualne gospodarske iniciative. Prekmurje je tako konec 17. stoletja kazalo »podobo opustelosti, uničenosti in siromaštva«, kar je nedvomno povzročilo razvojno zaostajanje pokrajine za osrednjeslovenskim prostorom (Simoniti 2008, 85-88).

4.1.2 Protestantizem, nastanek in razvoj prekmurskega knjižnega jezika

V času reformacije, ki se je na Ogrskem razširila okoli leta 1550, se je protestantizem posebej močno uveljavil tudi med kmečkim prebivalstvom v Prekmurju, saj so ti za razliko od kmečkega prebivalstva notranjeavstrijskih pokrajin dosledno prevzemali vero svojih zemljiških gospodov.⁶ Konec 16. stoletja in v prvi polovici 17. stoletja sta predvsem luteranstvo in njegova strožja različica, kalvinizem, tako na širšem Ogrskem kot v Prekmurju dosegla pravi razcvet, k temu pa so pripomogli tudi protestantski priseljenci, izgnani iz notranjeavstrijskih pokrajin; tako je v prvi polovici 17. stoletja v Prekmurju delovalo deset evangeličanskih občin z lastnimi šolami. Sredi 17. stoletja se je s ponovnim uveljavljanjem katoliške vere med plemstvom začela tudi rekatolizacija kmečkega prebivalstva, kljub temu pa je v pokrajini protestantizem vse do danes ohranila približno četrtina prebivalstva⁷ (Vidic 1999, 173; Simoniti 2008, 89-90).

---

⁶ Medtem ko je kmečko prebivalstvo v notranjeavstrijskih pokrajinah (Kranjska, Štajerska in Koroška) protestantizem v večji meri sprejelo le v okolici nekaterih mest (npr. Radovljica, Kamnik, Krško), fužinarskih krajev ter na posestvih, kot izraz nasprotovanja katoliškemu fevdalcem (Vidic 1999, 160).

⁷ Po popisu iz leta 2002 se je za evangeličansko veroizpoved v statistični regiji Pomurje opredelilo 12494 oseb ali 10,3% prebivalstva, kot drugih protestantov pa še 543 oseb; skupno število protestantov v regiji predstavlja

Slovenci v Prekmurju so v kontinuirani ločenosti in relativni izolaciji od osrednjeslovenskega prostora razvili lastni knjižni jezik, njegov nastanek in razvoj pa sta, tako kot slovenski knjižni jezik, močno povezana z nastankom in razvojem protestantizma. V času protestantizma so se ogrski Slovenci oziroma protestantski pisci iz pokrajine sploh prvič povezali s svojimi rojaki onstran Mure, zato velja obdobje protestantizma v kulturnem in jezikovnem smislu za izredno pomembno. Začetki knjižne uporabe prekmurščine segajo v 16. stoletje, ko nastanejo rokopisne cerkvene pesmarice, sicer pisane pretežno v hrvaški kajkavščini, kar je bila posledica pripadnosti dela Prekmurja cerkveni upravi v Zagrebu, vendar so že tam, še posebej pa od 17. stoletja naprej, uporabljane tudi prekmurske narečne prvine. Dejanski začetki prekmurske književnosti pa sodijo v začetek 18. stoletja, ko leta 1715 avtor Ferenc Temlin izda knjigo *Mali katechismus*. Nastanek in razvoj prekmurskega knjižnega jezika, ki je bil v širši uporabi vse od začetka 18. stoletja pa do prve polovice 20. stoletja, sta pogojevala pripadnost Prekmurja ogrski državi z madžarskimi šolami in administracijo ter kulturna ločenost od ostalih slovenskih pokrajin, ki je ovirala sprejem in posledično širjenje osrednjega slovenskega knjižnega jezika. Tako so prekmurski pisci uveljavljali svojo jezikovno obliko, ki pa je bila tako oblikovno kot slogovno neenotna, saj je temeljila na različnih lokalnih govorih (npr. goričkem, ravenskem, dolinskem), vse od sredine 19. stoletja pa so postopoma že začeli prevzemati prvine osrednjeslovenskega jezika (Vidic 1999, 27; Hajnšek-Holz 2006, V).

Do druge polovice 19. stoletja so bila skoraj vsa dela, ki so nastala v knjižni prekmurščini, predvsem versko-izobraževalne narave: protestantski pisci so izdajali katekizme, molitvenike, pesmarice, abecednike ter vrsto nabožnih besedil, njihov največji dosežek pa je bil nedvomno celoten prevod Nove zaveze *Nouvi zákon* Štefana Küzmiča iz leta 1777. Protestantski pisci so pomembno vplivali tudi na razvoj katoliškega prekmurskega slovstva, ki se je začelo leta 1780 z delom Mikloša Küzmiča *Szlovenszki silabikár*. V drugi polovici 19. stoletja so začela nastajati tudi prva dela s posvetno oziroma neverško vsebino, med drugim se je Jožef Kočiš ukvarjal z zgodovinopisjem, leta 1875 pa je začel izhajati *Prijátel*, prvi časnik v prekmurščini, ki so mu pozneje sledile še druge publikacije. Čeprav se je prekmurska književnost razširila, pa ni prišlo do prenosa njene uporabe tudi v sodobno književnost, saj so pisatelji nove generacije po letu 1919 začeli uporabljati vseslovenski knjižni jezik (Vidic 1999, 30; Hajnšek-Holz 2006, V).

10,8 % prebivalstva. Pri tem je seveda treba opozoriti, da podatki veljajo za celotno pomursko regijo in ne samo za Prekmurje (Statistični urad 2002).

Toda prevzemanje slovenskega knjižnega jezika v javno življenje pokrajine ni potekalo povsem gladko. Še v 20. in 30. letih 20. stoletja je bil prekmurski knjižni jezik v rabi v časopisju, medtem ko se je v šolah in cerkvah vpeljava knjižne slovenščine pogostokrat začela z neodobravanjem, ki so jo nekateri dojemali kot včasih že skoraj nasilno vsiljevanje. V 30. letih 20. stoletja je prišlo celo do prave prekmurske jezikovne vojne: predvsem mlajši intelektualci na čelu s pisateljem Miškom Kranjcem so zagovarjali dosledno uporabo slovenskega knjižnega jezika, medtem ko so drugi, npr. duhovnik Jožef Klekl st., izdajatelj prekmurske periodike, in njegov krog predvsem starejših somišljenikov zagovarjali uporabo prekmurščine v javnem življenju.⁸ Prekmurščina je danes nadnarečni pokrajinski jezik, ki se uporablja v zasebnem sporazumevanju, verskem obredju pri evangeličanih ter leposlovnih in publicističnih delih prekmurskih avtorjev, pa tudi pri slovenski manjšini na Madžarskem (Porabski Slovenci) in izseljencih (Vidic 1999, 30; Hajnšek-Holz 2006, X; Vrbnjak 2007, 106).

4.1.3 Prekmurje in Judje

Prekmurje so gospodarsko in kulturno pomembno zaznamovali tudi Judje, ki so na ozemlju ogrske kraljevine živeli že v času rimskega imperija, ogrska kraljevina pa je vse od konca 11. stoletja zaradi relativno protekcionistične politike do Judov postala zatočišče, kamor so se priseljevali iz drugih koncev Evrope. Popolno emancipacijo so Judje na Ogrskem dosegli leta 1867 ter postali pomemben del politične, ekonomske in kulturne sfere, leta 1895 pa je judovska religija postala enakovredna katoliški in protestantski (Jewish Virtual Library 2010).

Judje so se v Prekmurju začeli naseljevati po končanih turških vpadih v začetku 18. stoletja, prihajali so tako z avstrijske kot madžarske strani, njihovo število pa je neprestano naraščalo.⁹ Ukvarjali so se predvsem s trgovino - tako je bila večina najpomembnejših veletrgovcev v

---

⁸ Da je bila debata o vprašanju uporabe jezika razgreta tudi v katoliški cerkvi, v svoji avtobiografiji priča duhovnik Ivan Jerič, sam odločen zagovornik vpeljave knjižnega slovenskega jezika v cerkev, ki je zagovornikom uporabe prekmurščine v javnem življenju očital, da so pristaši »stare in spakedrane prekmurščine« (Jerič 2000, 174).

⁹ Konec 18. stoletja je po ljudskem štetju v Prekmurju živelo 60 Judov, sredi 19. stoletja je njihovo število naraslo na 383, vrhunec pa doseglo konec 19. stoletja, ko jih je v pokrajini živelo 1107. Po priključitvi Jugoslaviji se je njihovo število zmanjšalo, leta 1921 je v pokrajini živelo 642 Judov ali 0,7 odstotkov prebivalstva, pri tem pa so predstavljali 6 odstotkov mestnega prebivalstva Murske Sobote in 8,6 odstotka mestnega prebivalstva Lendave (Gruber in Gruber 2003, 28; Vrbnjak 2007, 105).

pokrajini prav Judov - in gostinstvom, pa tudi obrtjo, veliko pa jih je bilo tudi pravnikov, zdravnikov in lekarnarjev. Sporazumevali so se predvsem v madžarščini in nemščini, delno pa tudi v hrvaščini in prekmurščini. Zaradi asimilacije z domačim prebivalstvom večinoma niso bili ortodoksni, tako jih je veliko uživalo svinjino, svoje trgovine pa so zapirali ob nedeljah in ne ob sobotah (Zadravec 2010).

Najmočnejše judovske skupnosti v Prekmurju so bile v največjih krajih, Murski Soboti, Lendavi ter Beltincih, kjer so imeli tudi svoje verske objekte. Danes je ohranjena samo še leta 2002 prenovljena sinagoga v Lendavi, ki je bila po vojni zapuščena, med drugim je bilo v njej skladišče, in je danes brez notranje verske opreme ter služi kot kulturni dom, medtem ko je sinagogo v Murski Soboti doletela še slabša usoda, saj jo je po 2. svetovni vojni najprej zasedla jugoslovanska vojska, ki si je v njej uredila hlev in skladišče, nato pa so jo leta 1954 kljub protestom porušili, uradno zaradi pomanjkanja sredstev za njeno vzdrževanje, na njenem mestu pa je bil postavljen stanovanjski blok, ki ga domačini še danes imenujejo »židovski«. ¹⁰ Molilnico oziroma sinagogo v Beltincih pa so porušili že leta 1937 zaradi premajhnega števila Judov (tako so od 152 Judov, ki so tu živeli leta 1889, leta 1921 ostali le še štirje). Veliko Judov se je v prevratnih letih 1918/19 in po priključitvi pokrajine novoustanovljeni Kraljevini SHS namreč izselilo, tako tudi večina Judov iz Beltincev, med drugim zaradi negotove prihodnosti v novi državi, pa tudi negativnega odnosa lokalnega prebivalstva do njih. Novembra 1918 je tako v Beltincih izbruhnila t.i. *reberija* oziroma upor lokalnega prebivalstva, kmetov in vojakov, ki so se vračali iz front 1. svetovne vojne in so poskušali obračunati z veleposestniki in trgovci, ki so bili predvsem Madžari in Judi. V Beltincih so tako uporniki poleg judovskih trgovin napadli in izropali tudi grad madžarske plemiške družine Zichy, vstaja pa se je razširila tudi na druge kraje južnega Prekmurja oziroma Dolinskega (Gruber in Gruber 2003, 29; TV Slovenija 2009b; Zadravec 2010).

Usodni udarec pa je judovska skupnost v Prekmurju doživela med drugo svetovno vojno: 26. aprila 1944 je madžarska vojska, po tem ko je tudi Madžarska ob prevzemu oblasti fašističnega voditelja Hortyja začela izvajati »dokončno rešitev judovskega vprašanja«, zbrala vse prekmurske Jude ter jih odpeljala v koncentracijska taborišča. Od 387 v taborišča deportiranih prekmurskih Judov jih je holokavst preživelo okoli 65, le peščina teh se je po

---

¹⁰ Gre sicer za prvi sodobni štirinadstropni stanovanjski blok v mestu, delo priznanega modernističnega arhitekta Ferija Novak, ki je s svojim opusom pomembno oblikoval urbanistično podobo sodobne Murske Sobote, nekaj časa pa je bil celo član ateljeja slovitega francosko-belgijskega arhitekta Le Corbusiera (Zupančič 2008, 1-3).

vojni vrnila v Prekmurje, večina pa se je odselila bodisi v Izrael bodisi v ZDA (Gruber in Gruber 2003, 28; Zadavec 2010).

4.2 Prekmurje in slovenska nacionalna identiteta

Specifične zgodovinske okoliščine, kontinuirana ločenost od drugih (osrednje)slovenskih pokrajin ter pripadnost drugi državno-politični tvorbi in drugačnemu kulturnemu okolju, so posledično vodile do specifičnega odnosa med pokrajino in (osrednje)slovenskim prostorom, ki sta se začela tesneje in jasneje povezovati šele v drugi polovici 19. stoletja, s širjenjem delovanja slovenskega nacionalnega gibanja. V tem podpoglavju bom predstavila okoliščine in procese oblikovanja in delovanja slovenskega nacionalnega gibanja v pokrajini oziroma njegovo povezovanje s (vse)slovenskim gibanjem, pri čemer pa je bila ta dejavnost povečini povsem omejena zgolj na lokalno raven (Štajersko) in ni bila jasno prisotna tudi v osrednjeslovenskem prostoru z Ljubljano. Tako je posledično prišlo do »izključenosti« Prekmurja iz številnih manifestacij »slovenstva«, najbolj vidno pri programu *Zedinjene Slovenije* leta 1848 in v obdobju 1918/19, pa tudi iz literarnih in drugih simbolnih manifestacij v kulturno-umetniških produkciji, specifičen odnos med pokrajino in (osrednje)slovenskim prostorom pa se je nazorno pokazal tudi ob integraciji Prekmurja s slovenskim prostorom po letu 1919.

4.2.1 Razvoj slovenske nacionalne identitete v Prekmurju

Prekmurski pisci so že v prvi polovici 18. stoletja, torej vse od začetkov svojega delovanja, v svojih delih uporabljali termine *slovensko* in *Slovinci* oz. *Sloveni*: tako je že prvi prekmurski pisec Ferenc Temlin v svojem prvem delu leta 1715 zapisal, da je njegov katekizem »*zdai pak na szlovenski jezik preloženi*« (zdaj pa v slovenski jezik preveden), Mihael Sever je svoje delo *Réd zvelicsánsztva* leta 1747 posvetil »*Lüblénomi Szlovenszkomi Národ*« (ljubljenemu slovenskemu narodu), Štefan Küzmič pa svoj prevod Nove zaveze l. 1777 »*našim med Muro in Rabo prebivajoučim Slovenom*« (našim med Muro in Rabo prebivajočim Slovencem). Prekmurski pisci so svojo pokrajino tako označevali kot *slovensko* več kot stoletje pred uveljavitvijo termina v širšem javnem diskurzu osrednjeslovenskega prostora, svoje sorojake pa so že v 18. stoletju označevali kot *Slovence*, medtem ko so se prebivalci

osrednjeslovenskih pokrajin še sredi 19. stoletja v veliki meri identificirali najprej glede na svojo pokrajinsko pripadnost (Fujs 1995, 106-107).

Kot ugotavljajo nekateri avtorji, naj bi se v Prekmurju posledično razvila nekakšna vzporedna slovenska nacionalna identiteta oziroma »zavesti o posebni narodnosti«. Tako je Miroslav Kokolj ugotavljal, da so Prekmurci sami sebe imenovali *Sloveni*, prostor, ki so ga poseljevali, pa označevali kot *Slovensko* (Slovenska krajina ali Slovenska okroglina), »vendar ne v pomenu istosti s Slovenci na desni strani Mure (v avstrijskem cesarstvu), temveč v pomenu različne skupnosti«, to je se po mnenju Kokolja med drugim kazalo v lastnem, standardiziranem prekmurskem knjižnem jeziku, ki je nastal, ker so Prekmurci »odklonili jezik Trubarja, Dalmatina in Bohoriča ter se odločili za narečje«. Madžarska stran je takšna razlikovanja še podpihovala, »vendar se Prekmurci niso imeli za *Vogre* (Madžare): od njih so se razlikovali tako kot Kranjci od Nemcev«. Z Madžari so sicer delili skupno usodo, »toda od njih jih je ločila lastna kultura, najbolj prvinsko izražena v njihovem *slovenskem jeziku*; ostajali so *Sloveni*« (Kokolj v Kučan 1998, 77).

Posledica specifičnega položaja Slovencev na Ogrskem, za katerega je bila značilna kontinuirana ločenost in posledična relativna izolacija od drugih slovenskih pokrajin, naj bi bil torej razvoj nekakšne vzporedne (slovenske) nacionalne identitete. Nacionalna identifikacija je tudi tu slonela na razlikovanju od *drugih*, v tem primeru od »tujec« madžarske kulture in njenega jezika, ter razvoju lastnega knjižnega jezika, ki se je seveda razlikoval od tistega v osrednjeslovenskih pokrajinah, saj se je zaradi zunanjih pogojev razvijal relativno neodvisno od njega. Vendar pa so »Ogrski Slovenci«, čeprav se najbrž res niso popolnoma enačili s Slovenci na drugi strani Mure - tako kot se očitno niso med sabo popolnoma enačili niti prebivalci posameznih osrednjeslovenskih pokrajin - vsaj od konca 19. stoletja težili k vse večjemu povezovanju z (osrednje)slovenskim prostorom in nazadnje tudi k pridružitvi letemu. Če je bila za osrednjeslovenske pokrajine osnovni cilj nacionalnega gibanja vse od srede 19. stoletja združitve v neko skupno, bolj ali manj avtonomno enoto v okviru neke širše državno-politične tvorbe, je bila na drugi strani za Ogrske Slovence vse od oblikovanja nacionalnega gibanja to pridružitve ostalim Slovincem v skupno državno-politično tvorbo.

4.2.2 »Prekmurska duša«

Specifičen položaj Slovencev iz nekdanje ogrske kraljevine oz. Prekmurcev naj bi se kazal tudi v njihovih specifičnih psiholoških karakteristikah; ta je danes v širšem javnem diskurzu označen z romantično obarvanim terminom »prekmurska duša«, ki ga je sicer vpeljal jezikoslovec, literarni zgodovinar in etnolog prekmurskega rodu dr. Vilko Novak. O posebnostih oziroma specifičnih karakteristikah prebivalcev posameznih slovenskih pokrajin je bilo sicer napisanih kar nekaj del, med drugimi se je s to tematiko ukvarjal tudi filozof in eden vodilnih slovenskih psihologov 20. stoletja Anton Trstenjak, ki pa, zanimivo, v svoje slikovito opisovanje »značaja in duše« slovenskega človeka, »od Primorca, Notranjca, Gorenjca, Korošca, do Dolenjca, Belokranjca in Štajerca«, ni vključil tudi »celotnega družbenega profila Prekmurca«, kar je, kot se je izrazil sam, prepustil »našemu vodilnemu narodoslovcu«, dr. Vilku Novaku (Trstenjak v Vratuša 2008, 5).

Novak, ki je vse od 30. let 20. stoletja preučeval prekmurski jezik, način življenja in ljudsko izročilo, je v svoji karakteristiki »prekmurske duše« ugotavljal, da Prekmurci sicer delijo »osnovne sestavine duševnosti Slovencev«, vendar pa imajo, tako kot prebivalci drugih slovenskih pokrajin, »v svojem značaju nekaj svojega«. Za prekmurske Slovence to po Novakovem velja še toliko bolj, ker so »živeli sami zase do zadnjega časa«. Tisočletna politična in kulturna ločenost od preostalega slovenskega prostora, posledična odvisnost od Madžarov ter njihova kulturna premoč so zavirali »normalen kulturni razvoj« prekmurskih Slovencev, takšno stanje pa je posledično povzročilo »zavest narodne osamljenosti«, pa tudi »nezaupanje in strah pred sleherno oblastjo«. Tako je življenje prekmurskih Slovencev ostajalo »primitivno« in je dolgo ohranilo »praslovanski značaj«, »prekmurska duša« pa se je lahko manifestirala zgolj v »domačih navadah, pesmi, jeziku ter v verstvu«. Za Novaka so tako osnovne komponente prekmurskega značaja *zgodovina*, *vera* in *zemlja* (Novak v Vratuša 2008, 5).

S prekmursko dušo oziroma prekmurskim karakterjem se danes ukvarja tudi nevropsihiater in jungovski psihoanalitik dr. Jože Magdič, ki znotraj svoje discipline nadgrajuje Novakovo razmišljanje, saj poudarja: »Prekmurce tepe njihova melanholično horizontalna mentaliteta. Stoletja življenja pod Madžari so pustila posledice v smislu horizontalnega matriarhata in tako imamo danes premalo samozavestnega človeka, ki 'se drži matere za krilo', polnega večnega strahu, brez iskre revolucionarnosti /.../. Prekmurci imamo radi oblast, če je daleč od nas.

Vsake štiri leta damo tisto 'kroglico' v volilno skrinjico, da bo 'zmaj' zadovoljen in nas bo naslednja štiri leta pustil na miru. Ni važno, ali vladajo črni ali rdeči; samo da preživimo. Vse za ljubi mir« (Magdič v Marinovič 2009).

Prekmursko dušo oziroma psihološki profil Prekmurcev po mnenju avtorjev torej karakterizirata predvsem pomanjkanje samozavestnosti in samoiniciative, kar vidita kot posledice specifičnih fevdalnih vzorcev delovanja, ki tu niso samo trajali dlje kot drugje v slovenskem prostoru, pač pa so se tudi manifestirali na drugačen način, posamezniku pa niso puščali veliko prostora za individualno, samoiniciativno delovanje. Pri tem se nazorno kaže, da se nekateri kulturni vzorci delovanja v družbi očitno ohranjajo in reproducirajo veliko dlje kot spremljajoči politični sistemi ali ideologije. Prekmurce pa po mnenju avtorjev pomembno zaznamujejo tudi občutki podrejenosti, nezaupanja in manjvrednosti do vsakokratnih centrov družbene moči in oblasti, kar pa bi najbrž lahko ugotavljali za prebivalce vseh, od takšnih centrov oddaljenih, perifernih pokrajin. Takšno psihološko karakteriziranje posameznikov oziroma prebivalcev posameznih slovenskih pokrajin pa zavračajo ugotovitve Andersona, ki o identifikaciji posameznikov z določeno skupnostjo ne govori kot o neki podedovani inherentni, notranji, »naravni« danosti, pač pa kot o posledici določenih družbenih sprememb, ki so povzročile identifikacijo z »zamišljeno skupnostjo« (Anderson 1991, 5-7).

4.2.3 Značilnosti slovenskega nacionalnega gibanja v Prekmurju

Prvi znani intelektualni in kulturni stiki med Prekmurjem in (osrednje)slovenskim prostorom segajo v čas delovanja protestantskih piscev v 18. stoletju, ki so s svojim delovanjem pritegnili pozornost kranjskih literatov tistega časa, še posebej delo Štefana Küzmiča *Nouvi zákon* iz leta 1777, ki velja za največji dosežek prekmurske književnosti in ki naj bi ga zaradi »lepega jezika« pohvalil celo jezikoslovec Jernej Kopitar (Jurančič 1977, 54). Vedenje o Prekmurju oziroma ustvarjalcih iz te pokrajine je v (osrednje)slovenskem prostoru torej obstajalo, vendar je bilo bržkone omejeno na zelo ozek krog intelektualcev. Tako lahko domnevamo, da je bilo širše vedenje o Prekmurju omejeno zgolj na »najbližjo sosedo« pokrajine, Štajersko oz. še posebej na njen skrajni severovzhodni del, Prlekijo.

Kot izpostavlja zgodovinar Vrbnjak, so določeni neposredni, osebni stiki med ljudmi iz obeh bregov reke Mure, kot na primer poroke in posestna razmerja, vsekakor obstajali »od nekdaj«,

vzdrževali pa so se tudi pomembni ekonomski stiki - tako sta bili najpomembnejši trgovski središči za prodajo agrarnih presežkov prekmurskih kmetov štajerski mesti Radgona in Ljutomer - pogoste pa so bile tudi druge oblike povezovanja, na primer verska romanja Prekmurcev na Štajersko. Kljub temu pa je, kot ugotavlja tudi Vrbnjak, širše oziroma »pravo« zanimanje za rojake na levem bregu Mure v slovenskem prostoru zbudila šele doba slovenske romantike v prvi polovici 19. stoletja, še bolj pa razmah nacionalnega gibanja druge polovice 19. stoletja. V prvi polovici 19. stoletja so tako pokrajino začeli odkrivati nekateri literati, med drugim pesnik Stanko Vraz, ki je v svojo zbirko ljudskih pesmi *Narodne pesmi ilirske* leta 1839 vključil tudi ljudske pesmi iz Prekmurja, in tako na Prekmurje in prekmurski jezik opozoril nekatere posameznike, na primer Matijo Čopa, ki je prekmurske ustvarjalce uvrstil v svoj pregled slovenske literature, ki ga je uredil za Šafarikovo *Zgodovino južnoslovenske književnosti* (izšla leta 1864) (Vrbnjak 2007, 82-84).

V drugi polovici 19. stoletja je prišlo s širjenjem in utrjevanjem slovenskega nacionalnega gibanja tudi do poskusov trdnjega povezovanja Prekmurja s slovenskim prostorom onstran reke Mure oziroma vključevanja pokrajine v slovensko nacionalno gibanje, vendar je bilo to delovanje, katerega ključni akterji so bili (katoliški) duhovniki iz obeh bregov reke Mure, na »slovenski strani« omejeno skoraj izključno na Štajersko. Intenzivnejše »nacionalno« delovanje v Prekmurju, ki so ga na različne načine »od zunaj« podpirali štajerski duhovniki, se začne konec 19. stoletja z delovanjem duhovnikov t.i. Ivanocyjevega kroga, katerega najvidnejši predstavniki so bili poleg Ivanocyja še Jožef Klekl st., Ivan Baša, Peter Kolar, Franc Rogač in Jožef Sakovič. Franc Ivanocy, rojen leta 1857 v Ivanovcih v Prekmurju, je bil profesor dogmatike v Szombathelyu, ki je ponujeno mesto dunajskega dvornega kaplana zavrnil in po lastni želji postal župnik na Tišini v Prekmurju. Tam je ustvaril krog somišljenikov za svoje delovanje, ki je poleg pastorage vključevalo druge, tudi »narodnobudniške« aktivnosti. Ivanocy je poudarjal predvsem pravico do uporabe slovenskega jezika oziroma prekmurščine v javni sferi, ki je bila v drugi polovici 19. stoletja z vse intenzivnejšo madžarizacijo iz javnega življenja praktično pregnana, začel pa je tudi z rednim izdajanjem tiskane periodike v prekmurskem jeziku: najprej je leta 1903 izšel *Kalendar srca Jezušovega* (Koledar srca Jezusovega), ki je poleg koledarja obsegal tudi zgodovinske in leposlovne zapise ter članke o vzgoji, gospodarstvu, ljudskih verovanjih ipd., leta 1904 mu je sledil mesečnik z versko vsebino *Marijin list*, leta 1913 pa še tednik *Novine*, ki je imel tudi do 6000 naročnikov in je bil pravzaprav osrednji informativni časopis

Slovencev v pokrajini. Po Ivanocyjevi smrti leta 1913 je s publicističnim delovanjem nadaljeval Jožef Klekl st. (Kranjec 1999, 22-24; Vrbnjak 2007, 81-83).

Madžarske (cerkvene) oblasti so izdajanje prekmurske periodike dovolile, saj so poleg tega, da so računale na uveljavljanje svojega vpliva, zmotno predvidevale, da bodo na ta način ustavile nekatere, zanje moteče »slovenske« aktivnosti, pri čemer so ciljale predvsem na pošiljanje in razširjanje knjig in časopisov v slovenskem knjižnem jeziku iz (osrednje)slovenskega prostora. Ta organizirana aktivnost, ki so jo konec 19. stoletja vzpostavili štajerski in prekmurski duhovniki, je bila za Prekmurje izjemnega pomena, saj ni prinašala zgolj novic o življenju iz (osrednje)slovenskega prostora in ga tako približevala prebivalcem pokrajine, pač pa je omogočila tudi identifikacijo s tistim, kar je Anderson poimenoval zamišljena skupnost oziroma utrjevanje nacionalne identifikacije Prekmurcev kot Slovencev, v smislu enačenja s slovensko nacionalno skupnostjo na drugem bregu reke Mure. Od časopisov in revij so v Prekmurju tako brali Bleiweisove *Novice*, mesečnik *Dom in svet* pa tudi druge publikacije, na primer *Slovenskega gospodarja*, *Stražo*, *Bogoljuba*, *Domoljuba* ipd. (Fujs 1995, 106-107; Novak 1997, 43-44), med knjigami pa so bile najbolj priljubljene predvsem »mohorjeve« knjige oziroma knjige Družbe sv. Mohorja, ki je bila kot prva slovenska knjižna založba ustanovljena leta 1851 v Celovcu, z izdajanjem vzgojnih, nabožnih in poučnih knjig pa je ciljala predvsem na popularizacijo slovenskega jezika med preprostim bralstvom; v Prekmurju je imela že v 80. letih 19. stoletja okoli 200 naročnikov (Vrbnjak 2007, 83).

Konec 19. stoletja je prišlo v pokrajini tudi do javnega manifestiranja nacionalne pripadnosti: leta 1897 je skupina štajerskih in prekmurskih duhovnikov na čelu z Antonom Korošcem, poznejšimi predsednikom vlade Kraljevine SHS in enim najpomembnejših slovenskih politikov medvojnega obdobja, na novi maši Jožefa Kleka st. na Tišini prvič na Ogrskem javno razvila in izobesila takratno slovensko zastavo, pri čemer so se vmešali celo orožniki, Ivanocyja in somišljenike po so po dogodku začeli obtoževati panslavizma ter strožje nadzirati, že od 60. let 19. stoletja pa so se Prekmurci udeleževali tudi nekaterih javnih nacionalnih manifestacij na drugi strani reke Mure, med njimi prvega vseslovenskega tabora, ki je leta 1868 potekal v Ljutomeru in ki naj bi mu prisostvovalo približno 600 Prekmurcev (Fujs 1995, 106-107; Vrbnjak 2007, 84-85).

Madžarska oblast na takšno »kulturno izmenjavo« in manifestiranje slovenske nacionalne pripadnosti ni gledala z odobravanjem: tako so morali knjige in časopise pogosto na skrivaj tihotapiti čez Muro - meja med Avstrijo in Ogrsko je namreč tudi po formiranju skupne države ostala dobro zastražena - in jih prav tako na skrivaj razpečevati po Prekmurju. Vilko Novak omenja celo orožnike, ki »so hodili po hišah za knjigami«, leta 1910 pa je o tej tematiki v avstrijskem državnem zboru na Dunaju spregovoril tudi Anton Korošec, ki je zahteval vladno podporo ogrskim Slovencem.¹¹ Takšno nasprotovanje je bilo plod vse intenzivnejše madžarizacije, ki se je stopnjevala od uvedbe dvojne Avstro-Ogrske monarhije v 60. letih 19. stoletja, in se je med drugim kazala tudi v ustanovitvi *Madžarskega prosvetnega društva za Prekmurje* (Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesület, VMKE), ki je razširjalo čtivo v madžarskem jeziku ter ustanavljalo madžarske ljudske knjižnice, šole in vrtce, leta 1884 pa je začel izhajati tednik *Murska Sobota in okolica* (Muraszombat és vidéke), ki je prva leta sicer izhajal v dveh jezikih, od leta 1889 pa samo še v madžarščini. Pritisk madžarizacije se je kazal tudi na druge načine: čeprav je vse od leta 1868 na Ogrskem veljal poseben zakon o nacionalnostih, ki je poleg uradnega madžarskega jezika v javni sferi dopuščal tudi uporabo drugih jezikov, se ta v Prekmurju praktično ni izvajal, raba slovenščine oziroma prekmurščine, ali kot so ga imenovali domačini, »starega slovenskega jezika«, pa je bila omejena zgolj na versko obredje ter publicistično dejavnost ozkega kroga izobražencev. Konec 19. stoletja so bila pomadžarjena še krajevna imena, ogrska statistika pa ob štetju leta 1910 Slovencev sploh ni beležila kot posebnega naroda, pač pa jih je štela v kategorijo »drugih«, kamor so med drugim prištevali tudi Rome. Pri tem pa je potrebno opozoriti tudi na dejstvo, da v pokrajini pred prvo svetovno vojno, v popolnem nasprotju z (osrednje)slovenskim prostorom, ni bilo izoblikovanega slovenskega političnega strankarskega delovanja ali političnih elit, obstajale so samo neformalne oblike (političnega) vodstva, ki je bila v rokah verskih avtoritet¹² (Kerec 2003, 68; Vrbnjak 2007, 77-81; Vodopivec 2008, 55-56).

---

¹¹ To je Korošec utemeljeval na naslednji način: »Ljudje iz naših prosvetnih organizacij tihotapijo v vrečah knjige v temnih nočeh med prekmurske sonarodnjake, da se le ti morejo izobraževati in gojiti lastno kulturo, katere jim ne dovoljuje madžarska notranja politika. Samo z izobraževanjem v družini, ne v šoli, je mogoče, da stopijo prekmurski Slovenci na povprečno višino madžarske izobrazbe, ko se jim privatno omogoča narodna samoizobrazba. In če dovoljuje dunajska vlada, da se Italija briga za svoje sonarodnjake v Avstriji, potem moramo od nje zahtevati, da skrbi ona v enaki meri za naše slovenske sonarodnjake tudi na Madžarskem« (Korošec v Vrbnjak 2007, 81).

¹² Medtem ko so formalno lokalno oblast v Prekmurju predstavljali uradniki oziroma t.i. *notaroši* (notarji), ki so prihajali večinoma iz notranjosti Ogrske (današnja Madžarska) in so med drugim opravljali pomembne vaške posle, sklepali obvezne civilne poroke, vodili matične knjige ipd. Kot poudarja Vrbnjak, so bili razvpiti zaradi

Na drugi strani se vključevanje Prekmurja v slovensko nacionalno gibanje v drugi polovici 19. stoletja kaže tudi v (osrednje)slovenskem prostoru: vse od 60., intenzivneje pa od 80. let 19. stoletja se tako v slovenskem časopisju začnejo pojavljati zapisi in prispevki o »prekmurskih Slovenih« oziroma »slovenskih sobratih v starodavni Panoniji« (Kerec 2003, 66). Med drugim je Prekmurje osrednjeslovenskemu prostoru predstavil Peter Kozler, ki je v prispevku *Slovenci na Ogrskem* poleg geografske podobe Prekmurja opisal tudi pokrajinsko zgodovino in književnost, pomembno pa je tudi dejstvo, da je pokrajino vključil v svoj *Zemljevid Slovenske dežele* iz leta 1853, prvi zemljevid slovenskega etničnega ozemlja v slovenskem jeziku. Leta 1862 pa je anonimni avtor v spisu *Slovenci na Ogrskem*, objavljenem v Slovenskem glasniku, objavil zemljevid Prekmurja in opis pokrajine ter v članku propagiral pridružitve pokrajine »Slovincem ali vsaj Hrvatom« (Kuzmič 2007, 228).

Posebno vlogo pri vsaj simboličnem poskusu povezovanja ljudi z obeh bregov reke Mure, ki jih je ločevala državna meja, pa je imel štajerski duhovnik in publicist Božidar Raič, ki je leta 1859 z uvedbo termina *Pomurje* za poimenovanje skupne (geografske) entitete, ki bi zajemala tako Prekmurje kot del Štajerske na desnem bregu Mure, poskušal Prekmurje simbolno povezovati s preostalim slovenskim prostorom in Muri odvzeti vlogo mejnika naroda.¹³ Raič, ki se je s Prekmurjem seznanil kot kaplan v Ljutomeru, kamor so pogosto zahajali tudi prekmurski duhovniki, in je nato pokrajino pogosto obiskoval, je v slovenskih časopisih objavljал svoje razprave, članke in dopise o Ogrskih Slovencih (*Črtice o Prekmurcih in njihovem govoru, Prekmurski knjižniki pa knjige*) in tako širil vedenje o Prekmurju v osrednjeslovenskem prostoru, vplival je tudi na prekmurske pisce tistega časa (Marko Žižek, Janko Murkovič, Jožef Borovnjak), še posebej pomembno pa na zgodovinarja Antona Trstenjaka, ki je konec 19. in v začetku 20. stoletja potoval po Prekmurju in zbiral različna gradiva ter o tem v slovenskem tisku objavil več člankov (*Navade v Prekmurcih* leta 1884, *Slovenci v Šomodski županiji na Ogrskem* leta 1905) (Fujs 1995, 106-107; Kerec 2003, 68; Kuzmič 2007, 228-230).

Pri povezovanju Prekmurja s preostalim slovenskim prostorom v ključnem obdobju utrjevanja slovenskega nacionalnega gibanja v drugi polovici 19. stoletja so torej najpomembnejšo vlogo

---

svoje pristranskosti, podkupljivosti in oholosti, med lokalnim prebivalstvom pa sila nepriljubljeni (Vrbnjak 2007, 78-79).

¹³ Zanimivo je, da se je termin v širši rabi uveljavil šele slabo stoletje pozneje, po drugi svetovni vojni z novo regionalizacijo, ki je uvedla statistično regijo Pomurje (glej opombo št. 5).

odigrali katoliški duhovniki z obeh bregov reke Mure. Pri tem se zastavljata dve vprašanji, namreč zakaj je bila nosilec slovenskega nacionalnega gibanja v Prekmurju zgolj duhovščina in zakaj je bila to le katoliška, ne pa na primer tudi v pokrajini prisotna evangeličanska. Odgovor na prvo vprašanje gre iskati v odsotnosti slovenske laične inteligence v pokrajini: če je v osrednjeslovenskem prostoru število laičnih izobražencev počasi, a vztrajno naraščalo vse od druge polovice 18. stoletja in so ti tako sredi 19. stoletja že predstavljali osrednje nosilce slovenskega nacionalnega gibanja, podobno ne velja za Prekmurje, kjer je bilo izobraženstvo omejeno zgolj na krog duhovščine, peščico laičnega izobraženstva (zdravniki, pravniki, lekarnarji ipd.) pa so predstavljali predvsem Judje, ki pa se niso identificirali kot Slovenci in tako niso delovali kot akterji slovenskega nacionalnega gibanja. Tako je cerkvena inteligenca v pokrajini predstavljala edino slovensko intelektualno elito veliko dlje in izraziteje, kot je bilo to značilno za preostali slovenski prostor, pravzaprav vse do priključitve Prekmurja Kraljevini SHS: šele z nastankom in razmahom slovenskih šol ter širšo integracijo v slovenski prostor se je začel povečevati tudi delež laične inteligence. Iz delovanja katoliških duhovnikov kot glavnih nosilcev slovenskega nacionalnega gibanja in nasprotovanja represivni madžarski nadoblasti ter kasnejši uspešni priključitvi preostalemu slovenskemu prostoru pa je izhajala tudi njihova avtoriteta, vodilni katoliški duhovniki so predstavljali nekakšno neformalno (slovensko) vodstvo pokrajine tudi še desetletja po priključitvi Jugoslaviji, pravzaprav vse do konca 2. svetovne vojne in vzpostavitve povsem novega političnega režima.

Po drugi strani pa se postavlja vprašanje, zakaj so bili aktivni zgolj katoliški in ne tudi v pokrajini delujoči evangeličanski duhovniki. Dejavnost evangeličanskih duhovnikov, ki so v 18. stoletju razvijali in utrjevali prekmurski knjižni jezik kot enega ključnih elementov nacionalne identifikacije, je v nasprotju z vse bolj razširjeno dejavnostjo katoliških duhovnikov skozi 19. stoletje počasi usihala. Evangeličanski duhovniki so tako ob koncu 19. stoletja skoraj dokončno opustili pisanje v slovenščini oziroma prekmurščini, svojo periodiko pa so začeli izdajati šele leta 1919 (*Evngeličanski kalendari*, mesečnik *Düševni list*), pri čemer so uporabljali arhaične oblike jezika iz 18. in 19. stoletja in, paradoksalno, madžarski črkopis, ki so ga katoliški pisatelji že pred tem opuščali in ga po priključitvi Jugoslaviji tudi popolnoma opustili (Novak 1972, 258). Kot ugotavlja Vrbnjak, je evangeličanska duhovščina še po letu 1919 vztrajno trdila, da med Muro in Rabo živijo »*Vendi, Vendslovenci*, ali tudi *stari Slovenci*, ki si ne želijo združitve z osrednjimi Slovenci, niti ne marajo njihovega knjižnega jezika«, korak naprej pa je storila šele nova generacija evangeličanskih duhovnikov,

ki se je pod vplivi delovanja soboške gimnazije, sokolskega društva in *Kluba prekmurskih akademikov* začela aktivneje vključevati v (vse)slovensko politično in kulturno delovanje (Vrbnjak 2007, 105-106).

Vzroke za takšno stanje bi med drugim lahko iskali v dejstvu, da je najprej izjemno dejavna protestantska oziroma evangeličanska duhovščina v času močne protireformacije v slovenskem prostoru onstran reke Mure najbrž izgubila svoje stike in posledično okrepila stike z madžarskim kulturnim prostorom, vsekakor pa ni prihajalo do veliko »navzkrižnih« stikov med evangeličanskimi in katoliškimi duhovniki. Med obema največjima verskima skupnostma v Prekmurju je kljub vesplošni tolerantnosti in strpnosti (življenje v istih krajih, poroke med pripadniki obeh skupnosti ipd.) šlo tudi za svojevrsten kulturni paralelizem, ki se je med drugim manifestiral tudi v ločenih pokopališčih, tradicijah in celo pozdravih.¹⁴ Drug dejavnik je lahko tudi geografski: Dolinsko oziroma južni del Prekmurja, ki je bilo po religijski pripadnosti večinsko oziroma skoraj izključno katoliško, je imelo zaradi svoje geografske bližine najbrž precej več vitalnih stikov s Slovenci na Štajerskem kot gornje Prekmurje oziroma Goričko in Ravensko, kjer je živela večina prekmurskih protestantov. Vsaj del evangeličanske skupnosti oziroma njihovih avtoritet pa je očitno skrbela tudi negotova prihodnost v Jugoslaviji - nekateri evangeličanski izobraženci so namreč nasprotovali priključitvi Prekmurja Kraljevini SHS in podpirali pridružitvev Madžarski - kjer bi glede na religijsko opredelitev predstavljali zgolj (neznatno) manjšino, medtem ko so bili na Ogrskem veliko številčnejši, takšen strah in negotovost pa je širila tudi madžarska nacionalistična propaganda.¹⁵

4.2.4 »Izključenost« Prekmurja iz (vse)slovenskega nacionalnega gibanja

Kljub prikazanim poskusom vključevanja Prekmurja v slovensko nacionalno gibanje 19. stoletja pa je Prekmurje ostajalo na robu (vse)slovenskega »narodnozavednega« dogajanja, saj

---

¹⁴ Tako so se na primer katoličani pozdravljali z *Falen bojdi Jezuš Kristuš* (Hvaljen bodi Jezus Kristus), evangeličani pa z *Dober den Bog daj!* (Dober dan bog daj) (Vratuša 2008, 5).

¹⁵ Pri tem je zanimivo tudi dejstvo, da so priključitvi Prekmurja Jugoslaviji nasprotovali tudi izseljeni prekmurski Slovenci na drugi strani oceana oz. »amerikanszki vognrszki Szloveni« (ameriški ogrski Slovenci), ki so po ameriških mestih prirejali celo protestna zborovanja proti združitvi Prekmurja z Jugoslavijo (Vrbnjak 2007, 104-105).

so bile aktivnosti povečini omejene zgolj na Štajersko in tako skorajda niso vključevale osrednjeslovenskega prostora z Ljubljano. Tako je pokrajina izključena iz najpomembnejše politične manifestacije »slovenstva« 19. stoletja, programa *Zedinjene Slovenije*. Čeprav je idejni oče programa, celovski duhovnik Matija Majar-Ziljski, v svoj osnutek programa vključil tudi Beneške in Ogrske Slovence, pa so bili oboji iz končne verzije izvzeti. Tako je, kot poudarja Kučanova, Prekmurje »kot del slovenskega nacionalnega prostora izpadlo iz družbene zavesti že, ko se je ta šele oblikovala!« (Kučan 1998, 76). Vzrok za izključenost je najbrž *kontinuirana* ločenost Prekmurja od ostalih slovenskih pokrajin. Če Prekmurje primerjamo s Primorsko: slednja ni bila enotna pokrajina, njeni deli (Goriška, Istra, deli Posočja ipd.) so v različnih obdobjih pripadali bodisi habsburškemu cesarstvu ali Beneški republiki/Italiji, vendar pa niso bili kontinuirano ločeni od osrednjeslovenskih pokrajin, od njih jih ni ločila več stoletij dobro zastražena državna meja ipd. Tako so najbrž lažje obstajali in se ohranjali tudi redni stiki z osrednjeslovenskimi pokrajinami, medtem ko je bilo teh stikov s Prekmurjem relativno malo, oziroma so bili omejeni zgolj na lokalno oziroma »sosedsko« raven (Štajerska).

Posledično je Prekmurje izključeno tudi iz drugih pomembnih reprezentacijah slovenstva v času utrjevanja in širjenja slovenskega nacionalnega gibanja v drugi polovici 19. stoletja, ki je v veliki meri temeljilo predvsem na kulturno-umetniškem delovanju, to pa je s svojimi besednimi in slikovnimi upodobitvami prinašalo podobo značilne »slovenske« krajine, pa tudi geografsko razmejitev slovenskega nacionalnega prostora. Kulturno-umetniško delovanje druge polovice 19. stoletja in začetka 20. stoletja je bilo tako prežeto z »nacionalno zavestjo«: sredi 19. stoletja se prvič pojavijo domoljubne pesmi,¹⁶ v prozi pa začnejo prevladovati domovinski spisi in kmečke povesti, ki so poleg idealizacije kmečkega okolja - v skladu s kmečkim etosom kot temeljem slovenskosti – prinašale tudi opise značilnosti določenih slovenskih pokrajin. V prozo so tako začeli vstopati posamezni deli slovenskega prostora,¹⁷ literati pa so tudi definirali oziroma geografsko omejili slovenski nacionalni prostor; tako ga je Cankar v svoji povesti *Kurent*, v kateri je opeval značilnosti, raznovrstnost in idiliko slovenske krajine, zamejil »od štajerskih goric do strme tržaške obale ter od Triglava do

---

¹⁶ Na primer dela Simona Jenka: *Najprej*, slovenska himna od leta 1860 do konca 2. svetovne vojne (tudi med NOB), danes himna Slovenske vojske; *Adrijansko morje*, kjer se je prvi za Linhartom sklicuje na morje kot slovensko; ali dela Simona Gregorčiča: cikel *Iskrice domorodne*, *Soči* ipd. (Kučan 1998, 88).

¹⁷ Tako je npr. Janez Trdina s svojimi povestmi v slovenski kulturni prostor pripeljal Dolenjsko, Gorjance in Belo krajino, Simon Jenko Sorško polje in hribovje, Ivan Tavčar Poljansko dolino, Fran Erjavec Kras, Zasavje in spodnjo Štajersko ipd. (Kučan 1998, 86-87).

Gorjancev« (Cankar v Kučan 1998, 91). Poleg literarnega ustvarjanja je bilo pomembno tudi slikarstvo; čeprav ni imelo tako velikega občinstva kot literatura, pa je s svojimi motivi, tako kot literatura, v kolektivno predstavo o slovenskem prostoru vpeljevalo in uveljavljalo določene kraje in krajinske prvine (Kučan 1998, 85-91).

Kot ugotavlja Kučanova, je tako preko literarnih in likovnih podob nastal zametek značilne »slovenske kulturne krajine - »hribovit svet njiv in travnikov s cerkvicami na vrheh«, pri čemer je bila izbira njenih prvin pogojena z družbeno-zgodovinskimi okoliščinami, ki so vplivale na procese vzpostavljanja slovenske nacionalne identitete in ozemeljske celovitosti. Slovensko nacionalno gibanje v težnji po preseganju uveljavljenih regionalni oziroma pokrajinskih partikularnosti ni poudarjalo ali izpostavljalo posameznih regionalnih značilnosti, pač pa je, nasprotno, težilo k poenotenju slovenskega prostora, pri čemer je šlo za procese homogenizacije in nivelizacije, nujne pri vzpostavljanju oziroma oblikovanju nacionalne identitete (Kučan 1998, 59-60). Po mnenju Kučanove se je prav zaradi težav z opredelitvijo ozemeljske celovitosti in teritorialnih meja slovenskega prostora njegova podoba »manifestirala v krajinskem tipu, v katerem so bile zajete značilnosti osrednjega dela oz. 'kranjskih dežel'«. Tako so ozemeljsko kot »slovenske« v nacionalni zavesti najdlje prisotne »kranjske dežele« - Gorenjska, Štajerska, Koroška in Dolenjska - pa tudi Primorska in Istra, na drugi strani pa je nacionalni zavesti »kot del Slovenije najmlajše Prekmurje« (Kučan 1998, 112-113), kar pa je, ko je že bilo izpostavljeno, najbrž posledica kontinuirane ločenosti pokrajine od drugih slovenskih pokrajin.

Tako je Prekmurje iz simbolne »slovenske krajine« izključeno kar dvakrat: zaradi zgodovinskih okoliščin - kontinuirane ločenosti od preostalega slovenskega prostora - in zaradi svoje prostorsko-vizualne drugačnosti - ravnina, drugačna od »slovenskih« hribov in gora - kar se nazorno kaže tudi pri analizi slovenskega turističnega oglaševanja 20. stoletja, ki jo je izpeljala Kučanova in pri tem ugotovila, da še v 80. letih 20. stoletja edino predstavitev pokrajine v vseslovenski predstavitvi v tistem času najdemo zgolj na hrbtni strani platnic Atlasa Slovenije, ki ga je izdal Geodetski zavod, medtem ko podobe Prekmurja niso bile vključene niti v izjemno odmevno oglaševalsko akcijo »Slovenija – moja dežela«. ¹⁸ Več kot

---

¹⁸ Da bi opozorili na to izključenost, so murskosoboška Zveze socialistične mladine Slovenije, fotokupina »M« in Mladina izdale plakat, ki je po svoji likovni zasnovi spominjal na omenjeno akcijo, nosil pa je tudi pomenljiv napis *Mura je v moji deželi* (Kučan 1998, 150).

očitno je torej Prekmurje še v 80. letih prejšnjega stoletja v simbolnem oziru izključeno iz koncepta »slovensko« (Kučan 1998, 150).

»Izključenost« Prekmurja iz slovenskega nacionalnega zavedanja oziroma njegova odrinjenost na rob le-tega pa se očitno manifestira tudi v prelomnih letih 1918/19. Obdobje med novembrom 1918, ko se je končala prva svetovna vojna in je razpadla Avstro-Ogrska, in pozno pomladjo 1919, ko je teritorialna komisija poveljne mirovne konference v Parizu glasovala za priključitev Prekmurja Jugoslaviji, je bilo v pokrajini izjemno burno in negotovo, kar je bila delno posledica nestanovitnosti poveljnih madžarskih vlad oziroma režimov, saj se je v tem obdobju v desetih mesecih zamenjalo kar devet različnih vlad, v celotni Ogrski pa sta vladala splošna negotovost in anarhija (Vrbnjak 2007, 91). Na drugi strani pa je negotovost povzročalo vprašanje, kam bo v prihodnje spadala pokrajina in dejstvo, da slovenska stran oziroma njena predstavniška oblast, novoustanovljena slovenska vlada, iniciative po priključitvi očitno sploh ni prevzela, o čemer nazorno priča tudi naslednji zapis duhovnika in Maistrovega borca Ivana Jeriča, enega najaktivnejših posameznikov v prelomnem obdobju 1918/19 v Prekmurju, ki med drugim ugotavljal, da je še decembra 1918 zgolj en sam član slovenske vlade vedel, da ta pokrajina sploh obstaja!

Motilo nas je tudi, da se je jugoslovanski vladni krogi niso izjavili za osvoboditev Prekmurja. Pa tudi slovenska javnost ne. Bila so številna zborovanja za naše severne meje, toda noben govornik se ni dotaknil prekmurskih meja. Izhajali so članki o naših severnih mejah, toda v vsakem se je severna meja končala v Radgoni. Začeli smo že dvomiti, ali Kranjci in Štajerci res računajo s Prekmurjem. Beltinski župnik Štefan Kühar je nas mlajše še silil, naj to zadevo razčistimo in poizvemo, kaj mislijo v Ljubljani o nas. Zato sva z Mihaelom Küharjem šla k narodni vladi v Ljubljano, da na merodajnem mestu ugotoviva, kaj je s Prekmurjem.

Dne 13. decembra (1918; op. a.) sva prosila, da naju kak poverjenik sprejme. Sprejel naju je sam predsednik deželne vlade J. Pogačnik. Ko sva mu povedala, da sva prišla prosit, naj deželna vlada posreduje pri pristojni vojaški oblasti, da jugoslovanska vojska zasede Prekmurje, se je zamislil in vprašal: 'Kje se pa nahaja ta pokrajina?' Ko sva mu razložila, naju je zopet vprašal: 'Pa tam živite Slovenci?' Sedaj sva mu midva začudeno pritrdila. Takoj je sklical na posvet vse poverjenike, ki so se takrat nahajali na sedežu

deželne vlade. Tudi midva sva prisostvovala posvetovanju. Začudeno sva gledala, da razen dr. L. Pogačnika, poverjenika za narodno obrambo, nobeden ni vedel, da obstaja slovensko Prekmurje in kje je. Dr. Pogačnik je dejal: 'Pred leti sem bil na Kapeli blizu Radgone in so mi kazali proti severu in rekli: Tako daleč, do koder vam oko sega, živijo ogrski Slovenci'.

Poverjeniki so na tej seji ugotovili, da vojaška zasedba kakšne pokrajine spada v delokrog vojaške oblasti, zato so naju poslali na Savsko divizijsko poveljstvo in po telefonu posredovali, da naju je to sprejelo. Sprejel naju je sam poveljnik Savske divizije, polkovnik Švabić. Ko mu poveva, zakaj sva prišla, je vrgel pred naju zemljevid in naročil, da označiva mejo, do koder bivajo v Prekmurju Slovenci. Pa ni hotel verjeti, da smo v Prekmurju Slovani, zato nama je naročil, naj govoriva tako, kakor govori prekmursko ljudstvo. Ko sva govorila v prekmurskem narečju, je rekel ves vzhičen: 'Bogami, da vaju više razumijem nego ove Kranjce!' /.../ Narodna vlada je na to našo intervencijo reagirala s tem, da je dala tiskati mali plakatec, ki je bil naslednji dan nalepljen po ljubljanskih stenah in se glasil: 'Zahtevamo Prekmurje'«¹⁹ (Jerič 2000, 51-52).

»Boj za meje« oziroma določanje meja med novonastalimi državami, ki je sledilo koncu 1. svetovne vojne in razpadu Avstro-Ogrske, je v (osrednje)slovenskem prostoru potekalo z osredotočenostjo na razmejitve z Italijo in Avstrijo oziroma na prihodnost Koroške in Primorske, vprašanje Prekmurja pa ni bilo širše izpostavljeno. Slovenska politična oblast dejavnosti in ukrepov, povezanih s problematiko Prekmurja, namreč ni izvajala na »vseslovenski« ravni, pač pa je bilo to delovanje povečini spet omejeno zgolj na lokalno raven oziroma Štajersko. Tako je septembra 1918, torej še pred razpadom Avstro-Ogrske, *Narodnemu svetu za Slovenijo*, ki je bil ustanovljen 16. avgusta v Ljubljani in katerega cilj je bil združitev Slovencev, Hrvatov in Srbov, živečih v Avstro-Ogrski, v samostojno jugoslovansko monarhijo, sledila ustanovitev njegovih pokrajinskih pododsekov, med njimi

---

¹⁹ Podobno kot Jerič, ki izpostavlja »strašno preziranje Prekmurja s strani slovenske javnosti«, je ugotavljal tudi neznan avtor v članku v *Slovincu* 25. februarja 1919: »Za vse se dela kaj: za koroške Slovence so se storili branilni koraki, za Goriško in Primorje se prirejo protestni shodi, a kaj se je storilo za Prekmurje? – Nič! – Za vsakega Slavena ima majka Jugoslavija gorka prsa, le Prekmurci smo ji tuji! /.../ Zapuščene se počutimo in obupavamo /.../« (Slovenec 1919a, 2-3).

tudi *Narodnega sveta za Štajersko – Maribor*, katerega naloga je bila med drugim tudi jasno določiti meje »proti Ogrski«. Področje oziroma referat za Prekmurje so v svetu podelili teologu dr. Matiju Slaviču, po rodu iz Bučečovcev v Prlekiji, ki je, kot ugotavlja Vrbnjak, »kot bližnji sosed« pokrajino in razmere v njej dobro poznal. Prav Slavič ter zgodovinar in teolog dr. Franc Kovačič sta bila nato v jugoslovanski delegaciji na pariški mirovni konferenci leta 1919, ki so jo vodile vojne zmagovalke ZDA, Velika Britanija, Francija, Italija in Japonska, referenta za problematiko Prekmurja in tako veljata za najpomembnejša akterja uspešne priključitve Prekmurja Jugoslaviji. Slavič je uredil in izdal knjižico o Prekmurju (*Le Prekmurje*) ter sestavil etnografski zemljevid pokrajine (*La carte ethnographique de Prekmurje*), s katerima je na mirovni konferenci dokazoval »slovenskost« Prekmurja, na drugi strani pa je madžarska delegacija, katere izvedenec za Prekmurje je bil v Gornjih Petrovcih v Prekmurju rojeni Aleksander (Sandor) Mikola, dokazovala, da Prekmurci niso niti Slovenci niti Slovani, pač pa *Vendi*, njihov jezik pa ni slovenski, pač pa *vendski*. Gre za t.i. vendsko teorijo, ki jo je madžarska nacionalistična propaganda širila že vse od 60. letih 19. stoletja in po kateri naj bi bili Prekmurci bodisi ostanek keltskega plemena bodisi potomci vzhodnogermanskega plemena Vandalov, ki se je sčasoma poslovanil (Vrbnjak 2007, 85-86), s teorijo pa so poskušali preprečiti povezovanje Prekmurja s slovenskim prostorom oziroma identifikacijo Prekmurcev kot Slovencev.

Svet deseterice (*Conseil des Dix*) mirovne konference je o dokončni usodi Prekmurja začel odločati konec marca 1919, torej šele po tem, ko je bila na primer slovenska Štajerska že dodeljena Jugoslaviji, pri čemer so odločilno vlogo odigrali tudi sočasni notranjepolitični dogodki na Madžarskem, kjer je spomladi 1919 izbruhnila boljševisistična revolucija, zmagovalna antanta pa se je zbala možnosti njenega širjenja po Evropi, zato je v ozemeljskih zahtevah podpirala Romunijo in Jugoslavijo. Vrhovni svet je tako po nekajmesečnih pogajanjih Prekmurje dodelil Kraljevini SHS in 9. julija 1919 določil mejno črto, ki je še danes državna meja med Slovenijo in Madžarsko, v pokrajino je 12. avgusta 1919 vkorakala jugoslovanska vojska pod poveljstvom generala Krsteja Smiljanića, dokončna potrditev priključitve pa je sledila 4. junija 1920 s podpisom mirovne pogodbe v Trianonu²⁰ (Vrbnjak 2007, 97-103).

---

²⁰ Tudi po priključitvi Prekmurja Kraljevini SHS pa se je negotov status pokrajine še nekaj časa nadaljeval, tokrat znotraj nove države: po vojaški zasedbi je namreč prišlo do priključitve dela južnega Prekmurja, ki je do 18. stoletja cerkvenoupravno spadalo pod zagrebško škofijo, ozemlju Hrvaške. Zaradi glasnih protestov prebivalstva in celo posebne delegacije, ki je bila poslana v Beograd (med drugim je bil v njej tudi Matija

4.2.5 Prekmurje po priključitvi (osrednje)slovenskemu prostoru – vsestranska integracija ali nasilna »slovenizacija« in kolonizacija?

Že kmalu po uradni priključitvi Prekmurja Jugoslaviji je prišlo v pokrajini do številnih in pomembnih sprememb, prve in najopaznejše so se zgodile na izobraževalnem področju. Tako je prišlo do ustanovitve prvih osnovnih in srednjih šol v slovenskem učnem jeziku, pred letom 1919 je namreč v vseh šolah v Prekmurju kot učni jezik veljala zgolj madžarščina, večino osnovnih šol pa je bila cerkvenih (povečini katoliških in evangeličanskih, nekaj pa tudi judovskih), že jeseni 1919 pa je v Murski Soboti začela delovati tudi državna gimnazija, ki je v pokrajini prej sploh ni bilo.²¹ Do pravega razcveta je že prvo desetletje po priključitvi prišlo tudi na kulturno-umetniškem področju, mladi prekmurski pisatelji, pesniki, slikarji in kiparji so bili prvič dejansko vključeni v slovenski kulturni prostor, poleg obstoječih, predvsem versko obarvanih, pa so začeli izhajati tudi novi časopisi in ostale publikacije (na primer glasilo liberalnega študentskega Kluba prekmurskih akademikov *Mladi Prekmurec*, glasilo komunistične stranke *Ljudska pravica* ipd). Večji napredek je bil viden tudi v izgradnji prometne infrastrukture, ki je v 20. letih 20. stoletja Prekmurje sploh prvič povezala s preostalim slovenskim prostorom - do takrat namreč čez Muro ni bilo nobenih mostov - v zelo omejenem obsegu pa se je začel tudi razvoj industrije, predvsem tekstilne in živilsko-predelovalne (Vrbnjak 2007, 80; Vratuša 2008, 5-6).

Pomembna in težko pričakovana pa je bila predvsem agrarna reforma oziroma delitev veleposestniške zemlje, brez dvoma najtežja naloga, ki jo je morala izpolniti nova država. Do leta 1931 so približno deset tisoč agrarnim interesentom razdelili okoli 12 tisoč hektarjev zemlje, s čimer je sicer upadlo število bajtarjev in se je zvišalo število malih in srednjih kmetov, vendar reforma ni bila zadostna in tako ni zaustavila nadaljnjega toka izseljevanja iz pokrajine. Izjemno pomembna pa je bila v drugem aspektu: »s krpico pridobljene zemlje je bil dotedanji *brezzemljaš* zdaj vezan na lastno posest /.../« (Vrbnjak 2007, 101-102), ali povedano drugače, prekmurski kmet se je prvič zares osamosvojil.

Slavič), je jugoslovanska oblast septembra 1919 sklenila, da se celotno Prekmurje priključi sestavu Slovenije (Titl 1970, 102-103).

²¹ Pri tem pa so še nekaj let po priključitvi na šolah dovolili oziroma upoštevali tudi uporabo prekmurskega narečja, kot poudarja Vrbnjak z namenom, »da nasprotniki priključitve Prekmurja Jugoslaviji ne bi mogli reči: Jugoslovani so nam vzeli stari slovenski jezik«. Takšno propagando je sicer širila tudi madžarska stran pred priključitvijo. Kot še piše Vrbnjak, pa so kljub temu Prekmurci »Klekle /.../ kmalu po združitvi z Jugoslavijo očitali, da jih je odpeljal k Slavom, ki vsiljujejo knjižno slovenščino v urade, šole in verouk« (Vrbnjak 2007, 109-110).

Kot ugotavlja zgodovinarica Metka Fujs, pa je pri procesih integracije Prekmurja preostalemu slovenskemu prostoru po 1. svetovni vojni prišlo tudi do svojevrstne kolonizacije pokrajine. Ta se je po eni strani kazala v »slovenizaciji« pokrajine, ali kot poudarja Fujsova, »skoraj revolucionarnem vsiljevanju knjižne slovenščine v uradih, šolah in pri verouku«, po drugi strani pa je nova oblast po mnenju Fujsove pokazala tudi »svojevrstno nezaupanje« v slovensko nacionalno zavest Prekmurcev z »odločitvijo, da v kraje, naseljene z madžarsko narodno skupnostjo, ki je ob razmejitvi ostala na tej strani, naselijo primorske in istrske koloniste«, ki so iz fašistične Italije prihajali v Jugoslavijo, in to z namenom »izboljšanja narodne sestave obmejnih predelov«. Pri tem pa so nove oblasti povsem spregledale, da je bilo Prekmurje daleč najgosteje naseljena slovenska pokrajina, ki je bila povrh vsega soočena se s številnimi nerešenimi gospodarskimi in socialnimi problemi (Fujs 1995, 104). Kot poudarja Vrbnjak, so domačini »prišleke« iz osrednjeslovenskega prostora odklanjali predvsem zato, ker »so jim ti zasedli zemljo, na katero so tako željno čakali«. Primorcem, naseljenim v Prekmurju, je namreč pripadla tudi zemlja ob agrarni reformi, medtem ko je bila madžarska nacionalna manjšina iz te izvzeta (Vrbnjak 2007, 78).

Kolonizacija naj bi se kazala tudi v dejstvu, da so odhajajoči madžarski uradniški in učiteljski kader po priključitvi zamenjali skoraj izključno prav »prišleki« iz (osrednje)slovenskega prostora in ne domačini – ponekod niso nastavljali samo »kranjskih« uradnikov in učiteljev, pač pa tudi otroške vzgojiteljice in celo poštarje – ki pa so se v povsem novih razmerah očitno težko znašli, nenazadnje so imeli že s svojo knjižno slovenščino težave pri sporazumevanju z domačini. Tako so se na primer učitelji dosledno ločevali na »prišleke« in »domačine«, pri čemer so prvi slednjim pogosto očitali pomanjkanje »narodne zavednosti« in celo madžaronstvo, saj se po njihovem »duša prekmurskega ljudstva še ni spojila z dušo domovine, da srce tamkajšnjega naroda še ne bije s srcem našim« (Vrbnjak 2007, 109-110). Posledično pa se je v tem obdobju v slovenskem prostoru pojavilo tudi označevanje pokrajine kot *slovenske Sibirije*, torej izrazito odmaknjenega in zaostalega področja, ki v slovenskem prostoru predstavlja zgolj kazensko kolonijo za nesposoben uradniški kader (ali prosto po Cankarju, nekakšen ultimativni Blatni dol).

Zanikanje socialnih razmer, »nasilno« uvajanje slovenščine, nameščanje skoraj izključno »slovenskega« in ne »domačega« kadra v javni sferi in dodeljevanje zemlje v agrarni reformi po nacionalni pripadnosti so bile po mnenju Fujsove ključne napake nove oblasti, njihov odnos do Prekmurja, ki se je v veliki meri kazal kot kolonizacija pokrajine, pa se ni bistveno

razlikoval od odnosa prejšnjih, madžarskih oblasti, zato so bili po mnenju Fujsove tudi ukrepi nove oblasti enako neuspešni kot ukrepi prejšnjih (Fujs 1995, 104). Nove jugoslovanske oblasti se očitno niso znale pravilno spoprijeti s specifičnimi problemi pokrajine oziroma jih niso razumele. Težave so, predvsem na področju uprave, šolstva in gospodarstva, povzročale posledice drugačnega politično-upravnega sistema, ki je do leta 1919 veljal v pokrajini in ki se je med drugim kazal v drugačnem sistemu organizacije šolstva, lokalne uprave, dedovanja ipd. (Vrbnjak 2007, 106). Kot še ugotavlja Fujsova, je podobno kolonizacijo Prekmurje doživelo tudi po drugi svetovni vojni in vzpostavitvi novega, socialističnega režima, s strani katerega je bila zaradi dejstva, da se v pokrajini ni razvila takšna oblika narodnoosvobodilnega gibanja kot drugje v slovenskem prostoru²² - kot poudarjajo nekateri zgodovinarji, zaradi drugačne oblike madžarskega okupacijskega sistema, pa tudi številnih drugih vzrokov - ter za novo oblast neuspešnih volitvah leta 1945²³ pokrajina deležna svojevrstnega nezaupanja ter očitkov o »nesposobnosti za odločno revolucionarno akcijo« in celo o »madžaronstvu«. Tako so vse pomembnejše funkcije v novem režimu, vsaj v začetnem obdobju, v pokrajini spet prevzeli kadri iz drugih delov Slovenije (Fujs 1995, 104-105).

Posledice izpostavljene »izključenosti« Prekmurja ter »nepopolne« integracija po priključitvi (osrednje)slovenskemu prostoru se še danes manifestirajo na različnih ravneh, med drugim na primer v podprezentiranosti tematike Prekmurja v strokovnem historiografskem in šolskem diskurzu. Zgodovina Prekmurja je zaradi svoje specifičnosti v mnogočem drugačna od zgodovine ostalih slovenskih pokrajin, prav zato ali pa navkljub temu pa pri njenem znanstvenem proučevanju naletimo na problem, ki ga izpostavlja tudi zgodovinar Andrej

---

²² Dogajanje med 2. svetovno vojno je bilo v Prekmurju, ki je ob madžarski okupaciji aprila 1941 spet postalo povsem ločeno od (osrednje)slovenskega prostora - pokrajino sta od Ljubljane ločili kar dve meji - specifično drugačno od dogajanj v (osrednje)slovenskem prostoru. Tako NOB/OF tu ni nikoli dosegla množične participacije, značilne za preostali slovenski prostor, in je bila omejena zgolj na peščico posameznikov, članov komunistične partije. Po tem ko so Madžari jeseni 1941 uspešno zadušili začetni upor, na čelu katerega je bil domačin Štefan Kovač – Marko (sicer edini Prekmurec, po vojni kanoniziran kot narodni heroj), se je OF tu ponovno pojavila šele konec leta 1944, z delovanjem *Prekmurske čete*. Ta je bila sestavljena iz okoli trideset posameznikov, ki so do takrat delovali v partizanskih odredih po osrednji Sloveniji in med katerimi večina ni bila domačinov, v Prekmurje pa so bili poslani po ukazu vodstva KPS z namenom mobilizacije domačinov in širjenjem OF, vendar pri tem iz različnih vzrokov niso imela večjega uspeha. Pri tem je potrebno poudariti, da poleg okupacijske madžarske vojske in omejenega delovanja OF v pokrajini ni delovala nobena druga bojna skupina oziroma formacija, bodisi uporniška bodisi kolaboracionistična, Prekmurje pa je kot edino slovensko pokrajino 5. aprila 1945 ob pomoči *Prekmurske čete* osvobodila sovjetska Rdeča armada.

²³ Volitve 11. novembra 1945 so bile v Sloveniji za komunistično partijo porazne, saj je za Ljudsko fronto, kljub očitnim ponarejanjem in številnim drugim nepravilnostim, pa tudi represivnim metodam, glasovalo »le« 85 odstotkov volivcev, kar je bilo najmanj v celotni Jugoslaviji, v okraju Dolnja Lendava, ki je zajemal južni del Prekmurja, pa so bili rezultati za »črna listo« tako prepričljivi, da so morali njeno zmago tudi uradno razglasiti. Poleg Radgone je bil to edini okraj v Sloveniji, kjer je tudi uradno zmagala »črna lista« (Šteiner 1997, 104-105).

Hozjan: kljub zgodovinskemu raziskovanju Prekmurja se še danes »pri pisanju vseslovensko zastavljenih sintetičnih del ali le delnih pregledov neke določene snovi na to pokrajino kratkomalo pozabi ali se je le bežno dotakne na recimo pol- do ene strani besedila«. Primerov za to ne manjka, Hozjan ponuja enega novejših: v delu *Novejša slovenska zgodovina 1848-1991*, ki obsega čez 900 strani in jo je izdal Inštitut za novejšo zgodovino leta 2005, je »vsebinsko posebej Prekmurju s Porabjem vred namenjenih manj kot deset strani, v popisu literature in avtorjev pa je navedeno vsega eno samo delo (knjiga, razprav sploh ni!) kakega od živečih prekmurskih profesionalnih zgodovinarjev, pa še en tekst o letu 1991!« Hozjan pri tem kritično dodaja: »Noben, še tako sodoben in vrhunsko opredeljen koncept tovrstnega besedila si preprosto ne bi smel privoščiti takega ravnanja, saj je s tem še enkrat več dokazal, da tako razmišljajočega zgodovinarja dogajanje v tem prostoru s specifičnim historičnim in etničnim razvojem ne zanima oziroma da zanj nima primerne teže« (Hozjan 2007, 9). Podoben primer je Vodopivčev pregled zgodovine Slovenije *Slovenska zgodovina 1780-2004*, kjer je v obdobju med koncem 18. stoletja in priključitvijo Prekmurja Kraljevini SHS leta 1919 »Ogrskim Slovencem« namenjen krajši odstavek na dobri četrtini oz. slabi tretjini strani, ključni trenutek, priključitev pokrajine, pa je zgolj omenjen in to v pol stavka, brez kakršnega koli nadaljnega opisovanja oziroma razlaganja dogajanja.

Tematika Prekmurja je podprezentirana tudi v šolskem diskurzu oziroma izobraževalnem sistemu. Tako je pokazal tudi raziskovalni projekt o *Prekmurski zgodovini kot primeru spregleda lokalne zgodovine v učnem načrtu osnovnih in srednjih šol*, ki ga je izvedel Inštitut za kulturno zgodovino znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti in v katerem so avtorji kritično analizirali reprezentiranost tematike Prekmurja v osnovnošolskih in srednješolskih učbenikih pri predmetih Spoznavanje narave in družbe ter Zgodovina in ugotovili, »da so v okviru nacionalne zgodovine dogajanje in akterji na lokalni ravni na skrajnem severovzhodu Slovenije deloma spregledani, zvečine pa predstavljeni pomanjkljivo«, pri čemer so še posebej izpostavili, da »interpretacije zgodovine Prekmurja v omenjenih učnih gradivih skorajda ni, zaradi česar so se arhaične predstave o Prekmurju in njegovih prebivalkah/cih ohranile«. Avtorji tako ugotavljajo, da še danes tudi v šolskem diskurzu prevladuje predvsem podoba »zaostale, infrastrukturno nerazvite in ekonomsko nezanimive pokrajine, ki (tudi po zaslugi poenostavljenih poročil elektronskih medijev) v predstavah večine Slovenk in Slovencev še vedno nastopa kot najbolj neznani del Slovenije«. Kot še ugotavljajo avtorji, je bilo v preteklosti Prekmurje »kot najbolj oddaljena, najmanj znana in najbolj drugačna slovenska pokrajina v vseh historičnih, jezikoslovnih in

umetnostno-zgodovinskih obravnavah slovenskega jezikovnega ozemlja najslabše in najbolj pomanjkljivo obdelana regija«, kar se je le deloma spremenilo po oblikovanju samostojne države. Kljub temu pa se »tudi novejša tematizacije različnih značajskih potez njegovih prebivalcev in preteklih kulturnih praks še vedno mestoma obravnavajo izrazito stereotipno«, pri čemer prav zaradi »nepoznavanja regionalne zgodovine« prihaja tudi do »ekzotizacije« oziroma romantizacije pokrajine in njenih značilnosti« (Vovko 2010, 2).

5 ANALIZA DRŽAVOTVORNEGA (POLITIČNEGA) IN MEDIJSKEGA DISKURZA

5.1 Metodološki zasnutek raziskave

Empirična analiza je sestavljena iz treh delov, analize državotvornega (političnega) diskurza, analize medijskega diskurza in historično-primerjalne analize. Pri analizi državotvornega (političnega) diskurza se osredotočam na identifikacijo makro-tematik, torej topik, ki so v ospredju slovenskega državotvornega (političnega) diskurza v povezavi s Prekmurjem, pri tem pa ugotavljam tudi določene, že prej izpostavljene splošne značilnosti slovenske nacionalne identifikacije in državotvornega diskurza. Vzorec enot analize sestavljajo štirje govori, ki so bili prezentirani na uradnih državnih proslavah ob prazniku *Združitve prekmurskih Slovencev z matično domovino* med leti 2006, ko je potekala prva uradna slovesnost ob prazniku, in 2009, ko je bil praznik po spremenjeni zakonodaji o praznikih in racionalizaciji državnih proslav zadnjič obeležen z državo slovesnostjo na letni ravni. Praznik je bil uveden leta 2005 kot državni praznik, ne pa tudi dela prost dan, ki se obeležuje 17. avgusta in označuje dan, ko je leta 1919 po zasedbi pokrajine jugoslovanska vojska na slovesni prireditvi v Beltincih, na kateri se je zbralo okoli dvajset tisoč ljudi, oblast predala civilnemu upravitelju. Na štirih državnih proslavah se je med leti 2006 in 2009 zvrstilo troje govorcev: leta 2006 in 2008 takratni predsednik vlade in Slovenske demokratske stranke (SDS) Janez Janša, leta 2007 takratni minister za okolje in takratni predsednik Slovenske ljudske stranke (SLS) Janez Podobnik ter leta 2009 aktualni predsednik državnega zbora in član stranke Zares dr. Pavle Gantar. Slavnosti govori so v pisni obliki dostopni na spletnih straneh vlade in državnega zbora oziroma funkcije, ki jo je opravljal slavnostni govorec: spletna stran predsednika vlade - arhiv bivših predsednikov vlade, spletna stran ministrstva za okolje - arhiv bivših ministrov in spletna stran predsednika državnega zbora. Na spletni strani RTV Slovenije pa so v arhivu oddaj v sklopu posnetkov državnih proslav dostopni tudi zvočni in slikovni posnetki slavnostnih govorov.

Tudi pri analizi medijskega diskurza se osredotočam na izpostavljene makro-topike, ki so v ospredju medijskih prispevkov, pri čemer ugotavljam tudi druge značilnosti medijskega diskurza, na primer selektivnost pri izbiri virov oziroma marginalizacijo določenih stališč ali

njihovo morebitno izključenost, pa tudi značilen ton in način poročanja. Vzorec enot analize medijskega diskurza sestavljajo medijski prispevki o Prekmurju, ki so bili predstavljeni v osrednjih informativnih oddajah dveh največjih slovenskih televizijskih hiš, *Dnevniku nacionalne TV Slovenija* in *24 urah* komercialne POP TV, na dan državne obeležitve praznika *Združitve prekmurskih Slovencev z matično domovino* med leti 2006 in 2009. Vsi prispevki so dostopni na spletnih straneh omenjenih televizij, Multimedijem centru RTV Slovenija (MMC RTV Slovenija) in spletnem portalu POP TV-ja 24ur.com, razen prispevka iz informativne oddaje 24 ur iz leta 2009, zato iz analize izpade del, ki se nanaša na POP TV-jevo pokrivanje dogodka leta 2009. Pri tem je treba upoštevati tudi, da gre za tekste, predstavljene preko televizijskega medija, ta pa se v nekaterih karakteristikah pomembno razlikuje od drugih vrst medijev, npr. tiskanih, kot je ugotavljal že Bourdieu: »Če tiskani medij vzdržuje svojo prisotnost prek besede, televizija svojo prisotnost ohranja na podlagi slike. Zaradi tega je besedno sporočanje potisnjeno v ozadje. Tako je bolj kot, kaj je povedano, pomembno kako je povedano« (Bourdieu v Kovačič 2006, 84). Prav zato je poleg analize samega besedila medijskih prispevkov pomembna tudi analiza spremljajočega vizualnega materiala.

Historično-primerjalna analiza temelji na analizi medijskega diskurza iz obdobja neposredno po priključitvi Prekmurja Kraljevini SHS oziroma Jugoslaviji v 20. in 30. letih 20. stoletja in njeni primerjavi s sodobnim javnim oziroma državotvornim (političnim) in medijskim diskurzom, kakršen se razkriva tudi v pričujoči analizi. Vzorec enot analize so naključno izbrani medijski prispevki, ki izpostavljajo tematiko Prekmurja in so bili prezentirani v tiskanih medijih omenjenega obdobja, od dnevnih časopisov do tedenskih in mesečnih publikacij, tako politično-informativnih kot strokovnih, ki so izhajali bodisi na vseslovenski ravni (*Slovenec*, *Sodobnost*, *Učiteljski tovariš*) bodisi na lokalni oziroma regionalni ravni (*Slovenski gospodar*, *Ptujski list*).

5.2 Analiza državotvornega (političnega) diskurza

Pri analizi ugotavljam naslednje makro-topike: (1) izpostavljanje specifičnega, »posebnega« odnosa državotvorja do Prekmurja; (2) izpostavljanje »drugačnosti« Prekmurja, ki se kaže zlasti v poudarjanju kulturnih in zgodovinskih specifik ter spremljajoče »romantizacije« letih; in (3) izpostavljanje aktualnih gospodarskih in socialnih razmer v pokrajini.

5.2.1 »Poseben« odnos državotvorja do Prekmurja

Posledica specifičnega zgodovinskega položaja pokrajine, ki je bila kontinuirano ločena od preostalega slovenskega (nacionalnega) prostora, posledično pa zgolj omejeno vključena v delovanje slovenskega nacionalnega gibanja oz. procese konstruiranja slovenske nacionalne identitete/zavesti, je »poseben« odnos do pokrajine, ki ga lahko še danes zaznamo v (osrednje)slovenskem prostoru. Pri tem nosilci državotvornega (političnega) diskurza ugotavljajo, da je bila priključitev Prekmurja (osrednje)slovenskemu prostoru tam preprosto »spregledana«, posledično pa je prišlo do zapostavljanja pokrajine s strani vsakokratnih osrednjih oblasti. Pri tem se nosilci državotvornega (političnega) diskurza za takšno stanje v preteklosti opravičujejo, hkrati pa ga z zunanjimi dejavniki tudi opravičujejo. Pri tem pa gre tudi za poskus preseganja takšnega stanja, afirmacija česar je tudi uvedba dotičnega državnega praznika, saj nosilci državotvornega (političnega) diskurza še posebej poudarjajo in potrjujejo »slovenskost« Prekmurja ter »večstoletno« in »neomajno« »zvestobo slovenstvu« prebivalcev pokrajine.

Kot ugotavljajo nosilci državotvornega (političnega) diskurza, je preteklo zapostavljanje pokrajine posledica »nepravilno dojete« priključitve Prekmurja osrednjeslovenskemu prostoru, kar je bila, kot ugotavljajo, posledica sočasnih izgub velikega in pomembnega, celo »vitalnega« oziroma »življenjsko pomembnega« dela slovenskega etničnega prostora, ki je ostal zunaj meja novonastale Kraljevine SHS. Ali kot je že v uvodu govora leta 2006 ugotavlja Janez Janša, je bila »bolečina /.../ zaradi izgub na severu in zahodu tako velika, da pridobitve na severovzhodu ni bilo mogoče dojeti in pravilno oceniti« (Janša 2006, 1), oziroma je bila »(P)rizadetost zaradi izgube Koroške, Primorske in celo delov Kranjske /.../ tolikšna, da mnogi niso niti opazili velike in izjemne pridobitve, ki jo je predstavljalo Prekmurje« (Janša 2008, 2). Podobno, in to v veliko bolj čustveno obarvani govorici, ugotavlja tudi Podobnik: »Kljub velikim pričakovanjem in optimizmu pa smo Slovenci po koncu prve svetovne vojne doživeli eno največjih razočaranj v svoji dotedanji zgodovini. Zgubili smo ogromno ozemlja: na zahodu Trst, Istro in Goriško, tudi velik del Kranjske /.../ Na severu smo izgubili večino Koroške. Ti predeli so bili stoletja nosilni v utrjevanju slovenske zavesti, slovenske kulture, ki je slonela predvsem na slovenskem jeziku« (Podobnik 2007, 1). V nadaljevanju pa ugotavlja: »V tej strahotni, katastrofalni slovenski stiski, ko je vse kazalo, da je Bog zaprl vrata slovenski prihodnosti, pa je vendarle zažarel tudi velik žarek

upanja – dobili smo Prekmurje«. Vendar pa pri tem priznava, da so to »tedaj začutili in dojeli /.../ le redki v Ljubljani« (Podobnik 2007, 1).

Takšno razlago kot pomemben del državotvorja podpira strokovni historiografski diskurz. Tako zgodovinar Vodopivec v delu *Slovenska zgodovina 1780-2004* ugotavlja:

Izgubo koroškega plebiscita in odločitev o rapalski meji so Slovenci doživljali kot pravo narodno katastrofo. Vzdušja vsesplošne poparjenosti nista mogla ublažiti niti razmeroma ugodna avstrijsko-jugoslovanska razmejitev na Štajerskem niti sklep mirovne konference v Parizu, ki je omogočil jugoslovansko zasedbo Prekmurja in vključitev prekmurskih Slovencev v Kraljevino SHS. /.../ V javnosti je posebej boleče odmevala izguba Koroške, ki je imela v slovenski narodni mitologiji in spominu, kot središče zgodnjerednjeveške karantanske države, izjemno mesto (Vodopivec 2008, 107-108).

Nosilci državotvornega (političnega) diskurza, v skladu s strokovnim historiografskim, torej ugotavljajo, da je bila »pridobitev« Prekmurja v slovenskem prostoru dojeta in ocenjena »nepravilno« oziroma preprosto spregledana, kar opravičujejo z dejstvom, da je šlo preprosto za nekakšen slab »tajming« oziroma časovno neprimerno umeščenost priključitve, saj je prav v tistem času velik del slovenskega etničnega prostora zaradi zunanjih dejavnikov postal del drugih državnopolitičnih tvorb, kar se dojema kot izredno, celo največjo nacionalno katastrofo, ki jo je zgolj nekoliko omilila pravzaprav šele vrnitev Primorske Jugoslaviji po 2. svetovni vojni. Vendar pa lahko, tudi glede na že prikazana dejstva, upravičeno domnevamo, da slovenski prostor in njegov prevladujoč javni diskurz »pridobitve« Prekmurja pravzaprav nikoli ne bi obravnavala drugače kot leta 1919. Pri tem pa je očitno viden tudi »žrtveni diskurz«: Slovenci seveda niso sami krivi, da so »spregledali« priključitev Prekmurja, saj ga zaradi zunanjih dejavnikov, ki so jih povzročili drugi, enostavno pač niso »opazili« oziroma »pravilno dojeli«. Prav iz tega izhaja »poseben« odnos do Prekmurja v slovenskem javnem diskurzu ali kot ugotavlja Janša: »Vse odtlej je v slovenski politiki čutiti neko posebno zadrego glede Prekmurja, tudi upravičeno slabo vest«, zato je bil »že skrajni čas, da se to stanje preseže in da se združitvi nameni državni praznik« (Janša 2006, 1).

Posledica »nepravilno« dojete priključitve Prekmurja skupni državi je vodilo v zapostavljanje pokrajine s strani vsakokratnih oblasti, to pa se je kazalo v še večjem razvojnem zaostajanju

pokrajine za (osrednje)slovenskim prostorom. Nosilci državotvornega (političnega) diskurza priznavajo, da so vse pretekle državno-politične tvorbe po letu 1919, vključno s sedanjo, *do sedaj* pokrajino tako ali drugače zanemarjale ali kot ugotavlja Podobnik: »Dejansko Prekmurje lahko očita mačehovski odnos tudi novonastali slovenski državi, saj nekatere razvojne priložnosti zaenkrat niso bile izkoriščene« (Podobnik 2007, 5), pri čemer pa se danes, kot poudarja Janša, »slovenska država /.../ zaveda svojih dolgov do Prekmurja« (Janša 2006, 4).

Za Janšo je sicer razvojno zapostavljanje Prekmurja po letu 1919 ena od krivic, »ki jih je bilo to področje deležno po združitvi z ostalimi Slovenci v eni državi«. Čeprav je bila po njegovem mnenju pokrajina po priključitvi Kraljevini SHS »razmeroma hitro politično in kulturno integrirana v vseslovenski prostor« - o tem, kako hitro in na kakšen način je potekala ta integracija, je seveda drugo vprašanje, ki je bilo že izpostavljeno - pa Janša ugotavlja, da so bili po drugi strani značilni »veliki zaostanki na gospodarskem področju, ki jih je čutiti vse do danes« (Janša 2006, 3-4). Podobno pa ugotavlja tudi leta 2008: »Zaradi pomanjkanja takratnih gospodarskih konceptov je bilo izgubljenih veliko priložnosti. /.../ Tudi zaradi slabih prometnih povezav in težkih gospodarskih razmer je Prekmurje postajalo zapostavljeno« (Janša 2008, 2). Tudi Podobnik ugotavlja zapostavljanje pokrajine na podoben način: »Potem, ko so skupaj zaživeli v stari Jugoslaviji, so sicer nekaj časa Slovenijo lahko vsaj poimenovali, v gospodarskem in kulturnem oziru pa so bili Prekmurci prepuščeni sami sebi /.../« (Podobnik 2007, 5).

Zapostavljanje Prekmurja je po mnenju obeh govorcev značilno tudi za povojni, socialistični režim, ki je po mnenju Janše to počel celo *namensko*, pri čemer oba govorca izpostavljata tudi zločinskost režima in se navezujeta na partikularne lokalne primere, s katerimi ga dodatno negativno zaznamujeta. Janša v prvem govoru ugotavlja: »Za čas po II. svetovni vojni je na eni strani značilen največji spomenik rdečearmejcem, po drugi strani pa ne smemo pozabiti, da so tu mnogi glasovali za monarhijo, kar je prineslo ustrezno politično kazen« (Janša 2006, 3-4). Kot primer značilne »pridobitve« povojnega režima Janša izpostavlja 17 metrov visok *Spomenik zmage*,²⁴ ki stoji na osrednjem, istoimenskem murskosoboškem trgu in simbolizira

---

²⁴ Spomenik, ki je bil odkrit 12. julija 1945, je delo sovjetskega vojnega inženirja Arončika, na njem pa sta postavljena skoraj dva metra in pol visoka kipa vojaka Rdeče armade in slovenskega partizana, delo priznanih slovenskih kiparjev, bratov Kalin (med njuna veliko bolj znana dela spadajo med drugim *Deček s piščalko* in skulpture na vhodnem portalu slovenskega parlamenta v Ljubljani), krasita pa ga tudi topova, ki ju je podarila Rdeča armada ter spominska plošča v slovenščini in ruščini (Kuzmič 2008, 217).

skupen boj sovjetske Rdeče armade in sicer relativno maloštevilnih domačih partizanov ob osvoboditvi Prekmurja spomladi 1945, pri čemer gre za edini tovrstni spomenik na slovenskih tleh, saj je Prekmurje edina slovenska pokrajina, ki jo je osvobodila Rdeča armada, pri tem pa je padlo približno 800 sovjetskih vojakov, večina teh je pokopanih na murskosoboškem pokopališču. S svojo impozantnostjo in figuraliko spomenik že dve desetletji zbuja kritike, tako o njegovi (ne)smiselnosti, češ da so drugje po Vzhodni Evropi podobne spomenike, ki slavijo Rdečo armado, že zdavnaj odstranili, pa tudi o njegovi slabi umeščenosti v mestno jedro oziroma neujemanju z okoliškimi stavbami starejših obdobj, večkrat pa je bil tudi žrtev vandalizma (grafiti, prevrnjen top ipd)²⁵ (Kuzmič 2008, 217; Kerec 2010, 1).

Namensko zapostavljanje pokrajine s strani poveljnega režima je bilo po mnenju Janše maščevanje za poraz na volitvah leta 1945, kjer je v dobršnem delu pokrajine zmagala »črna lista«, čemur je sledila ustrezna kazen v obliki zapostavljanja. Podobno je ugotavljala tudi zgodovinarica Fujsova, saj naj bi poveljni režim zaradi neuspešnih volitev, pa tudi nezadostne participacije v NOB/OF, pokrajino dojemal kot »nesposobno revolucionarne akcije«, zato so npr. tudi zanesljive kadre »uvažali« od drugod. Janša poveljnemu režimu očita predvsem nezadostno vlaganje v gospodarski razvoj pokrajine, saj je začetna industrializacija »žal zastala na svoji osnovni stopnji in je ni dovolj spremljala potrebna modernizacija v smislu razvoja novih gospodarskih dejavnosti z višjo stopnjo dodane vrednosti«, pa tudi kmetijstvo »ni zmoglo nekdanje jugoslovanske konkurence /.../« (Janša 2006, 3-4). Podobno, vendar veliko krajše, ugotavlja tudi v svojem drugem govoru: »Po II. svetovni vojni je vzkliko novo upanje, /.../ vendar pravega razvoja ni in ni bilo« (Janša 2008, 2).

Socialističnega poveljnega jugoslovanskega režima se loti tudi Podobnik, ki najprej ugotavlja, da v pokrajini »hvala Bogu ni bilo državljanske vojne«, vendar pa je »(R)evolucija /.../ po vojni ostro zarezala tudi tu, in tisti, ki bi lahko nadaljevali lastni gospodarski razvoj, so bili nasilno odstranjeni. Nekateri so svojo gospodarsko uspešnost plačali tudi z življenjem« (Podobnik 2007, 5). Podobnik torej izpostavlja zločinskost poveljnega režima, pri čemer najbrž namiguje predvsem na usodo najvidnejšega poveljnega prekmurskega industrialca,

---

²⁵ Če pustimo ob strani ideološke razprave, ki jih nakazuje prva, pa se zdi vsaj druga kritika precej neumestna, saj poleg nekaterih starejših stavb (grad, hotel Dobray/Zvezda, evangeličanska cerkev) neposredno okolico spomenika predstavlja modernistično zasnovan in urejen Trg zmage z zgradbami iz istega ali celo poznejšega obdobja. Hočeš nočeš morajo kritiki priznati, da je *Spomenik zmage* skozi desetletja postal pomemben (za nekatere pa celo nenadomestljiv) del murskosoboške mestne pokrajine.

veleposestnika in politika Josipa Benka, ki je bil zaradi »sodelovanja z okupatorjem« obsojen na smrt in usmrčen leta 1945.²⁶ Nato pa, tako kot Janša, poudari še neuspešnost, celo škodljivost povojne gospodarske politike, še posebej agrarne: »Revolucionarna oblast je Prekmurju namenila nov načrt gospodarskega razvoja. Če lahko govorimo o določenih rezultatih na industrijskem področju, pa je bila zelo črn madež neuspešna, škodljiva in krivična agrarna politika« (Podobnik 2007, 5).

Na drugi strani pa je Gantar »poseben« odnos (osrednje)slovenskega prostora do Prekmurja ugotavljal zgolj v kontekstu dojetanja pokrajine kot njenega perifernega obrobja, pri čemer je najprej povzel razmišljanja prekmurskega pisatelja Ferija Lainščka, ki je Prekmurje opredelil kot rob oz. obrobje, nekoč madžarsko, nato jugoslovansko in danes slovensko, nato pa ugotavljal, da mora biti vsaka država »najmočnejša prav na robu«, zato »oznaka 'rob' za Prekmurje ne more biti metafora za oddaljenost in nepomembnost, temveč za vitalnost celotne družbene skupnosti!« (Gantar 2009, 5).

Danes pa je za državotvorni (politični) diskurz značilen tudi poskus presejanja takšne preteklosti »spregledanosti« oziroma »zapostavljanja« pokrajine, afirmacija česar je tudi uvedba dotičnega državnega praznika, pri čemer gre za posebno izpostavljanje in potrjevanje »slovenskosti« Prekmurja in partikularnih dokazov le-tega, oz. »večstoletne« in »neomajne« »zvestobo slovenstvu« prebivalcev pokrajine. Janša tako leta 2006 ugotavlja: »Kot prvo značilnost Prekmurcev moramo opozoriti na neverjetno zvestobo slovenstvu, tako v jeziku kot v posebnem prekmurskem slovstvu«, kar dokazuje z naslednjo ugotovitvijo: »Naj samo omenim, da se besedna zveza slovenski narod prvič v slovenskem jeziku pojavi prav v Prekmurju«. V nadaljevanj pa ugotavlja še, da imajo »(Z)a ohranitev slovenstva v Prekmurju /.../ največ zaslug Prekmurci sami«, pri čemer izpostavi delovanje tako protestantskih kot katoliških duhovnikov, »ki so se še posebno trudili za kulturno integracijo Prekmurcev z ostalimi Slovenci«, zato, kot poudarja Janša, »smo (jim) dolžni javno priznanje in hvaležnost«, omenjena tematika pa bi morala biti tudi »bolj(e) zastopano(a) v šolskih učbenikih« (Janša 2006, 2). Janša torej priznava vodilno vlogo duhovščine pri »nacionalnem delovanju« v Prekmurju ter hkrati ugotavlja, da je tematika Prekmurja še vedno

---

²⁶ Leta 1993 je bila na ponovnem sojenju izrečena oprostilna sodba. Kakšen pomen je imel Benko, kaže zapis v *Krajevnom leksikonu dravske banovine* iz leta 1937, ki njegovo Tovarno mesnih izdelkov, ustanovljeno leta 1922, opiše kot »popolnoma moderno opremljen obrat«, ki svoje izdelke izvažajo širom po Evropi, celo v Španijo in Veliko Britanijo (*Krajevni leksikon dravske banovine* 1937, 649).

podreprezentirana tako v šolskem kot širšem javnem diskurzu, podobno kot potrjujejo tudi nekatere, tudi v tej nalogi izpostavljene raziskave.

Podobno Janša ugotavlja tudi leta 2008: »Kljub razlikam v kulturi, verski pripadnosti in stoletjem ločenega življenja pa so slovenski prebivalci Prekmurja vedno ohranjali pripadnost in zvestobo slovenskemu narodu ter vse od nastanka verjeli v idejo Združene Slovenije. S pridružitvijo matičnemu narodu so se uresničile njihove želje in hotenja, ki so jih prenašali iz roda v rod«, v nadaljevanju pa ugotavlja še, da so Prekmurci »sami /.../ veliko, v nekem smislu celo preko lastnih možnosti, vlagali v kulturni razvoj in tudi tako krepili svojo nacionalno zavest«, kot manifestacijo le-te pa Janša izpostavlja že leta 2006 omenjeni podatek, da je bila »(Ž)e sredi 18. stoletja /.../ tu uporabljena sintagma 'slovenski narod'«, ki mu doda še drug partikularen primer: »Leta 1897 pa je bila prvič dvignjena slovenska zastava« (Janša 2008, 1-2). Čeprav bi sicer le težko potrdili, da so prebivalci Prekmurja »od nekdaj« hrepeneli po pridružitvi preostalemu slovenskemu prostoru, ali da so »vse od nastanka« verjeli v idejo *Združene Slovenije*, v katero v njeni končni različici sploh niso bili vključeni, pa so vsaj od konca 19. stoletja vsekakor obstajale težnje po tesnejšem povezovanju s preostalim slovenskim prostorom, medtem ko so se zahteve po priključitvi v skupno državno tvorbo začele jasneje manifestirati šele v primernih okoliščinah ob koncu prve svetovne vojne.

Na drugi strani pa Podobnik, ki Prekmurce označi kot zavedne Slovence, »ki so v dolgih obdobjih zatiranja skrbno gojili slovensko narodno identiteto in jezik«, »slovenskost« Prekmurja utemeljuje na podlagi nedavnih arheoloških izkopavanj, ki so »dokazala, da je slovenstvo v Prekmurju najstarejše in najbolj zanesljivo /.../ na Slovenskem« (Podobnik 2007, 1-2). Dokaze o »slovenstvu« Podobnik v Prekmurju torej išče v arheoloških najdbah iz 6. stoletja, ki sicer dokazujejo, da so *Slovani* ob naseljevanju prostora današnje Slovenije najprej poselili prav območje današnjega Prekmurja, in tako sledi primordialističnemu dojemanju »zgodovinskosti« slovenskega naroda, ki se je oblikoval že v drugi polovici 19. stoletja in se je utemeljeval in utrjeval tudi z »osamosvojitveno retoriko« konec 20. stoletja in ki izpostavlja kontinuiteto »zgodovinskosti« slovenskega naroda od Karantanije do samostojne Slovenije oz. enači prišleke izza Karpatov iz 6. stoletja, ki so poselili prostor današnje Slovenije, s prebivalci tega prostora v 21. stoletju, ki se identificirajo kot Slovenci.

Tudi Gantar v svojem govoru, tako kot predhodnika, že v uvodu ugotavlja: »Pod tujim gospodvom ste se Prekmurke in Prekmurci stoletja dolgo politično, gospodarsko in kulturno

razvijali ločeno od matičnega naroda. Kljub temu pa ste - navkljub več poskusom raznarodovanja in zatiranja - narodno zavest in pripadnost slovenstvu ohranili vse do zgodovinsko pomembne priključitve k matičnemu narodu« (Gantar 2009, 1). Nato pa v zaključku govora izpostavlja še: »Prekmurci ste vedno bili in vedno boste Slovenci. /.../ Na to svojo narodno zavednost morate biti ponosni /.../«. In nadaljuje: »/.../ prizadevanja Prekmurcev za združitev z matičnim narodom nedvomno sodijo, poleg osamosvojitve slovenskega naroda, med državotvorna dejanja izjemnega nacionalnega pomena. Vaše vztrajno in neutrudno prizadevanje za združitev s svojim matičnim narodom, za bivanje v domovini, vaša ljubezen do slovenskega naroda in vaša narodna zavest si zato nedvomno zaslužijo poseben spomin - obeležitev, kakršen je današnji praznik« (Gantar 2009, 5). Gantar s poudarjanjem priključitve Prekmurja kot državotvornega dejanja »izjemnega nacionalnega pomena« le-to povzdigne celo na raven osamosvajanja (kot absolutno najpomembnejšega nacionalnega dejanja) in gre tako ob afirmaciji praznika pravzaprav še korak dlje od Janše ali Podobnika, čeprav bi glede na njihovo politično-ideološko opredelitev pričakovali ravno obratno. Pri tem pa je očitno tudi, da pri tematiki »zvestobe slovenstvu« in »slovenskosti«, ki je vsekakor ena izmed najpomembnejših komponent državotvorja, tako politična levica kot desnica delita povsem isto besedišče.

5.2.2 »Drugačnost« Prekmurja

Druga izstopajoča tema, ki se nakazuje pri analizi državotvornega (političnega) diskurza, so posebnosti pokrajine oziroma njena »drugačnost«, v mnogočem pa celo »eksotičnost«, znotraj sicer izjemno raznolikega slovenskega prostora. Ta »drugačnost« se po eni strani kaže v prostorsko-vizualni »drugačnosti« pokrajine, po drugi pa v zgodovinskih in kulturnih specifikah, kot posledicah pripadnosti pokrajine drugi državno-politični tvorbi in drugačnemu kulturnemu okolju od preostalih slovenskih pokrajin.

Tako Janša ugotavlja, da je Prekmurje že »po svoji zunanosti nekaj posebnega v Republiki Sloveniji« (Janša 2006, 1) oziroma je prav »pokrajina /.../ poleg govornice in glasbe, tisto kar dela Prekmurje posebno« (Janša 2008, 4), pri tem pa je »dežela onstran Mure stoletja slovela po svoji krajinski lepoti, naravi in govoricu njenih prebivalcev, njihovi čudoviti in enkratni glasbi, prehrani...« (Janša 2006, 5). Tu gre seveda za pretiravanje, saj je takšen »sloves« pokrajina dobila predvsem zadnja tri desetletja, pred tem pa so bile te prvine označene

predvsem kot »zaostalost«: tako je na primer »čudovita in enkratna« prekmurska glasba v slovenskem prostoru širše prisotna in priznana šele od začetka 90. let 20. stoletja, ko je Vlado Kreslin v svoje glasbeno ustvarjanje uspešno vpel in tako populariziral tradicionalno prekmursko ljudsko glasbo.

Janša uvod svojega govora leta 2008 nameni prav opisovanju značilnosti pokrajine, pri čemer uporablja izrazito poetičnem govor. O Prekmurju tako govori kot o »čarobni deželi gričev in neskončnih ravnin na skrajnem robu Slovenije« in »neokrnjen del(u) narave, kamor nas vabijo zapeljive gorice, travniki, rečni okljuki in mrtvice, stari mlini, s slamo krite domačije in bogato folklorno izročilo«, njeni prebivalci pa so »mehke panonske duše«, ki jih je »težka in pogosto tudi krvava preteklost /.../ izklesala v klene in trezne ljudi« (Janša 2008, 1). Takšno opisovanje pokrajine je skoraj do potankosti podobno oglaševalski govorici, ki je razvidna iz enega izmed turističnih spletnih portalov, ki o pokrajini zapiše: »Skrivnostna neskončnost ravnin onkraj Mure, ovitih v jutranjo meglico in izjemna gostoljubnost, očarata vsakega obiskovalca tega skrajnega konca Slovenije. To je dežela številnih rečnih okljukov, mrtvic in ribnikov, termalnih vrelov in nepreglednih žitnih polj« (Mladenovič 2009).

Podobno poetičen je v svojem govoru tudi Gantar, ki ugotavlja: »Prekmurje je danes tisti del naše skupne domovine, ki ji daje poseben duhovni, kulturni in krajinski značaj. Panonska ravnica zveni na vzhodu države drugače, v mirnejšem, bolj kontemplativnem in morda bolj melanholičnem tonu. Ravno toliko je oddaljena od hiper-urbanega vrveža, da lahko v njej najdemo mir in pristnost sobivanja narave in človeka« (Gantar 2009, 1-2). Poetični jezik, ki ga nosilci državotvornega (političnega) diskurza uporabljajo ob opisovanju drugačnosti Prekmurja, je najbrž posledica opazne romantizacije pokrajina v javnem diskurzu vse od 80. let prejšnjega stoletja, pri čemer gre za posledice poudarjanja in izpostavljanja določenih tradicionalnih kulturnih specifik, na katerem temelji tudi sodobno kulturno-umetniško ustvarjanje avtorjev iz pokrajine, od glasbenega ustvarjanja Vlada Kreslina in literarnih del Ferija Lainščka ter njihove filmske obdelave, do turističnega oglaševanja, ki prinašajo romantično podobo Prekmurja kot pokrajine neokrnjene narave, »odmaknjene« od časa in polne drugje že skoraj pozabljenih arhaičnih folklornih prvin. Kot odgovor na takšno »romantizacijo« pokrajine bi lahko povzeli ugotovitve zgodovinarke Metke Fujs, ki je že pred desetletjem in pol izpostavljala, da »Prekmurje ni zgolj melanholična pokrajina radodarnih kmečkih ljudi, ki so sposobni producirati zgolj ljudske ali vsaj konzervativne oblike kulturnega, političnega in narodnega izražanja« (Fujs 1995, 106). Je pa očitno prav to tisto,

kar danes v veliki meri karakterizira podobo Prekmurja v javnem diskurzu slovenskega prostora.

Ob ugotavljanju »drugačnosti« pokrajine se izpostavljajo tudi nekatere druge specifične pokrajine, tako zgodovinske kot kulturne. Pri zgodovinskih specifikah gre za poudarjanje nekaterih, glede na ugotovljeno podprezentiranost tematike Prekmurja v strokovnem historiografskem diskurzu in izobraževalnem sistemu, v slovenskem prostoru manj znanih zgodovinskih dogodkov, procesov in oseb. Pri tem se zdi, da se govorniki, še posebej Janša in Podobnik, trudijo naštet čim več manj znani ali neznanih zgodovinskih dejstev in specifik, pri čemer so si govorniki Janše in Podobnika precej podobni, saj izpostavljata iste tematike (kot so turški vpadi, zgodovinska razdeljenost Prekmurja na dva dela, delovanje protestantske in katoliške duhovščine), pri nekaterih podrobnostih pa se ujemata skoraj do potankosti. Tako Janša leta 2006 najprej ugotavlja, da Prekmurje »ni nikoli oblikovalo svojega centra, ampak je bilo teh več«, v nasprotju z osrednjeslovenskim prostorom pa se tu »ni oblikovala deželna zavest, saj je bila pokrajina razdeljena med dva komitata ali županiji« (Janša 2006, 1), podobno pa ugotavlja tudi Podobnik leto pozneje: »Čeprav sama Slovenska okroglina /.../ ni bila ne vem kako velika, je bila stoletja razdeljena tako v upravnem kot verskem pogledu« (Podobnik 2007, 3). Oba govornika izpostavljata tudi malo znano obdobje turške oblasti v Prekmurju, Janša pa izpostavi še tretjo zgodovinsko specifično Prekmurja, fevdalno oblast, ki »se je precej razlikovala od one v ostalih slovenskih predelih, kar je imelo kasneje posledico, da je tu nastal edinstven kmečki proletariat« (Janša 2006, 1). Medtem pa se Podobnik v kontekstu zgodovinskih specifik pokrajine spet zazre tudi daleč v preteklost, saj Prekmurje opiše tudi kot deželo, ki jo »oplajajo neumrljivi duhovi knezov Pribine in Koclja, ruševine Blatenskega kostela in velika kulturna akcija slovanskih apostolov, solunskih bratov Cirila in Metoda« (Podobnik 2007, 1).

Janša in Podobnik se v svojih govorih ujemata tudi pri nekaterih detajlih, kar daje slutiti, da sta svoja razmišljanja očitno dopolnjevala tudi na podlagi predhodnega govornika; to je še posebej očitno pri posebnem izpostavljanju »znamenitih rokopisnih pesmaric« in vloge »narodnega buditelja« Matija Majarja Ziljskega. »Znamenite rokopisne pesmarice« so za Podobnika »znamenje ne le tukajšnje slovenske kulture, ampak tudi slovenskega ljudskega čustvovanja, ki je našlo osebno tolažbo le znotraj bornega doma ali v cerkvi« (Podobnik 2007, 3-4), za Janšo pa »so dokaz živega slovenstva med preprostimi ljudmi« (Janša 2006, 2) oziroma »dokumentirajo /.../ narodno čustvovanje tukajšnjih ljudi« (Janša 2008, 2).

Omenjene »znamenite rokopisne pesmarice« so nastale v 16. stoletju in vsebujejo večinoma nabožne pesmi, prirejene za liturgično rabo, med njimi pa najdemo tudi nekaj pesmi s posvetno vsebino (Novak 1974, 213-214). Kako zelo »znamenite« pa te sploh so, bi se dalo debatirati: če namreč termin znamenitost pogojuje tudi njihovo vsesplošno poznavanje in priznavanje, to v omenjenem primeru ne moremo ravno trditi, saj o njih, ne samo o vsebini, pač pa tudi o njihovem obstoju, na žalost ne ve niti večina Prekmurcev.

Podobno se Janša in Podobnik ujameta tudi pri izpostavljanju posebnega pomena koroškega duhovnika Matije Majarja – Ziljskega, ki je v svoj osnutek programa *Zedinjene Slovenije* vključil tudi Ogrske Slovence. Kot je poudaril Podobnik, je na Prekmurce kot »integralni del slovenskega narodnega telesa /.../ zlasti glasno /.../ opozarjal naš veliki koroški rojak Matija Majar – Ziljski« (Podobnik 2007, 3), medtem ko je Janša ugotavljal »nujnost tesnejših povezav v pomladnem letu 1848, ki sta jih še posebno glasno izrekala koroški Slovenec Matija Majar-Ziljski in ptujski kaplan Davorin Trstenjak« (Janša 2008, 2).

Na drugi strani pa se, za razliko od predhodnih govorcev, Gantar v svojem govoru o zgodovinskih specifikah Prekmurja posebej osredotoča predvsem na obdobje priključevanja Prekmurja Kraljevini SHS v letih 1918/19, tudi na pariško mirovno konferenco, pri čemer posebno pozornost nameni referentu jugoslovanske delegacije za področje Prekmurja, Matiji Slaviču, »v veliki meri danes še vedno premalo poznanemu /.../ zavednemu prekmurskemu Slovencu, ki je na Pariški mirovni konferenci postavil temelje za združitev prekmurskih Slovencev z matičnim narodom. Zahvaljujoč iznajdljivosti, poznavanju tamkajšnjih razmer, predvsem pa zahvaljujoč ljubezni do te pokrajine, je dr. Slavič s pomočjo sodelavcev in s trdnimi argumenti uspel prepričati velike članice Antantnih sil, da so poleti leta 1919 dokončno odločili v korist našega naroda« (Gantar 2009, 2-3). Tudi Gantar torej med drugim ugotavlja podprezentiranosti tematike Prekmurja v javnem diskurzu oziroma nepoznavanje določenih zgodovinskih specifik in osebnosti, povezanih z zgodovino Prekmurja, v slovenskem prostoru.

Ob poudarjanju specifik pokrajine govorniki ugotavljajo tudi določene kulturne specifikke pokrajine, še posebej etnično oziroma nacionalno in religijsko heterogenost ter izpostavljajo značilno strpnost med predstavniki posameznih etničnih/nacionalnih in religijskih skupin v pokrajini. Tako Janša leta 2006 ugotavlja, da »/.../dežela onstran Mure ni bila nikoli etnično čista. Poleg Slovencev, ki se tega imena niso sramovali, so tu živeli v sožitju z njimi tudi

Madžari, Romi, Nemci in Židje« (Janša 2006, 2), pri čemer se mu je očitno zgodila »nerodnost« oziroma povsem neumestna uporaba besedne zveze etnična čistost, vsaj glede na njeno izrazito negativno konotacijo ter sočasno veliko izbiro politično bolj korektnih oziroma konotacijsko nevtralnih terminov. Sicer pa se ob ugotavljanju nacionalno in etnično pestre podobe Prekmurja Janša in Podobnik posebej osredotočita na madžarsko nacionalno manjšino. Janša pri tem izpostavlja medsebojno strpnost in sožitje med slovensko večino in madžarsko manjšino, ki se je po njegovem potrdila tudi ob osamosvojitvi: »Čeprav uradna politika Budimpešte zadnja desetletja obstoja Ogrskega kraljestva Slovincem ni bila naklonjena, to ni povzročilo razkola med pripadniki naše najštevilčnejše manjšine in večinskim narodom. Prav ta preteklost je še kako prišla do izraza ob slovenski osamosvojitvi pred petnajstimi leti, ki so jo Prekmurci, ne glede na narodno pripadnost, aktivno podprli« (Janša 2006, 2).

Sicer pa se tako Janša kot Podobnik ob tematiki madžarske nacionalne manjšine osredotočita predvsem na primerjavo med odnosom slovenske države do tu živeče madžarske nacionalne manjšine z odnosom madžarske države do tam živečih Porabskih Slovencev. Tako Janša najprej zagotavlja, da bo slovenska država »še v naprej skrbela za urejena medetnična razmerja«, vendar pa si bo hkrati »prizadevala, da bi podobno raven uživali tudi porabski Slovenci, ki so kljub maloštevilnosti in težkim razmeram enakopravni del narodnega telesa kot Slovenci v Avstriji ali Italiji«; (Janša 2006, 4-5). Slovenija po zatrjevanju Janše ni »pripravljena trgovati z temeljnimi pravicami tamkaj živečih avtohtonih Slovencev. Skrajni čas je, da se njihov položaj povsod uredi v skladu z visokimi evropskimi standardi, ki jim Slovenija doma dokaj uspešno sledi. Pri tem računa na veliko razumevanje sosednje Madžarske, ki ima svoje manjšine v vseh sosednjih državah« (Janša 2006, 5). Tudi Podobnik ugotavlja, »da so odnosi med Slovenci in madžarsko manjšino v Prekmurju dobri«, nato pa zagotavlja še: »Slovenija je lahko glede na to, kako ščiti pravice manjšinskih narodov, zgled Evropi, in želimo si, da bi tudi države, v katerih živijo slovenske manjšine, prevzele take standarde«. In nadaljuje: »Nobena slovenska manjšina v sosednjih državah, tudi ona v Porabju /.../ nima takšnih pravic. Seveda nas taka ugotovitev ne odvezuje v dolžnosti, da položaj madžarske manjšine stalno in trajno izboljšujemo« (Podobnik 2007, 7).

Janša in Podobnik tako primerjata in povezujeta pravice, ki jih madžarska nacionalna manjšina uživa v Sloveniji, s tistimi, ki jih ima (oziroma nima) slovenska nacionalna manjšina na Madžarskem, pri čemer še posebej izpostavljata visoke evropske standarde, ki jih Slovenija

na področju manjšinske politike uspešno izpolnjuje (medtem ko jih Madžarska očitno ne), ugotavljata pa tudi, da pravzaprav nobena slovenska manjšina v sosednjih državah nima takšnih pravic kot nacionalne manjšine v Sloveniji. Pri tem pa oba govorca še posebej poudarjata nujnost zagotavljanja enakih pravic slovenski nacionalni manjšini na Madžarskem. Tu se sicer nazorno manifestira značilnost državotvornega (političnega) diskurza, ki temelji na pozitivnih samoreprezentacijah in, v tem primeru sicer bolj posrednih, negativnih reprezentacijah *drugih*.

Veliko manj je v slavnostnih govorih povedanega o v pokrajini prisotni drugi manjšini, Romih, pri čemer se izpostavlja predvsem dejstvo, da ti tu živijo v relativno boljših razmerah in dosegajo relativno višjo stopnjo integracije v družbo kot Romi iz drugih slovenskih pokrajin. Janša tako ugotavlja, da tukajšnji Romi »s svojo kulturno in drugo dejavnostjo /.../ kažejo, da je sožitje z večinskim narodom, kljub razlikam v kulturi in načinu življenja, možno. Le oboji, tako večina kot manjšina, morajo biti pri tem aktivni. Za sožitje sta potrebna oba pola« (Janša 2006, 2). Medtem ko Podobnik poudarja, da se prekmurski Romi »/.../ vse bolj aktivno vključujejo v slovensko družbo, in so vzor tudi ostalim v Sloveniji« (Podobnik 2007, 7).

Janša se sicer leta 2006 kot edini osredotoči tudi na nekoč pomembno prisotnost Judov v pokrajini, ki so po njegovem mnenju »veliko prispevali k vsesplošnemu kulturnemu in družbenemu razvoju Slovenije«, za kar jim izrazi tudi »javno priznanje«. V nadaljevanju pa izpostavi še drug aspekt, povezan s prisotnostjo Judov, namreč antisemitizem v slovenskem prostoru. Pri tem najprej ugotavlja, da sicer »(N)i mogoče zanikati /.../ redkih posameznikov s takimi nazori«, vendar pa so bili ti »številčno in po vplivu nepomembni«. Tako »Slovenci niso krivi izгона Judov ob prelomu srednjega v novi vek iz večine slovenskih dežel«, še manj »nacističnega divjanja nad njimi, ki ni obšlo njihove tukajšnje skupnosti« ali »uničenja pokopališč in miniranje sinagoge v Murski Soboti 1954. leta ter onečaščenje lendavske«, pri čemer doda še: »Ve se, kdo je imel takrat oblast in ve se, da je ta umorila tudi enega tukajšnjih katoliških duhovnikov« (Janša 2006, 3). Janša tako v isti sapi poveže večstoletno protijudovsko razpoloženje v Evropi, nedvomno tako ali drugače vseskozi prisotno tudi v celotnem slovenskem prostoru, nacistični holokavst in povojni socialistični režim, pri čemer doda še partikularen primer zločinskosti slednjega z izpostavljanjem še danes nepojasnjene umora mladega prekmurskega katoliškega duhovnika Daniela Halasa marca 1945 (umorili naj bi ga pripadniki lokalne KP).

Ob ugotavljanju značilne religijske heterogenosti v pokrajini se govorci, predvsem Janša in Podobnik, osredotočajo na obe največji verski skupnosti v pokrajini, katoličane in evangeličane ali širše, protestante, oziroma na delovanje duhovščine obeh veroizpovedi, ki so, kot ugotavlja Janša, odigrala odločilno vlogo pri kulturni integraciji »Prekmurcev z ostalimi Slovenci« (Janša 2006, 2), protestantska in katoliška književnost pa sta dokaz (slovenskega) »narodnega čustvovanja« (Janša 2008, 2). Tudi Podobnik se osredotoča tako na protestantsko kot katoliško publicistično delovanje. O prvem ugotavlja, da za njo, za razliko od tiste v (osrednje)slovenskem prostoru, »ni stala širša protestantska cerkvena organizacija«, zato je bila »bolj povezana z neposredno osebno ljubeznijo do slovenskih rojakov«, podobno pa po njegovem »velja tudi za začetke tukajšnjega slovenskega katoliškega tiska, ki tudi ni užival podpore lastnih škofov, kar se je ponekod drugod na Slovenskem vendarle dogajalo« (Podobnik 2007, 4). Podobnik torej izpostavlja delovanje evangeličanske in katoliške duhovščine v drugačnih okoliščinah od tistih v (osrednje)slovenskem prostoru, pri čemer pa je bilo po njegovem mnenju delovanje protestantskih piscev tam očitno manj povezano z »neposredno osebno ljubeznijo do slovenskih rojakov« - karkoli naj bi to že pomenilo - in bolj s finančno oziroma materialno podporo.

Tematiko etnične in religijske heterogenosti pokrajine ne zaobide niti Gantar, pri čemer tudi on izpostavlja predvsem značilno strpnost med različnimi skupinami v pokrajini, medtem ko multietnični in multireligijski značaj pokrajine izpostavlja predvsem v kontekstu »razvojnih prednosti«: »/.../ obstajajo posebne okoliščine, ki vplivajo na ustvarjalnost in inovativnost. Te okoliščine so medčloveška in družbena toleranca, večetnični značaj skupnosti, stik različnih kultur /.../. In prav Prekmurje je tista naša pokrajina, ki ima te lastnosti izražene v večji meri kot marsikatero drugo območje v Sloveniji« (Gantar 2009, 4).

5.2.3 Aktualne gospodarske in socialne razmere v pokrajini

Prekmurje že vse od priključitve (osrednje)slovenskemu prostoru velja za najmanj razvito slovensko pokrajino. Kot ugotavljajo zgodovinarji, je že vse od turških pustošenj in dvojnega obdavčenja v 17. stoletju to področje gospodarsko in razvojno zaostajalo za preostalimi slovenskimi pokrajinami, kot razkrivajo aktualni statistični podatki, pa je širša regija, kamor se danes uvršča pokrajina (Pomurje), primerjalno po vseh ali vsaj večini ekonomskih kazalnikov (npr. povprečna plača, stopnja zaposlenosti itd.) na povsem zadnjem mestu med

vsemi slovenskimi regijami. »Nerazvitost« je pravzaprav le še ena od »značilnosti« pokrajine, ki se je ob izpostavljanju aktualnih gospodarskih in socialnih razmer ne izognejo niti nosilci državotvornega (političnega) diskurza, pri čemer naštevajo vzroke iz preteklosti za takšno stanje ter izpostavljajo določene pobude in rešitve za prihodnji, uspešnejši razvoj pokrajine. V govorih tako zasledimo tako poudarjanje razvojnih prioritet in dosedanjih dosežkov politične oblasti oz. vlade, ki ji pripada (ali jo celo vodi) posamezen govorec, pa tudi vključevanje aktualnih, tako notranje- kot zunanjepolitičnih tem, pri čemer se posamezen govorec seveda naveže na lastno politično stališče oziroma pozicijo. Pri tem gre torej za pozitivne samopredstavitve in samopromocije govorcev in njihovih političnih pozicij, kar je, kot so ugotavljali nekateri avtorji, značilnost takšnih, t.i. komemorativnih govorov, ki poleg tega vsebujejo tudi izražanje določenih, v družbi splošno sprejetih političnih vrednot in prepričanj, preko katerih se konstruirajo in vzdržujejo skupnih značilnosti in identitete ter oblikuje oz. ohranja družbeni konsenz in občutek skupnosti (Wodak in De Cillia 2007, 324-325). Iz govorov je razviden tudi »ton« govora, ki je seveda odvisen od širšega družbenega konteksta, v katerem je prezentiran. Tako sta Janša in še posebej Podobnik med leti 2006 in 2008 izrazito optimistična, medtem ko je Gantarjev govor, prezentiran v času širjenja gospodarske krize, katere posledice so se prav takrat začele kazati v t.i. realnem sektorju, veliko bolj pesimističen.

Tako Podobnik v svojem govoru leta 2007 ob navezavi na aktualne politične dogodke izpostavi zunanjepolitično temo, in sicer problematiko določanja meje s Hrvaško. Prav v tem obdobju se je spor glede meje med državama vse bolj stopnjeval, kar se je kazalo v obmejnih incidentih tako na morju kot na kopnem, v Prekmurju pa je eskaliral septembra 2006 ob hrvaški graditvi nasipa na spornem, nedoločenem ozemlju, kamor je takratna vlada Janeza Janše napotila celo posebne policijske enote. Podobnik tematiko izpostavi v kontekstu »zvestobe slovenstvu«: »Hkrati pa zvestoba slovenstvu pomeni to, da se z vsakim korakom borimo za pravično mejo s sosedi, in da si ne dovolimo vzeti tega, kar so imeli naši predniki, in kar varujemo za naše potomce. Slovenska politika je zato dolžna doseči pravično mejo z Republiko Hrvaško, povsod, tako na kopnem kot na morju« (Podobnik 2007, 2). Tukaj se Podobnik očitno poslužuje nacionalističnega diskurza - ne dovolimo si vzeti, kar je naše! - ki je zavit v celofan sicer prazne in brezpomenske besedne zveze »pravična meja«, v smislu, kaj točno ta sploh pomeni, kdo oziroma kaj jo določa ipd. Besedno zvezo »pravična meja« seveda posamezniki, ki se identificirajo kot pripadniki določenega naroda, dojemajo povsem različno: če boste na primer Slovence vprašali, kaj je zanje pravična meja, bi jo, vsaj glede na

slovenski javni diskurz, vsekakor potegnili preko Trsta in Celovca, s čimer pa se zagotovo ne bi strinjali Avstrijci ali Italijani.

Podobnik ob izpostavljanju aktualnih gospodarskih razmerah v pokrajini najprej v optimističnem »predkriznem« tonu ugotavlja, »/.../ da Prekmurje v zadnjem obdobju doživlja razvojni zagon«, pri čemer izpostavljal pomembnost takrat še nedokončane avtocestne povezave, projekta, ki mu je »sedanja vlada dala vso prioriteto«, pohvalil pa se tudi, »da je sedanja vlada svoje zelo uspešne obiske po slovenskih regijah začela spomladi 2005 prav v Prekmurju« (Podobnik 2007, 5). Nato ugotavlja še, da »gospodarski potenciali Prekmurja še zdaleč niso izkoriščeni« ter nadaljuje v kontekstu svojega takratnega »ekspertnega« področja, okoljske in prostorske politike, pri čemer izpostavlja predvsem nujnost in »velik razvojni pomen« izgradnje pomurskega vodovoda (Podobnik 2007, 6-7).

Po drugi strani so Janšev govor leta 2008 mnogi kritiki dojemali kot del predvolilne kampanje, saj je bil prezentiran tik pred jesenskimi državnoborskimi volitvami, Janša pa je približno tretjino govora posvetil notranjepolitičnim temam oziroma dosežkom svoje vlade v iztekajočem se mandatu. Po izpostavljanju splošnih, »vseslovenskih« dosežkov se v nadaljevanju osredotoči še na tiste s področja Prekmurja oziroma Pomurja (pri čemer očitno arbitrarno uporablja oba termina), kot najpomembnejše pa med drugim izpostavi izgradnjo komunalne, prometne in turistične infrastrukture, ohranjanje kulturne dediščine ter investicije v tehnološko opremo in modernizacijo kmetijstva. Tako kot Podobnik tudi Janša posebej izpostavi dograditev avtocestne povezave in njen pomena za nadaljnji gospodarski razvoj pokrajine: »Nove ceste ne pomenijo le umika nevarnih in hrupnih tovornjakov z lokalnih cest, ampak tudi povezavo z ostalimi deli Slovenije, pa tudi z Avstrijo, končno pa bosta med seboj dostojno povezani tudi Slovenija in Madžarska, kar je pomembno - ne samo za naše povezave in slovensko - ampak tudi za evropsko gospodarstvo« (Janša 2008, 3).

Poleg izpostavljanja številnih dosežkov pa Janša leta 2008 priznava tudi, da »moramo še veliko postoriti«, pri čemer med prioritetai med drugim izpostavi »odpiranje novih in kvalitetnih delovnih mest«, večjo socialno varnost, spodbujanje regionalnega povezovanja in boljše izkoriščanje termalne energije, pa tudi »večjo promocijo« oziroma »širšo predstavitev naravnih in kulturnih lepot« pokrajine. Ob koncu pa se naveže še na takrat aktualno notranjepolitično temo, decentralizacijo oziroma uvajanje pokrajin: »Prekmurje je zagotovo

tisti del Slovenije, ki najbolj potrebuje decentralizacijo države, nove pristojnosti, sredstva in nove razvojne priložnosti. Samostojna pokrajina vse to prinaša« (Janša 2008, 4).

Pomen izgradnje in posodobitve prometne, tako cestne kot železniške infrastrukture izpostavlja Janša že v govoru leta 2006: »Z izgradnjo prometnic, ki so temelj sodobnega gospodarstva, bo šele prišla do polnega izraza obmejna lega Prekmurja. Z njimi bo to lahko začelo izkoriščati prednosti, ki jih prinaša bližina Avstrije, Madžarske in Hrvaške. Tisto, kar je nekoč Prekmurje označevalo kot neprijazno slovensko Sibirijo, mora in bo postalo njena primerjalna prednost«, pri čemer so »(I)zboljšane prometne povezave in urejeni meddržavni odnosi /.../ veliko upanje za gospodarski razvoj Prekmurja« (Janša 2006, 4). Med prioritetaми pa med drugim izpostavi še uspešno črpanje evropskih sredstev in zaustavitev bega možganov iz pokrajine.

Na drugi strani pa je govor Pavla Gantarja leta 2009 močno zaznamovala gospodarska kriza, ki se je prav v tistem obdobju iz finančnih trgov, bančnega in borznega delovanja, preselila v t.i. realni sektor oz. gospodarstvo in se začela vse jasneje manifestirati tudi v slovenskem prostoru. Tako je bil prav v času prezentacije govora poleti 2009 najaktualnejša tematika ne samo v Prekmurju, pač tudi širše v državi, skorajšnji propad tekstilne tovarne Mure, daleč največjega delodajalca v pokrajini. Gantar tako slabo polovico svojega govora posveti prav tej tematiki, pri čemer se posebej izpostavi dejstvo, da je z usodo Mure pravzaprav povezana usoda celotnega Prekmurja: »Ne morem se izogniti prepričanju, da se ob usodi najbolj znamenitega, za Prekmurje celo ikonskega podjetja – 'naše Mure', ki je bila dolga desetletja znanilec razvoja, izrisujejo nove, širše in ne samo na to podjetje vezane odločitve. Od teh bo odvisno boljše življenje Prekmurk in Prekmurcev« (Gantar 2009, 3). Nato pa ugotavlja še: »/.../ verjamem, da odgovori na razvojne dileme Prekmurja ležijo v Prekmurju in nikjer drugje. Kljub temu pa širša družbena skupnost, ki jo uteleša država, ne more gledati stran. Tudi ona mora znati tvegati, spodbuditi razvojne priložnosti, deliti stroške razvojnega prestrukturiranja in graditi na človeškem potencialu« (Gantar 2009, 5). Za razliko od predhodnih govorcev Gantar ne izpostavlja nobenih konkretnih načrtov ali programov aktualne vlade, pa tudi nobenih »izjemnih« dosežkov, pri čemer je k prvemu najbrž botrovala porajajoča se gospodarska kriza, k drugemu pa dejstvo, da je šlo šele za prvo leto mandata aktualne vlade Boruta Pahorja.

5.3 Analiza medijskega diskurza

Pri analizi medijskega diskurza ugotavljam naslednje makro-topike: (1) izpostavljanje kulturnih specifik, še posebej etnične/nacionalne in religijske heterogenosti; in (2) izpostavljanje aktualnih razmer v pokrajini.

5.3.1 Religijska in nacionalna/etnična heterogenost

V ospredju medijskih prispevkov je izpostavljanje kulturnih specifik pokrajine, še posebej značilne etnične oziroma nacionalne in religijske heterogenosti, pri čemer so izpostavljena predvsem nesoglasja oziroma spori med posameznimi etničnimi/nacionalnimi oziroma religijskimi skupinami. Na to tematiko se v prispevkih leta 2006 in 2007 osredotoča POP TV, ki v izrazito senzacionalističnem in kritičnem tonu izpostavlja dve temi: nasprotovanje prazniku s strani v Sloveniji živeče madžarske nacionalne manjšine in spor med največjima lokalnima verskima skupnostma, katoliško in evangeličansko, glede skupnega verskega obreda, ki naj bi ga priredili ob prazniku.

Novinar tako že v uvodu prispevka leta 2006 poudari nestrinjanje madžarske manjšine z uvedbo praznika: »Kljub poudarjanju predlagateljev, da proslava pridobitve Prekmurje po tisočletni ogrski vladavini nikakor ne želi žaliti čustev pripadnikov madžarske narodnosti pri nas, njeni predstavniki praznika ne priznavajo«. Nestrinjanje madžarske skupnosti podpre z izjavama dveh njenih predstavnikov, takratnega predsednika madžarske skupnosti Franca Vide in takratne poslanke madžarske nacionalne skupnosti v državnem zboru Marie Pozsonec. Prvi izpostavlja, »/.../ da bi v današnjem času, ko se odpravijo meje in razvijamo skupno Evropo, morali praznovati druge dogodke, ki imajo skupen pomen za ene in za druge«, Pozsončeva pa poudarja, da »/.../ proslava ločuje madžarska narodnost od večinskega naroda«, pri čemer pa dodaja še: »Sicer je Slovenija naša domovina, to smo dokazali nešteto krat«. Novinar v nadaljevanju predstavi še drugo stran, pri čemer najprej ugotavlja: »Predlagatelj pa še vedno meni, da Prekmurci imajo pravico proslaviti enega čudežev v zgodovini, tudi v skupni Evropi«, nato pa poda izjavo enega izmed predlagateljev praznika, takratnega poslanca Nove Slovenije (NSi) v državnem zboru, Jožefa Horvata, ki meni, »/.../ da je prav, da smo se Slovenci spomnili tudi tega dela narodnega telesa, ki je veliko let živel v okviru ogrske države. /.../«, poudarja pa tudi: »Jaz zelo spoštujem madžarsko manjšino, s

katerimi pravzaprav skupaj na tem ozemlju živimo in ne vidim razloga za razburjanje pri nekaterih posameznikih, ki predstavljajo madžarsko manjšino«. Ob koncu prispevka novinar ob posnetkih Lendave ugotavlja: »Sicer pa prazničnega razpoloženja ni bilo ravno čutiti, tudi zastav na javnih objektih, kjer bi morale viseti, je bilo bolj malo« in tako prikaže še dodatno manifestacijo nestrinjanja madžarske manjšine s praznikom: neizobešene zastave na javnih institucijah na dvojezičnem območju, kjer bi torej morale biti ob državnih praznikih izobešene tako slovenske kot madžarske zastave. Novinar pa prispevek zaključi z naslednjo ugotovitvijo: »Sicer pa je znano, da so prazniki pravi le, če nam ni treba v službo« (POP TV 2006) in ga tako diskvalificira kot »nepravega«.

Tudi v prispevku leta 2007 novinar POP TV že v uvodu predstavi nasprotovanje madžarske manjšine: »Novemu prazniku, predlagali so ga prekmurski poslanci, so ves čas nasprotovali predstavniki madžarske manjšine, predlagali celo ustavno presojo, ob lanskem prvem praznovanju pa je njihovo vodstvo javno protestiralo, češ da odpira stare rane in ne sodi v novo, skupno Evropo«. Nato pa nadaljuje: »Tudi novi predsednik Madžarov pravi, da bi lahko poiskali datum, ki bi ga bi ga praznovali skupaj, sicer pa zaplet umirja«, kar podpre tudi z izjavo omenjenega novega predsednika madžarske nacionalne manjšine v Sloveniji, Jožefa Kocona, ki poudarja: »/.../ mi kot državljane republike Slovenije seveda spoštujemo vso zakonodajo in vse praznike, katere se sprejemajo«, čemur pa dodaja: »/.../ proslave se ne bomo udeležili, vsak pa ima samostojno možnost, da pride na to proslavo«. Sicer pa novinar tokratni prispevek zaključi s popolnoma drugačno ugotovitvijo kot leto prej: »Seveda pa je velika večina Prekmurcev praznik, na katerega so tako dolgo čakali, sprejela zadovoljno« (POP TV 2007).

Po drugi strani je TV Slovenija leta 2006, ko je bila ta tematika najaktualnejša, sicer poročala o nasprotovanju prazniku s strani v Sloveniji živeče madžarske nacionalne manjšine, vendar v prispevku ne najdemo niti ene izjave katerega od njenih formalnih predstavnikov, novinarka pa temo izpostavi zgolj v zaključku prispevka: »Praznik priključitve prekmurskih Slovencev k matični državi naj bi bil dan medsebojne strpnosti in sožitja, ne pa zburjanja negativnih čustev, o čemer so včeraj v izjavi za javnost pisali pripadniki madžarske narodnostne manjšine pri nas. Ti se iz protesta današnje slovesnosti ne bodo udeležili« (TV Slovenija 2006). TV Slovenija tako marginalizira stališča predstavnikov madžarske manjšine, pri čemer je v prispevek vključena izjava posameznika, ki je po rodu Madžar in praznik podpira: »Čeprav sem po poreklu Madžar, se čutim Slovenca, ker so me moji starši tako vzgojili in sem na to

tudi ponosen. Zato mi ta praznik dosti pomeni, ker smatram, da so vsi očitki, ki letijo na ta praznik, res neupravičeni«, kar nakazuje, da kljub uradnim protestom madžarske nacionalne skupnosti posamezniki madžarskega rodu praznik podpirajo, v prispevku pa je podana tudi izjava evangeličanskega škofa Geza Erniša, ki prav tako zavrača nasprotovanje madžarske manjšine: »Ta praznik in to praznovanje ni naperjeno proti nikomur. /.../ prekmurski Slovenci se veselimo tega, da smo se združili s svojim matičnim narodom, veselimo pa se prav gotovo tudi vsakega uspeha madžarske manjšine, ki živi med nami in ta manjšina se lahko med nami počuti tako kot doma« (TV Slovenija 2006). Nasprotovanje madžarske manjšine omenjenemu prazniku nam prikažejo tudi v sliki: tako kot na POP TV-ju se tudi tu prispevek konča ob posnetkih Lendave brez izobešenih zastav, ki mu sledi še posnetek iz bližnjega kadra strganega dvojezičnega plakata za državno proslavo.

Takšna pristranskost oziroma marginalizacija določene nacionalne oziroma etnične manjšine ter dajanje prednosti pogledom večinske nacionalne skupine je pravzaprav značilnost delovanja medijskega prostora, tudi slovenskega. Kot ugotavlja Kovačičeva, ima prevladujoča nacionalna skupina »veliko več možnosti za kakovostnejšo in večjo dostopnost do informacij in do medijskega prostora«, medtem ko etnične oz. nacionalne manjšine pozornost slovenskih medijev pritegnejo večinoma »takrat, ko so njihove zgodbe neposredno povezane s prevladujočo etnično skupino, to je Slovenci«. Pri tem se, kot opozarja Kovačičeva, omenjeni primeri pogosto »navazujejo na konfliktno odnose med omenjenima skupinama in so s strani medijev prikazani s senzacionalističnega gledišča ter v seriji zaporednih zgodb vplivajo na oblikovanje javnega mnenja do posamične manjšinske populacije, živeče v Sloveniji«. Kot še poudarja Kovačičeva, se »omenjene razlike najbolje prodajajo skozi melodramatične zgodbe, ki jih mediji ponujajo o 'drugih'. Vedenje tako ni oblikovano na podlagi informacij in dejstev o ostalih etničnih skupinah, pač pa sloni na konfliktnem odnosu, ki ga večinsko prebivalstvo doživlja (ali si predstavlja, da ga doživlja) v odnosu z manjšinami« (Kovačič 2006, 83-84). Mediji tako s svojim pristranskim poročanjem vplivajo na nadaljnje »negativno zaznavanje manjšinskih skupin s strani večinskega prebivalstva; tudi na podlagi širjenja nepreverjenih informacij in natolcevanj, ki vplivajo na dihotomno razlikovanje med 'nami' kot žrtvami in 'njimi', ki nas ogrožajo«, tak proces pa »vodi v hegemonijo večinskega prebivalstva, ki sloni na homogenosti prevladujoče etnične skupine« (Erjavec v Kovačič 2006, 84).

Ugotovitve Kovačičeve o medijski prezentaciji etničnih oziroma nacionalnih manjšin v slovenskem medijskem diskurzu tako lahko v celoti impliciramo tudi na pričujočo analizo, ki

kaže, da so stališča manjšinske skupine bodisi marginalizirana (TV Slovenija) bodisi prikazana s senzacionalističnega gledišča (POP TV), vsekakor pa predstavljena v kontekstu konfliktnega odnosa z večinsko skupino (v tem primeru Madžari proti Slovencem). Sicer pa se Madžari kot nacionalna manjšina, ki živi v Sloveniji, v slovenskem medijskem prostoru izven lastnega manjšinskega medijskega programa pravzaprav pojavlja izjemno redko, zgolj ob partikularnih situacijah, kakršna je bila tudi ob vpeljavi omenjenega praznika, v medijskih prispevkih pa kot tisti *drugi* med nacionalnimi oziroma etničnimi manjšinami prevladujejo bodisi pripadniki narodov nekdanje Jugoslavije bodisi Romi. Tu gre najbrž za posledico njihove relativne številčnosti v primerjavi z obema t.i. »avtohtonima« manjšinama, Madžari in Italijani. Slednji skupini sta tako le redko med temami osrednjih informativnih oddaj, zaradi svojega relativno majhnega števila pa tako večinskemu narodu očitno nista tako »ogrožajoči«. Kar pa je pravzaprav tudi svojevrsten paradoks, saj sta prav italijanska in madžarska nacionalna skupina v preteklosti pomenile veliko večjo »grožnjo« slovenskemu nacionalnemu gibanju/identiteti, medtem ko so bili jugoslovanski narodi, pozneje sicer tudi zdogmatizirano, obravnavani v kontekstu sorodstvenih vezi kot »bratje«. Vendar pa se je, kot je bilo izpostavljeno tudi v pričujoči nalogi, slovenska nacionalna identiteta vse od vključitve v skupni jugoslovanski okvir pomembno vzpostavljala tudi nasproti jugoslovanskim narodom.

Druga osrednja tema prispevkov na POP TV v letih 2006 in 2007 je spor med največjima lokalnima verskima skupnostma v pokrajini, katoliško in evangeličansko, ki naj bi ga povzročila zavrnitev predloga evangeličanske skupnosti o skupnem verskem obredu ob prazniku s strani katoliške skupnosti. Kot izpostavi novinar, so ti so predlog zavrnili, ker »/.../ to ni isto kot maša za domovino in da nima nobenega teološkega ali globokega verskega pomena«. Novinar temo zaključi z ugotovitvijo: »Tako bodo imeli jutri evangeličani svoje bogoslužje, katoličani pa svojo mašo« in poudarkom, da je zavrnitev skupnega bogoslužja »vrglo temno senco /.../ na prekmursko versko sožitje« (POP TV 2006).

V prispevku leta 2007 novinar ponovno izpostavi omenjeni konflikt, pri čemer najprej izpostavi mnenje evangeličanskega škofa o lanskem praznovanju, kjer naj bi bil »delež protestantov izpuščen«, kar podpre še z izjavo škofa, ki poudarja: »/.../ prekmurski protestanti, torej evangeličani, (so) imeli zelo velik /.../ delež pri tem, da je slovenski narod, torej Prekmurci, da smo ohranili svojo vero, kulturo. Za to smo bili tudi malce začudeni in tudi malce razočarani«. Pri tem sicer ni jasno, na kaj točno se nanaša kritika, saj na omenjeni proslavi v umetniškem programu ni bila posebej izpostavljena nobena verska skupnost, pač pa

je šlo za uprizoritev dogodkov iz leta 1919, pomen protestantskih duhovnikov pa je, skupaj s katoliškimi, posebej izpostavil tudi Janša v svojem govoru. Novinar v nadaljevanju ugotavlja podobno kot leto prej, da namreč pobuda o skupnem bogoslužju ni bila sprejeta, »ker to po mnenju katoličanov ni isto in ker da niso mogli spreminjati scenarija«, tematiko pa zaključí: »Škof pa vendarle upa, da bo sožitje ostalo«, čemur doda še eno izjavo škofa: »Tako bomo namreč, tako kot smo se nekoč združili z matično državo, /.../ dosegli toliko soglasja, da bomo praznike praznovali skupaj, da nas bodo povezovali, ker nenazadnje je to tudi namen« (POP TV 2007).

Novinar omenjeni spor, še posebej očitno v drugem prispevku, torej predstavi izključno s strani evangeličanske skupnosti oziroma iz perspektive njenega najvišjega predstavnika (škof upa, škof bo prišel ipd). Tako lahko ugotovim, da POP TV v tem primeru v svojih prispevkih marginalizira stališča katoliške verske skupnosti: čeprav novinar kar dve leti zapored omenja spor med katoličani in evangeličani, v prispevkih ne najdemo izjav predstavnikov katoliške strani, ki ji tako novinar, tako kot TV Slovenija predstavnikom madžarske nacionalne skupnosti v prejšnjem primeru, ne da možnosti, da bi neposredno pojasnili svoj pogled na zadevo, medtem ko se evangeličanski škof v medijskih prispevkih POP TV-ja nastopa kot pomemben mnenjski voditelj. Iz prispevkov je jasno vidno, da so v tem primeru evangeličani deležni pozitivne prezentacije, katoliška verska skupnost pa negativne, pri čemer gre za obraten pojav kot pri medijskem pokrivanju nacionalnih manjšin: da je namreč najštevilčnejša verska skupnost, katoliška, ki je večinska tudi v religijsko sicer veliko bolj heterogenem Prekmurju, deležna negativne prezentacije. Čeprav gre pri tem nedvomno tudi za subjektivne občutke novinarja, ki je medijski prispevek pripravil, pa v medijskem diskurzu v Sloveniji na splošno prevladuje relativno kritično stališče do katoliške cerkve, kar bi lahko med drugim bila tudi posledica njene izrazite hegemonistične vloge v slovenskem prostoru pred 2. svetovno vojno.

Po drugi strani tema, ki se kar dvakrat zapored pojavi v prispevkih POP TV-ja in ki ji tam namenijo slabo polovico prispevka, v tistih na TV Slovenija manjka. Novinarka TV Slovenije v prispevku leta 2006 sicer omeni obe bogoslužji, ki sta se zgodili istega dne, evangeličansko v Murski Soboti in katoliško v Beltincih, pri čemer še posebej poudari udeležbo takratnega premiera Janše pri obeh bogoslužjih, kar v prispevku podkrepijo še s posnetkom, vendar ob tem spora niti ne omeni. Novinarka v prispevku poda tudi izjavi predstavnikov obeh verskih skupnosti oziroma njunih najvišjih avtoritet v Sloveniji, ki sta tudi vodila omenjena obreda,

katoliškega kardinala Franceta Rodeta, ki v svoji izjavi izpostavi posebno zaslugo (katoliških) duhovnikov pri »utrjevanju slovenske zavesti«, in že prej omenjena izjava evangeličanskega škofa Geza Erniša o pomembnosti praznika in njegovo nenaperjenosti proti Madžarom (TV Slovenija 2006).

5.3.2 Aktualne razmere v pokrajini

Druga izpostavljena tematika v medijskih prispevkih so aktualne, predvsem gospodarske in socialne razmere v pokrajini. POP TV se omenjene tematike loti na bolj posreden način: leta 2008 se novinar v značilnem kritičnem tonu omeji zgolj na proslavo ob prazniku oziroma analizira dogajanje okoli nje. V uvodu o proslavi ugotavlja: »Še ena zanimiva predstavitev Prekmurja, hvaljenje pridnosti in napoved boljših časov, ker mu oblast pomaga tudi z evropskim denarjem«, pri čemer med drugim implicira tudi na značilno nerazvitost pokrajine, trditev pa potrdi s citiranjem slavnostnega govornika Janše: »Skupaj smo za ta del Slovenije pridobili skoraj 200 mio evrov«. V nadaljevanju novinar ugotavlja: »In ker je tudi cesta lepa, je torej čas za višje povezave«, pri čemer nam v kadru prikažejo novo, pravkar odprto pomursko avtocestno Maribor – Lendava, ki so jo politični akterji označevali kot največjo pridobitev za Prekmurje in ki je bila »priročna« odprta tik pred »prekmurskim« praznikom in državnoborskimi volitvami, novinar pa pri tem doda še izjavo škofa evangeličanske cerkve, Geze Erniše: »Ko se bojo naučili ne samo govoriti, ampak tudi 'gučati' (govoriti; op. a.) in nas bodo dobro razumeli, takrat bo tudi ta duhovna povezava taka, kot mora biti«, kar je po eni strani razumeti kot kritiko vladajoče elite, po drugi pa celo kot kritiko vseh Slovencev z »druge strani« reke Mure, ki Prekmurcev preprosto ne razumejo. V nadaljevanju se novinar osredotoča na bolj ali manj sporne ali polemične dogodke ob proslavi, pri čemer skozi celoten prispevek implicira tudi na politizacijo proslave oziroma njeno zlorabo v politične namene s strani takrat največje vladne stranke SDS. Leto 2008 je bilo namreč volilno leto, jeseni so potekale državnoborske volitve, takratni premier Janša pa se je soočal s kritikami o zlorabi državnih proslav, saj je govoril na večjem številu le-teh. Novinar najprej izpostavlja ločene prostore za pogostitev (elita/raja): »A za razliko od prej, ko so bili vsi skupaj, je oblast z izbranci tokrat 'gučala' na zgornjem platoju, ločena od navadnih tam spodaj. Tako smo le spodnje spraševali, kako nas vidijo«. Sledijo izjave dveh nastopajočih in enega obiskovalca o Prekmurju, pri čemer sta prva nad pokrajino »navdušena« in »presenečena«, slednji pa ugotavlja: »Vedno imam Prekmurce za del Slovencev. Pa ne samo zaradi hrane in pijače«, kar

jasno implicira na »drugačnost« Prekmurja oziroma specifičen, »poseben« odnos, ki ga je do pokrajine zaznati v (osrednje)slovenskem prostoru. Novinar v nadaljevanju prispevka v polemičnem tonu ugotavlja še: »Če so lani ponujali gibanice in bograč iz Ljubljane, so zdaj ob domačih dobrotah kruhki enaki na vseh proslavah, našli pa smo tudi neenake« in tako izpostavlja »nezaslišano« dejstvo, namreč prekmurske specialitete, »uvožene« iz Ljubljane, v drugem delu pa izpostavlja še lokalne vojne veterane (vojne za neodvisnost), ki niso dobili vabila za prireditve. Novinar prispevek zaključí z trditvijo: »Da je odpovedal ognjemet, borci niso krivi, so pa zato toliko bolj žarele rože, izključno rumene, ki pa menda niso bile strankarske« (POP TV 2008) in tako še enkrat poudari politizacijo proslave.

Na drugi strani leta 2009 medijskemu prispevku na TV Slovenija daje podton aktualna tematika, gospodarska kriza, ki se je v Prekmurju prav v tistem času najbolj manifestirala in to v propadanju največjega delodajalca, »ikonskega« tekstilnega podjetja Mura, pri čemer je jasno razvidno, kako »zunanjí« dejavniki vplivajo na ton poročanja: tako v prispevku leta 2009 prevladuje izrazito pesimističen ton, v nasprotju z izrazito optimističnim in »prazničnim« tonom prispevkov iz preteklih let. Tako novinar v negativnem tonu opisuje vzdušje v pokrajini: »Utrip Murske Sobote je kljub državnemu prazniku običajen, posebno slavnostnega vzdušja pa ni. Že obiskovalci petkove državne proslave so si bili edini, da je v pokrajini ta hip preveč težav, da bi lahko brezskrbno slavili«, kar podkrepi še z izjavami obiskovalcev proslave: »Tisti, ki se bojijo, kaj se bo zgodilo jutri z njihovimi službami, /.../ se gotovo ne morejo kaj posebej veseliti«. V nadaljevanju poda krajši opis dogodkov ob priključitvi leta 1919, ko je vladalo »povsem drugačno vzdušje«, kar podpre tudi z izjavo kustosa murskosoboškega pokrajinskega muzeja Franca Kuzmiča: »To je bila evforija, slavlje in nepopisni dogodek«. Novinar nadaljuje z poraznim gospodarskim stanjem v pokrajini, saj ugotavlja, da so v pokrajini »ob hirajočem gospodarstvu hude socialne stiske, ki jih Prekmurje samo ni sposobno premagati«, čemur doda še citat slavnostnega govornika s proslave, Pavla Gantarja, o nujnosti pomoči države regiji pri njenem uspešnejšem razvoju. Novinar prispevek zaključí ob posnetkih takrat aktualnih demonstracij delavcev in delavk Mure v Ljubljani in z izjavo: »In če bodo misli slavnostnega govornika na petkovi državni proslavi meso postale, bodo tudi prihodnji avgustovski prazniki bolj praznični« (TV Slovenija 2009a).

Iz prispevkov je zaznati tudi značilen način oziroma ton poročanja obeh največjih slovenskih televizij: tako pri nacionalni TV Slovenija prevladuje nepolemičen način poročanja, pa tudi nekritičen oziroma v skladu s pred leti uveljavljenim načelom »uravnoteženosti« (kvazi)

objektiven, medtem ko na drugi strani v prispevkih komercialnega POP TV-ja prevladujejo izrazito polemične teme in kritičen ton ter senzacionalistično izpostavljanje določenih negativnih aspektov, pri čemer daje novinar jasno vedeti, kateri razlagi oziroma perspektivi daje prednost in čigave poglede obravnava negativno. Medtem kot torej TV Slovenija stavi na »uravnoveženost« prispevkov, ki jim v imenu objektivnosti manjka kritične obravnave določene tematike, na drugi strani POP TV sledi svetovnemu novičarskemu trendu t.i. »infotaimenta«, torej nekakšne »infozabave« s čim manj resnih, poglobljenih tem oziroma prispevkov in čim več lahkotne tematike, predvsem s področja popularne kulture, ter izrazito polemičen oziroma kritičen ton poročanja in senzacionalistično izpostavljanje določenih, predvsem konfliktnih oziroma spornih tematik, pri čemer pa je ta kritičnost pravzaprav velikokrat zgolj sama sebi namen, saj je uporabljena izrazito arbitrarno in nekonsistentno. Sicer pa lahko na področju informativnih oddaj zadnja leta tudi pri TV Slovenija opazimo določeno nekritično sledenje trendom POP TV-ja, ki poteka predvsem v boju za čim večjo gledanost, ki tako očitno vse bolj postaja glavno, če ne celo edino merilo delovanja. To je očitno že ob kratki primerjavi med današnjimi oddajami Dnevnik npr. s tistimi iz začetka 90. let prejšnjega stoletja, pri čemer lahko pri slednjih opazimo veliko več daljših, bolj poglobljenih prispevkov in tudi kritičnih družbeno-političnih komentarjev, oblike, ki je iz slovenskih informativnih oddaj očitno izginila (oziroma se pojavlja, zanimivo, zgolj na športnem področju, ko novinarji ob koncih prvenstev, tekmovalnih sezon ipd. kritično ocenijo športne nastope). Tako danes ob vse večji konkurenci na področju, kjer je imela včasih popoln monopol zgolj ena televizija, kakovost informativnih oddaj upada, kakšen je trenuten trend informativnih oddaj, pa je nazorno pokazala tudi najnovejša informativna oddaja na slovenskih televizijah, Svet na Kanalu A.

5.4 Historično-primerjalna analiza

Ob primerjavi podobe sodobnega Prekmurja, ki se razkriva pri pričujoči analizi slovenskega državotvornega (političnega) in medijskega diskurza, s tisto v prvih treh desetletjih po njegovi priključitvi (osrednje)slovenskemu prostoru, ki je razvidna iz tedanjih medijskih zapisov, se kaže kar nekaj zanimivih podobnosti. Tako neznani avtor v svojem članku *Po Prekmurju* leta 1937 v reviji za književnost in kulturo *Sodobnost* opisuje svoje izkušnje iz potovanja po Prekmurju in že v uvodu članka ugotavlja: »/.../ Slovenci, ki živimo na tej strani Mure, zelo slabo poznamo del našega naroda, ki biva onkraj Mure«. Tudi mediji po avtorjevem mnenju o

pokrajini poročajo le redko ali kot cinično ugotavlja: »Včasih pride v Prekmurje tudi kak gospod, ki obišče dva, tri župnike, se z njimi gosti in potem spiše patriotičen slavospev Prekmurju«. O Prekmurju tako po avtorjevem mnenju »povprečen Slovenec ve, da je tam mnogo žita, da so vladali tam še pred dvajsetimi leti grofje, da imajo Prekmurci svoj dijalekt in da so pomešani z Madžari« (Sodobnost 1937, 59-60). Še danes bi lahko ugotovili, da »povprečen Slovenec« s Prekmurjem povezuje predvsem kmetijsko dejavnost, posebno prekmursko narečje in v pokrajini živečo madžarsko manjšino. O tem, da Slovenci ne poznajo Prekmurja in imajo o njem napačno predstavo, so pisali tudi izven Slovenije: avtor članka *Po Prekmurju* v Sodobnosti namreč navaja članek *Sibirija, ki ni Sibirija* srbskega avtorja Markišića, ki je v beograjski Politiki pisal, »da v Sloveniji vladajo napačni pojmi o Prekmurju, da Slovenci malo poznamo ta kraj svoje domovine in da se Ljubljana malo briga zanj« (Sodobnost 1937, 60).

Že kmalu po priključitvi Prekmurja (osrednje)slovenskemu prostoru v skupno državo je nastala tudi sintagma *Prekmurje – slovenska Sibirija*, ki je nakazovala, da je pokrajina pravzaprav kazenska kolonija, kamor je država pošiljala manj- ali neprimeren kader in »kjer veljajo menda zakoni drugače nego v ostali Sloveniji« (Učiteljski tovariš 1924, 2). To lahko razberemo tudi iz člankov v publikaciji Učiteljski tovariš, učiteljskem stanovskem političnem glasilu, v katerem avtor Ciril Hočevar v članku *Prosvetni položaj Prekmurja* leta 1922 ugotavlja, da se noben učitelj ni prostovoljno prijavil za delovna mesta v Prekmurju in da ta služi zgolj kot kazenska kolonija: »Res je, kolikor je kazenskih premestitev, se izvršijo sem — kakor v Sibirijo«, pri tem pa doda še lastno izkušnjo: »Tovariš, ki me je vprašal, kje službujem, je na moj odgovor začuden vprašal: 'Kaj pa si vendar napravil, da so Te dali tja?'«. V nadaljevanju avtor članka izpostavlja še druge ugotovitve: »Danes je Prekmurje razvpito kot najslabša pokrajina. Mnogim, ki ga niti videli niso, se ježijo lasje, že če slišijo samo ime, dasiravno ni tako gorostasno in slabo, kakor pravijo. Je ravnina, na katero mi nismo navajeni, ker ljubimo preveč gorati svet. Pa tudi na to se navadi« (Hočevar 1922, 2). Avtor torej ugotavlja prostorsko-vizualno drugačnost Prekmurja od preostale Slovenije (ravnina, ki je »Slovenci niso navajeni«), tako kot to ugotavljajo tudi nosilci sodobnega slovenskega državitvornega (političnega) diskurza, predvsem pa izpostavlja Prekmurje kot »najslabšo« slovensko pokrajino. Čeprav se danes najbrž ljudem ne ježijo več lasje zgolj ob misli na pokrajino, pa je ta v javnem diskurzu vsekakor še vedno označena kot »najmanj razvita« oziroma »najslabša« slovenska pokrajina.

Podobno ugotavlja tudi Fran Petrè v članku *Štajerska in Prekmurje 1936* v *Sodobnosti*, v katerem opisuje razmere v obeh pokrajinah po skoraj dvajsetih letih življenja v novi jugoslovanski državi. O Prekmurju ugotavlja:

/.../ dasi je nenavadna njih (Prekmurcev; op.a.) navezanost na zemljo, ki ne da, da bi kdo zapustil kmečko delo in prešel v kak drug stan (neki ljubljanski obrtnik, ki se je pred leti naselil v Prekmurju, je pripovedoval, da zastonj išče vajenca-domačina za svojo obrt), vidijo vendarle izhod iz težkega položaja v dvigu iz svojega primitivnega socialnega stanja. Vsa dežela se mora dvigniti na višjo razvojno stopnjo. Obrt in posebno trgovina, ki sta danes v rokah židovskih in madžarskih pijavk, morata postati domači. /.../ Ljudstvo samo je prešibko, da bi izvedlo te preosnove, inteligent, ki je bil poslan v te kraje, pa ne vidi na svojem oddaljenem službenem mestu drugega kot kazensko stotnijo in se druží raje s krajevnim mogotcem, Židom ali Madžarom kot pa s slovenskim prekmurskim kmetom» (Petrè 1936, 428).

Avtor v članku poda zanimivo podobo Prekmurja, ki bi jo vsaj v nekaterih aspektih lahko preslikali tudi v današnje čase. Tako kot danes tudi Petrè sredi 30. let prejšnjega stoletja namreč ugotavlja, da se Prekmurci sami niso sposobni odzvati na slabe gospodarske razmere, pri čemer izpostavlja zlasti njihovo »nenavadno« navezanost na zemljo in pomanjkanje sleherne samoiniciative, torej podobno kot sta »prekmursko dušo« okarakterizirala tudi etnolog Novak in psihiater Magdič, ki sta ugotavljala, da gre pri tem za posledice fevdalne ureditve, ki se je v Prekmurju ohranila veliko dlje kot v preostalem slovenskem prostoru in zaradi katere so bili kmetje še v začetku 20. stoletja prisilno »vezani« na zemljo svojih fevdalnih gospodov in tako niso imeli veliko možnosti za samoiniciativno, kaj šele samozavestno delovanje.

Leta 1919, v času pogajanj o prihodnosti pokrajine na povojni mirovni konferenci ter ob končni določitvi Prekmurja Kraljevini SHS, se v slovenskem časopisju pojavi več člankov, ki prinašajo splošne opise Prekmurja in njegovih prebivalcev. Opisovanja Prekmurja se oktobra 1919 loti tudi Učiteljski tovariš, ki v članku neznanega avtorja *Krajevne razmere v Prekmurju* izpostavlja: »Prebivalci v Prekmurju so potomci starih panonskih Slovencev, kar jih pred približno 1000 leti niso poklali divji Madžari. /.../ so dobro, še precej prvobitno ljudstvo. Dičijo jih lepe lastnosti, kakor: vljudnost, prijaznost, dobrosrčnost, poštenost, uslužnost, delavnost in odkrita, nehlinjena vernost«. V članku pa izpostavijo še: »Čuditi se moramo, da

so si v tisočletju madžarskega raznarodovanja ohranili svoj jezik, svoje narodne šege in običaje ter narodno samozavest« (Učiteljski tovariš 1919, 1).

Podobno je leta 1919 ugotavljal tudi *Slovenec*, dnevni časopis konzervativne usmeritve z največjo naklado tistega časa v slovenskem prostoru. V časopisu so v obdobju med januarjem in avgustom 1919 poleg krajših člankov in novic iz Prekmurja objavili tudi serijo prispevkov o »Ogrskih Slovencih« oziroma podrobno predstavitev pokrajine. V uvodu prvega prispevka najprej izpostavijo: »Sedaj, ko je aktualno vprašanje, da se vse jugoslovanske zemlje zedinijo, ne smemo pozabiti na najvzhodnejši del slovenskega naroda, ki je stoletja živel pod oblastjo Madjarov skromno, tiho življenje in leta 1526. z Ogrsko vred prišel pod habsburško oblast, to so – ogrski Slovenci v tzv. Pomurju ali Prekmurju«. V nadaljevanju podrobneje predstavijo zgodovino pokrajine in njene prebivalce, ki so »napredni gospodarji« in »dobri delavci«, hkrati pa se »(Š)e dandanes /.../ precej ločijo od svojih rojakov po bivših avstrijskih deželah. Govore svoje narečje, v katerem so pisane tudi njihove knjige. Ker so že tisoč let gospodarsko in politično odvisni od Madžarov, so tekom stoletij marsikaj od njih sprejeli, in mnogo slovenskih vasi je že potonilo v madžarski povodnji«. Podobno kot Učiteljski tovariš pa v zaključku kljub temu ugotavljajo, da »se je Slovenstvo ohranilo do današnjega dne« ter »pokazalo svojo žilavo vztrajnost in ohranilo svoj narodni značaj v prvotni čistosti« (Slovenec 1919b, 1-2).

Nekaj mesecev pozneje, v prispevku, v katerem je razglašena uradna priključitev Prekmurja Kraljevini SHS avgusta 1919, v *Slovencu* o Prekmurju in njenih prebivalcih zapišejo: »Ta lepi kos dežele, vzdigujoč se ob Muri na zložne gričke in spuščajoč se za njimi zopet v plodno ravan, je vseskozi kmetškega značaja. Ljudje so dobri, verni in delavni ter iskreno vdani naši troimenski državi«. Nato pa ovrednotijo še pridobitve ob priključitvi Prekmurja ter poudarijo: »S Prekmurjem pridobi Slovenija in država izredno bogato pokrajino. /.../ Naša skrb bo morala biti, da jim hitro in uspešno zacelimo gospodarske in kulturne rane, ki jih je vsekalo stoletno suženjstvo in strašni režim po vojski«²⁷ (Slovenec 1919d, 1).

---

²⁷ Ob poročanje *Slovenca* o Prekmurju v tistem času se je sicer obregnil Miško Kranjec, ki je v svojem delu *Rdeči gardist* zapisal: »Dokler ni bilo boljševizma na Madžarskem, je Slovenec komaj kaj poročal o Prekmurju – bilo mu je čisto tuja dežela. Zdaj poročila o strahotah presegajo druga drugo« (Kranjec v Vrbnjak 2007, 72). Slovenec naj bi o Prekmurju torej začel poročati šele po sicer spodleteli pomladni boljševistični revoluciji na Madžarskem leta 1919, ki je zajela tudi Prekmurje.

Tudi lokalni politično-gospodarski tednik *Ptujski list* je bučno pozdravil priključitev Prekmurja: »Na državnih poslopih v Ljubljani vihrajo zastave. Naše hrabre čete osvobodile so naše slovanske brate v Prekmurju iz tisočletnega robstva. /.../ Padle so umetne meje, ki so nas ločile do sedaj politično in kulturno«. V nadaljevanju ugotavljajo, da »(V) Prekmurju prebiva isti rod, kakor ob bregovih Drave, Prekmurci govore isto narečje, kakor naše ljudstvo po lepih Slovenskih Goricah tja proti Radgoni v Ljutomeru«, nato pa izpostavijo še nujnost vsestranske integracije v (osrednje)slovenski prostor: »Za nas nastane velika naloga, da pritegnemo osvobojeno Prekmurje čim preje v obojnem pogledu nase«. Članek zaključijo z optimističnim pogledom v prihodnost: »Nastale bodo z bogatim Prekmurjem živahne trgovske zveze, pričelo se bo novo gospodarsko življenje in naša dolžnost je, da delujemo skupno na vsakem polju z osvobojenimi Prekmurci. V složnem delu doseže Prekmurje brezdvomno lepo bodočnost« (Ptujski list 1919, 1).

Kot je razvidno iz pričujočih zapisov, je medijski diskurz slovenskega prostora je ob priključitvi Prekmurja poudarjal in se čudil »slovenskosti« Prekmurja navkljub »tisočletju madžarskega raznarodovanja«, tako kot tudi današnji nosilci državotvornega (političnega) diskurza, izpostavljal pa je tudi splošne značilnosti pokrajine in njenih prebivalcev, ki jih je opisoval kot vljudne, prijazne, dobrosrčne, poštene, uslužne, delavne, odkrito verne ipd, skoraj do potankosti kot so še danes najpogosteje navedene značilnosti 'prekmurskega človeka' »gostoljubnost, vernost, ponižnost, čustvenost, skromnost, varčnost, delavnost, družabnost in vezanost na zemljo, domači kraj in materin jezik« (Vratuša 2008, 5). Medijski diskurz tistega časa pa je očitno kazal tudi izjemno navdušenje na priključitvijo Prekmurja, ki jo je opisoval kot »bogato pokrajino«, in poudarjal njen izjemen pomen, čeprav so nosilci političnih funkcij in javni diskurz širšega, vseslovenskega prostora to očitno spregledali, kar ugotavljajo tudi sodobni politični akterji. Iz omenjenih medijskih prispevkov pa je očitno tudi, da je bil medvojni slovenski medijski, najbrž pa tudi širši javni diskurz, prepreden z antisemitizmom in nacionalizmom, slednji se je v tem primeru kazal v protimadžarskem razpoloženju, ki bi ga z današnje perspektive lahko obravnavali ne samo kot izrazito nacionalističen, pač pa v nekaterih delih celo kot tipičen sovražni govor, kar pa nazorno kaže, kaj vse je bilo v javnem diskurzu tistega obdobja, v popolnem nasprotju z danes splošno sprejetimi in uveljavljenimi kriteriji, povsem sprejemljivo.

Avtorji člankov o Prekmurju so se v svojih opisovanjih posebej posvečali tudi lokalnemu jeziku oziroma narečju. Tako neznan avtor v članku *Krajevne razmere v Prekmurju v*

Učiteljskem tovarišu leta 1919 zapiše, da gre za »slovenski jezik, ki je skoraj enak 'prleškemu'«, pravzaprav je »ta jezik lepši od 'prleškega', ker ni pomešan z germanizmi«, in pri tem izpostavlja, da »o kakem posebnem 'prekmurskem' narečju, ki bi bilo razumljivo samo mejašem, /.../ ne more biti govora« (Učiteljski tovariš 1919, 1). Podobno ugotavlja tudi Ptujski list: »Prekmurci govorijo isto narečje, kakor naše ljudstvo po lepih Slovenskih Goricah /.../« (Ptujski list 1919, 1). Povsem nasprotno pa sta ugotavljala *Slovenec*, ki izpostavlja, da Prekmurci »(G)ovore svoje narečje, v katerem so pisane tudi njihove knjige« (Slovenec 1919b, 1) in neznan avtor v mladinskem listu *Zvonček*, za katerega je prekmursko narečje »skoro bolj nerazumljivo kot srbskohrvatski jezik« (Zvonček 1922, 248). Za nekatere avtorje je torej prekmurščina tuje, nerazumljivo narečje, za druge pa povsem razumljiv dialekt. Ker gre tudi za subjektivna mnenja posameznih avtorjev, lahko domnevamo, da so svoja opažanja glede prekmurščine – ali gre za poseben jezik oz. dialekt ali ne, je ta povsem razumljiv ali čisto nerazumljiv ipd. - oblikovali glede na to, ali jim je dialekt jezikovno blizu ali pa ne; tako na primer posamezniki, ki prihajajo iz Štajerske, še posebej pa Prlekije, zaradi jezikovne bližine veliko bolje razumejo prekmurščino kot na primer nekdo, ki prihaja iz Gorenjske, Ljubljane ali Primorske. Vsekakor pa so lokalni mediji iz Štajerske, kot je bilo že izpostavljeno, Prekmurje relativno dobro poznali in ga posledično obravnavala predvsem v kontekstu podobnosti s preostalim slovenskim prostorom (oz. vsaj Štajersko), medtem ko so mediji iz osrednjeslovenskega prostora oziroma Ljubljane poudarjali predvsem razlike med pokrajino in (osrednje)slovenskim prostorom.

V obdobju med obema vojnama se v tiskanih medijih pojavljajo tudi potopisni članki o Prekmurju avtorjev, ki so pokrajino obiskali prvič. Tako v že omenjenem članku v mladinskem listu *Zvonček* neznan avtor leta 1922 popisuje svoj dvodnevni izlet po pokrajini, v njegovem uvodu pa najprej ugotavlja: »/.../ Slovenci ne prebivajo samo na Murskem polju, oni živijo tudi preko Mure — v pokrajini, ki jo imenujemo Prekmurje«. Sledi opis pokrajine, ki je, kot izpostavlja avtor, »ravan, v primeri z lepimi vinskimi griči na prvi pogled pusta in enolična«. V nadaljevanju ugotavlja: »Mostov čez Muro sploh ni, kar kaže, kako je bilo naše Prekmurje popolnoma odrezano od Štajerske. Prometa ni bilo nikakršnega, Avstrija ni trpela, da bi se Slovenci obiskovali«, nato pa izpostavi razlike med obema, še nedavno mejnima področjema, Štajersko in Prekmurjem: »Kako drugačen je značaj te pokrajine od značaja sosednjih Slovenskih goric: tam obljudenost, veselje, delo, vino — tu samota, neka turobna tišina, jako redke vasi«, krivca za takšno stanje pa vidi v državno-politični delitvi: »To je napravila stoletna nasilna državna delitev v istem narodu«. V nadaljevanju članka avtor

izpostavlja še dejstvo, da pokrajini manjka železniška povezava s preostalo Slovenijo, zato je načrtovana izgradnja železnice »za naše Prekmurce življenjskega pomena. Sedaj žive takorekoč odrezani od sveta«. Ob nadaljnjem naštevanju dosežkov nove države v Prekmurju (in to po zgolj po treh letih!) pa zaključí: »/.../ sedaj smo šele vedeli ceniti, kaj je in kaj še bo dala Jugoslavija našim zapuščenim Prekmurcem« (Zvonček 1922, 245-248).

Tudi ta avtor, podobno kot nekateri drugi, ob opisovanju pokrajine najprej izpostavi njeno prostorsko-vizualno drugačnost od preostalega slovenskega prostora oziroma v tem primeru sosednje Štajerske - v primerjavi z lepimi »slovenskimi« vinskimi griči »pusta in enolična« ravnina - v nadaljevanju pa še druge dimenzije drugačnosti pokrajine, na primer njenega »značaja« pokrajine (Štajerska: obljudenost, veselje, delo, vino; Prekmurje: samota, turobna tišina, redke vasi). Pokrajino dojema kot »odrezano od sveta« in zapuščeno ter ugotavlja pomembnost nekaterih ukrepov, za katere bo po njegovem (optimističnem) mnenju uspešno poskrbela nova država, pri čemer je življenjskega pomena izgradnja železnice. Pravzaprav pa je izgradnja oziroma izboljšava prometne infrastrukture podobno ključnega pomena za Prekmurje še danes, ob začetku 21. stoletja, kar ugotavljajo tudi nosilci državotvornega (političnega) diskurza, ki so v izgradnji avtoceste videli ključni razvojni projekt za pokrajino (avtocesta bo prinesla boljše življenje, tako kot nekoč železnica). Očitno smo tu še danes zgolj pri osnovah, na katerih bo temeljil *prihodnji* razvoj Prekmurja.

Avtor Jari, ki je svoj potopisni članek *Prvi obisk Prekmurja* objavil v tedniku Slovenski gospodar leta 1940, pa je svoje občutke ob prvem potovanju v Prekmurje primerjal celo s tistimi Krištofa Kolumba: »/.../ Oba (s sopotnikom; op.a.) sva čakala, da zdrkneva preko veržejskega mosta v nepoznano prekmursko pokrajino. Oba jo bova danes prvič videla. Od trenutka do trenutka sem se bolj pogrezal v pričakovanje nečesa novega, nenavadnega. Razumel sem Kolumba, ki ga je gnalo hrepenenje po novi zemlji, po novih ljudeh v objem Oceana«. V nadaljevanju priznava, da je Prekmurje do sedaj poznal izključno iz literature: »Kaj smo mi Gorenjci, Kranjci, Štajerci vedeli nekdanj o Prekmurju? Kaj vedo danes o njenih prišlekih, ki si domišljujejo, da so bili pregnani v slovensko Sibirijo? /.../ Prekmurje sem ob Malešičevem »Kruhu« vzljubil, ob Sušnikovih »Profilih« občudoval – ob Kranjčevih novelah in romanih pa mi je postalo Sfinga, nerazrešena uganka«. Avtor v članku med drugim ugotovi še, da Prekmurje »ni tako odmaknjen(o) od sedanjega časa, kakor bi nekateri hoteli«, domačinih pa so »(P)rijazni /.../, zgovorni in ko bi razumel v celoti njihovo narečje, bi se počutil popolnoma domačega med njimi« (Jari 1940, 2).

Tudi pred 70. leti je bilo Prekmurje v slovenskem prostoru zaznamovano kot pokrajina, »odmaknjena od časa«, podobno ko jo še danes prikazuje tudi slovenski javni diskurz, od političnih akterjev do turističnega oglaševanja in kulturno-umetniške produkcije. Iz članka pa je razvidno tudi dejstvo, da so posamezniki iz (osrednje)slovenskega prostora, najbrž predvsem mladi izobraženci, Prekmurje v tistem obdobju spoznavali skoraj izključno preko literature, tako preko del pisateljev iz osrednjeslovenskega prostora, ki so pisali o Prekmurju, pri čemer je bilo daleč najvplivnejše delo pisatelja Frana Sušnika *Prekmurski profili*, ki je izšlo leta 1929, kot iz del prekmurskih pisateljev oz. pisatelja Miška Kranjca. Tako je tudi neznani avtor v članku *Po Prekmurju* leta 1937 ugotavlja, da je bil prav Kranjec tisti, ki je v slovenskem prostoru odkril in zbudil »interes za ta del domovine«, pri tem pa je po avtorjevem mnenju s svojim opisovanjem vsakdanjega življenja prikazal »deželo, kakršna je: v boju za kruh, za zemljo« (Sodobnost 1937, 60).

Miško Kranjec je bil prvi prekmurski pisatelj, ki je po priključitvi Prekmurja deloval v slovenskem prostoru in prvi, ki je pisal v slovenskem knjižnem jeziku, čeprav so mu mnogi kritiki, predvsem na začetku pisateljske kariere, očitali, da ne obvlada knjižne slovenščine, saj je v svojih delih vsaj delno uporabljal tudi prekmursko narečje. Kot poudarja Vilko Novak, je največji pomen Kranjca prav dejstvo, da je v slovensko literaturo »uvedel /.../ tudi mnogo krajinskih izrazov iz prekmurskega oz. vzhodnoštajerskega narečja, ki jih doslej v glavnem v slovenski lepi knjigi ni še nihče uporabljal« (Novak 1935, 517). Kot je razvidno tudi iz pričujoče analize, pa je pomen Kranjca očitno širši kot zgolj v jezikoslovnem smislu, saj s svojimi deli, v katerih je opisoval življenje v Prekmurju, (osrednje)slovenskemu prostoru ni približal samo prekmurskega narečja, pač pa tudi vsakodnevne življenjske prakse v pokrajini.²⁸

Nekateri avtorju so v svoji prispevkih ugotavljali tudi nezadovoljstvo Prekmurcev z novo državo, ki po navedbah avtorjev v Slovencih vidijo predvsem izkoriščevalce. Avtor članka *Po Prekmurju* navaja nekega domačina, ki je takole opisal situacijo: »'Prekmurci plačujemo v Sloveniji najbolj redno davke. Povrnjeno dobimo toliko kot nič. Tu ni elektrike, ni javnih del, ni novih šol, ni vodovodov... Slovenci nas le izkoriščajo. /.../ Užaljeni smo. Vi ste mislili, da

---

²⁸ Sicer pa je imel Kranjec v Prekmurju - po načelu *nemo propheta in patria* - tudi mnogo kritikov, med njimi še posebej med katoliškimi duhovniki. Eden izmed njih je avtorju članka *Po Prekmurju* o Kranjcu povedal: »'Kranjec je zlezel v kloako in iz kloake vidi le kloako!' mi je pravil ves v ognju eden izmed pastirjev prekmurskega ljudstva. 'Kaj je gonilo vsega njegovega dela? Najbolj umazana erotika. Vsi Prekmurci so mu kreature. Ne vidi naših herojev, ne vidi množic dobrih ljudi'« (Sodobnost 1937, 60).

bo Prekmurje — kolonija!'« in še: »'Ko so v Beltincih domačini pregnali židovske trgovce, so prišli trgovci od onkraj Mure. Danes je kmetom žal, da so nagnali Žide. Sedem Židov ne odira tako kakor en Kranjec'«. K temu je po avtorjevem mnenju pripomogel tudi odnos priseljencev iz osrednjeslovenskih pokrajin do Prekmurcev: »Po osvobojenju so nadomestili madžarske uradnike in učitelje slovenski. /.../ hoteli so na mah vse 'posloveniti' in pojugoslovaniti, prezirali so individualnost prekmurskega ljudstva« (Sodobnost 1937, 61-62).

Avtor članka že konec 30. let 20. stoletja ugotavlja podobno kot zgodovinarica Fujsova: da je šlo pri vsesplošni integraciji Prekmurja v (osrednje)slovenski prostor po letu 1919 tudi za svojevrstno kolonizacijo pokrajine, ki so jo domačini občutili predvsem kot izkoriščanje, pri čemer je šlo za neupoštevanje specifik pokrajine, nastalih v stoletjih življenja v okviru druge državopolitične tvorbe in drugačnega kulturnega okolja in posledičnih specifičnih socialnih izzivov, s katerimi pa se nova država ni znala ali ni zmoгла uspešno spopasti.

5.5 Prekmurje je še vedno »drugačno« - diskusija ob analizi

Kljub slabemu stoletju od formalne priključitve pokrajine (osrednje)slovenskemu prostoru v skupno državopolitično tvorbo Prekmurje v slovenskem prostoru ostaja »drugačno«, odnos (osrednje)slovenskega prostora do pokrajine pa se še danes kaže kot nekakšen specifičen, »poseben« odnos. Čeprav je pred letom 1919 sicer obstajala določena geografska, komunikacijska in kulturna interakcija pokrajine s (osrednje)slovenskim prostorom, je bila ta zaradi politično-zgodovinskih okoliščin vedno omejena. Tako ni čudno, ugotavlja zgodovinarica Fujsova, da je Prekmurje v zavesti Slovencev vedno »ostajalo posebnost« (Fujs 1995, 106-107). Ta je torej posledica zgodovinskega položaja in okoliščin oziroma kontinuirane ločenosti pokrajine od preostalih (slovenskih) pokrajin, ki je povzročila, da je bila v ključnem času oblikovanja in utrjevanja slovenskega nacionalnega gibanja in posledične konstitucije slovenske nacionalne identitete pokrajina omejena zgolj na obrobje omenjenih procesov. Slovenska nacionalna identiteta je, tako kot vse kolektivne identifikacije, družbeni oziroma diskurzivni konstrukt, ki ga pomembno (so)oblikujejo hegemonični oziroma elitni družbeni diskurzi, poleg šolskega, strokovnega/znanstvenega in korporativnega prav medijski in politični, ki, kot ugotavlja van Dijk, določajo prevladujoče mišljenje v družbi (van Dijk v Pušnik 1999, 798). Prav »poseben« odnos do pokrajine ugotavljajo nosilci državotvornega (političnega) diskurza in pri tem poudarjajo, da je bila priključitev Prekmurja

(osrednje)slovenskemu prostoru tam preprosto »spregledana«, posledično pa je prišlo do zapostavljanja pokrajine s strani vsakokratnih osrednjih oblasti. Danes se sicer za takšno stanje v preteklosti opravičujejo, hkrati pa ga z zunanjimi dejavniki tudi opravičujejo, zaznati pa je tudi poskus preseganja takšnega stanja, afirmacija česar je tudi uvedba dotičnega državnega praznika, pri tem pa politični akterji še posebej izpostavljajo »slovenskost« Prekmurja in partikularnih dokazov le-tega, oz. »večstoletne« in »neomajne« »zvestobo slovenstvu« prebivalcev pokrajine.

Druga izstopajoča tema državotvornega (političnega) diskurza so posebnosti pokrajine oziroma njena »drugačnost«, ki se po eni strani kaže v prostorsko-vizualni »drugačnosti« pokrajine, po drugi pa v zgodovinskih in kulturnih specifikah kot posledic večstoletne pripadnosti pokrajine drugačnemu kulturno-političnem okolju. Pri tem je danes tudi pri državotvornem (političnem) diskurzu zaznati nekakšno »romatnizacijo« pokrajine, saj tisto, kar je včasih veljalo za »zaostalost«, danes v javnem diskurzu velja za »arhaične«, »romantične« ali celo »eksotične« prvine, ki tako predstavljajo svojevrsten turističen »branding« pokrajine. Tretja izpostavljena tema državotvornega (političnega) diskurza pa so aktualne gospodarske in socialne razmere v pokrajini, pri čemer so v ospredju značilna gospodarska nerazvitost oziroma podrazvitost pokrajine in nezadovoljive socialne razmere ter, v kontekstu samopromocije različnih govorcev, tudi različni predlogi na razrešitev takšnega stanja.

Tudi medijski diskurz v svojih prispevkih izpostavlja predvsem »drugačnost« pokrajine, točneje njene kulturne specifikke, še posebej značilno etnično oziroma nacionalno in religijsko heterogenost, pri čemer je v ospredju poročanja praviloma odnos največje skupine z določeno manjšinsko skupnostjo. Ob tem se jasno manifestira značilnost medijskega diskurza, namreč dajanje prednosti večinski skupini in marginalizacija ali izključevanje stališč manjšinskih skupin oziroma senzacionalistično izpostavljanje domnevnega konfliktnega odnosa med večinsko skupino in določeno manjšino. To pa nazorno kaže tudi, kako pomembno vlogo igra medijski diskurz pri »mobilizaciji posameznikov v zamišljeno skupnost«, oziroma kako medijski teksti na podlagi določenih izmišljenih skupnih karakteristik (so)oblikujejo kategorijo »Slovencev«, hkrati pa izločajo »vse tiste, ki teh kriterijev ne izpolnjujejo« in tako (so)kreirajo tudi značilen odnos napetosti med »nami« in »njimi« (Pušnik 1999, 803). Druga izpostavljena tematika medijskega diskurza pa so aktualne gospodarske in socialne razmere v pokrajini oziroma ugotavljanje njene razvojne zaostalosti, ki je pravzaprav še ena od

specifičnih značilnosti pokrajine, ki se kaže v ekonomskih kazalnikih, po katerih je pokrajina, sicer v sklopu širše regije Pomurje, v večini ekonomskih kategorij (npr. povprečna plača, stopnja zaposlenosti itd.) na povsem zadnjem mestu in z ogromnim zaostankom za najbolj razvitimi deli Slovenije, pri tem pa se ugotavlja tudi značilna »nezmožnost« Prekmurcev, da bi se iz takšnih razmer uspešno prebili sami, torej nakazuje na nujnost pomoči pokrajini s strani države oziroma vlade.

Historično-primerjalna analiza pa je pokazala, da je podoba Prekmurja v javnem diskurzu slovenskega prostora vsaj v določenih, a pomembnih aspektih pravzaprav precej podobna tisti iz prve polovice 20. stoletja. Pri tem je očitno, da je medijski diskurz iz omenjenega obdobja Prekmurje pravzaprav šele spoznaval, zato je v svojih prispevkih podajal splošne opise pokrajine in njenih prebivalcev ter izpostavljajal njene posebnosti, tako zgodovinske kot kulturne specifikke, še posebej značilno religijsko in etnično heterogenost v pokrajini, mnogi avtorji pa so izpostavljali tudi prostorsko-vizualno »drugačnost« pokrajine, podobno pa še danes tako v državotvornem (političnem) kot medijskem diskurzu prevladujejo prav te specifikke. Pri opisovanju značilnosti Prekmurja se, tako kot danes, omenja tudi gospodarska nerazvitost in nezadovoljive socialne razmere v pokrajini, pri čemer se tako nekoč kot danes ugotavlja tudi nezmožnost prebivalcev Prekmurja, da bi za izhod iz takšnih razmer rešitev poiskali sami. Medijski diskurz se v času ob in po priključitvi tudi čudi »slovenskosti« Prekmurja oziroma njenih prebivalcev, ki so stoletja tuje nadvlade »ohranili svojo narodno zavest«, podobno kot se temu dejstvu še danes čudijo akterji državotvornega (političnega) diskurza, zaznati pa je tudi včasih že pretirano navdušenje nad to pokrajino, ki pa se očitno ni materializirala, kakor danes priznavajo sodobni politični akterji. V medijskih tekstih med obema vojnama se pojavlja tudi poudarjanje nujnosti vsesplošne, tako kulturne kot gospodarske integracije pokrajine s (osrednje)slovenskim prostorom. Čeprav sicer nosilci državotvornega (političnega) diskurza ne izpostavljajo več nujnost kulturne integracije, pa podobno še danes ugotavljajo nujnost izboljšanja gospodarske in prometne povezanosti.

Tako tudi pričujoča analiza podpira ugotovitve predhodnih raziskav, na primer že izpostavljenega raziskovalnega projekta o *Prekmurski zgodovini kot primeru spregleda lokalne zgodovine v učnem načrtu osnovnih in srednjih šol*, ki ga je izvedel Inštitut za kulturno zgodovino znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, in ki je ugotavljal, da o pokrajini v javnem diskurzu še danes prevladujejo »arhaične predstave« ter podoba »zaostale, infrastrukturno nerazvite in ekonomsko

nezanimive pokrajine«, ki še vedno velja za »najbolj neznani del Slovenije« oz. »najbolj oddaljeno, najmanj znano in najbolj drugačno slovensko pokrajino«. Pri tem pa v določenih aspektih lahko zaznamo izrazito stereotipno obravnavanje značajskih potez njegovih prebivalcev in preteklih kulturnih praks ter »eksotizacijo« oziroma »romantizacijo« pokrajine in njenih značilnosti (Vovko 2010, 2).

6 ZAKLJUČEK

Zgodovinske okoliščine, zaradi katerih je bilo Prekmurje kontinuirano ločeno od tega, kar danes označujemo kot slovenski nacionalni prostor, in pripadnost pokrajine drugačnemu kulturno-političnem okolju so posledično vodile do specifičnega oziroma »posebnega« odnosa med pokrajino in (osrednje)slovenskim prostorom, ki sta se začela tesneje in jasneje povezovati šele v drugi polovici 19. stoletja s širjenjem delovanja slovenskega nacionalnega gibanja. Toda to povezovanje in vzajemno delovanje je bilo omejeno zgolj na lokalno raven (Štajersko) in se ni jasneje manifestiralo v osrednjeslovenskem prostoru z Ljubljano. Posledično tako Prekmurje ni bilo vključeno v številne pomembne manifestacije »slovenstva« (npr. program *Zedinjene Slovenije*), pa tudi v literarne in druge simbolne reprezentacije ne, specifičen odnos med pokrajino in (osrednje)slovenskim prostorom pa se je nazorno pokazal tudi ob priključitvi Prekmurja Kraljevini SHS leta 1919 in posledični integraciji pokrajine v (osrednje)slovenski prostor, ki so jo v Prekmurju mnogi dojemali zgolj kot kolonizacijo svoje pokrajine s strani »Kranjcev«.

Tako kot druge nacionalne identifikacije tudi »slovenstvo« ni neka inherentna oziroma »naravna« danost, pač pa diskurzivni konstrukt, ki ga pomembno (so)oblikujejo hegemonični oziroma elitni družbeni diskurzi, ki določajo *mainstream* razmišljanje v družbi, med njih pa sodita tudi v nalogi analizirana državotvorni (politični) in medijski diskurz. Ob analizi se kaže prav omenjen specifičen oziroma »poseben« odnos do Prekmurja, ki ga lahko še danes zaznamo v (osrednje)slovenskem prostoru. Tako glavni akterji državotvornega (političnega) diskurza priznavajo ter se opravičujejo za preteklo »zapostavljanje« pokrajine, njegovo odpiranje na rob »slovenske zavesti« ali celo popolno ignoriranje v preteklosti, kar podprto z uradno historiografijo utemeljuje z »zunanji« oziroma »zgodovinskimi« okoliščinami, zaradi katerih priključitev Prekmurja v slovenski prostor ni bila nikoli »pravilno dojeta« - pri čemer se še enkrat nazorno pokaže tudi žrtveni diskurz, po katerem Slovenci niso za nič krivi. To pa je pravzaprav paradoksalno, saj gre za edini del ozemlja današnje Slovenije, ki jo je ta (v tistem obdobju) pridobila in ne »izgubila«. Tako bi logično pričakovali, da je ob vseh »katastrofalnih« in »bolečih« izgubah, ki jih je slovenskemu narodu prineslo risanje novih meja na zemljevidu Evrope po 1. svetovni vojni in sesutju stoletja starih monarhičnih imperijev, le-ta z velikim pompom sprejel edino na novo »pridobljeno« ozemlje. Ne glede na ta »izgovor« pa lahko na podlagi (zgodovinskih) dejstev, predstavljenih tudi v pričujoči nalogi

- po kateri lahko Prekmurje zaradi njegove specifične zgodovinske pozicije postavimo zgolj na obrobje slovenske nacionalnosti – domnevamo, da bi bila priključitev pokrajine »nepravilno dojeta« oziroma »spregledana« tudi, če bi se zgodila v nekem drugem časovnem obdobju. Državotvorni (politični) diskurz poskuša ta dejstva o svojem odnosu do Prekmurja preseči z včasih že pretiranim poudarjanjem »slovenskosti« Prekmurja, »večstoletne« in »neomajne zvestobe slovenstvu« njegovih prebivalcev, po drugi strani pa tudi »zaslug« pokrajine pri tvorjenju slovenske identitete oz. »slovenskosti«, ali z drugimi besedami, poudariti poskuša pomembnost Prekmurja za Slovenijo, potrditve tega pa išče v partikularnih zgodovinskih dogodkih, osebnostih in procesih, v skladu s primordialističnim dojemanjem (slovenskega) naroda tudi daleč nazaj, vse tja do začetka 2. tisočletja.

Poleg specifičnega, »posebnega« odnosa do Prekmurja v državotvornem (političnem) in medijskem diskurzu o pokrajini prevladuje izpostavljanje »drugačnosti« pokrajine, tako vizualno-prostorske, kot kulturnozgodovinske, v smislu drugačnosti od preostalega, sicer že tako raznolikega slovenskega prostora. Pri tem je opazna romantizacija pokrajine in njenih kulturnih specifik, ki so še pred desetletji veljale zgolj za dokaze »zaostalosti« pokrajine in ki se med drugim kaže na primer v uporabi izrazito poetičnega jezika političnih akterjev ob opisovanju pokrajine. Tako lahko v celoti potrdim prve štiri teze, pri čemer naj opozorim še na pomanjkljivosti analize, predvsem pri analizi medijskega diskurza: ta bi lahko vključevala širši nabor medijskih prispevkov (na primer iz tiskanih medijev ali svetovnega spleta ipd.), vendar sem analizo omejila, saj mislim, da analiza medijskih prispevkov iz obeh osrednjih informativnih oddaj dveh najpomembnejših slovenskih televizij dovolj nazorno prikaže tematiko ter smiselno dopolnjuje prvi del analize. Pri tem pa opozarjam tudi na možno dopolnitev oziroma nadgraditev pričujoče analize o podobi Prekmurja v slovenskem javnem diskurzu, na primer preko analize turističnega oglaševanja (npr. spletnih turističnih portalov, oglaševalskih kampanj itd.), šolskega diskurza (npr. preko analize učbenikov in učnih načrtov), strokovnega historiografskega diskurza (koliko prostora namenjeno omenjeni tematiki ipd.), ali analize glasbenih del oziroma filmske produkcije ipd.

Kot je pokazala historično-primerjalna analiza oziroma primerjava podobe, ki nam jo o Prekmurju slikata slovenski državotvorni (politični) in medijski diskurz s tisto, ki je v medijskem diskurzu prevladovala pred slabim stoletjem, pa lahko potrdim tudi peto tezo, saj so se med obema pokazale sicer pričakovane, v nekaterih aspektih pa tudi nekatere presenetljive podobnosti. Tako kot v prvi polovici 20. stoletja Prekmurje še danes velja za

pokrajino neokrnjene narave (navkljub večdesetletni intenzivni kmetijski dejavnosti!), odmaknjeno od »vsakdanjega mestnega vrveža«, kjer še »čas teče počasneje«. Če je pred 70. leti neznan avtor ob pogledu na prekmursko ravnico in neskončna polja ugotovil: »Nad vsem tem se veseli civilizirani človek, ko uide trušču mestnih ulic, človek, ki je izgubil stik z naravo« (Sodobnost 1937, 56), je podobno sklenil tudi Janša med svojim slovesnim govorom leta 2008: »/.../ v tem današnjem brezosebem času globalizacije še vedno obstaja neokrnjen del narave, kamor nas vabijo zapeljive gorice, travniki, rečni okljuki in mrtvice, stari mlinci, s slamo krite domačije in bogato folklorno izročilo« (Janša 2008, 1). Tudi prebivalce Prekmurja, ki so »prijazni, skromni in modri ljudje« (Janša 2008, 1), se še danes označuje v skoraj istih terminih kot jih je pred stoletjem opisoval takratni medijski diskurz. Podobno tudi gospodarske razmere v pokrajini kličejo k podobnim ukrepom, pri čemer se še posebej izpostavlja dvig (osnovne) ravni gospodarskega razvoja, oblasti pa je očitno še danes velik uspeh zgolj izgradnja osnovne prometne ali komunalne infrastrukture. Prekmurje v javnem diskurzu še danes, kot v obdobju ob njegovi priključitvi preostalem slovenskemu prostoru, zaznamujeta razvojna zaostalost in, čeprav ne več primitivne, pa vsaj težke socialne razmere, iz katerega se Prekmurci tudi danes ne zmorejo (ali ne znajo?) prebiti sami. In čeprav se danes za pokrajino res ne uporablja več oznaka »slovenska Sibirija«, pa v njeni javni podobi prevladujejo določene prvine, ki ne prinašajo podobe sodobnega Prekmurja, pač pa izpostavljajo predvsem njegovo tradicionalnost in arhaičnost. Tako velja pokrajina v slovenskem javnem diskurzu še danes za nekakšno zaostalo in odmaknjeno področje, pa čeprav lahko danes reko Muro namesto zgolj z brodom prečkate po najdaljšem avtocestnem mostu v Sloveniji in se ob tem najbrž ne počutite več kot Kolumb od odkrivanju Amerike. Čeprav bi bila za empirično potrditev seveda potreba širša raziskava, da bi verjetno težko našli še kakšno pokrajino v Sloveniji, katere podoba v javnem diskurzu bi se skozi stoletje tako malo spremenila. Pri tem se seveda zastavlja vprašanje, namreč ali se je Prekmurje s svojimi prebivalci vred v slabih sto letih res tako malo spremenilo - in to v spremembami (pre)nasičenem 20. stoletju! - ali pa je samo njegova podoba v javnem diskurzu slovenskega prostora ostala nespremenjena.

7 LITERATURA

Anderson, Benedict. 1991. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London in New York: Verso.

Apih, Josip. 1888. *Slovenci in 1848. leto*. Ljubljana: Matica Slovenska.

De Cillia, Rudolf, Martin Reisigl in Ruth Wodak. 1999. The Discursive Construction of National Identities. *Discourse & Society* 10 (2): 149-173.

Fujs, Metka. 1995. Zgodovina, kultura in naše resnične družbene korenine. V *Stopinje 1996*, ur. Jože Ftičar, Lojze Kozar, Lojze Kozar ml., Vilko Novak, Franc Puncer, Jože Smej in Jože Zadavec, 104-107. Murska Sobota: Pomursko pastoralno področje.

Gantar, Pavle. 2009. *Govor predsednika Državnega zbora na državni proslavi ob 90. letnici združitve prekmurških Slovencev z matičnim narodom*. Državni zbor, 15. avgust. Dostopno prek: http://www.dz-rs.si/index.php?id=382&no_cache=1&show=64&pageNumber=1&cHash=1c2111d27e (2. april 2010).

Gruber, Ruth Ellen in Samuel Gruber. 2003. *Jewish Monuments in Slovenia: A Report for The United States Commission for the Perservation of America's Heritage Abroad*. Dostopno prek: http://www.heritageabroad.gov/reports/doc/slovenia_survey.pdf (17. maj 2010).

Hajnšek – Holz, Milena. 2006. Uvod. V *Slovar stare knjižne prekmurščine*, ur. Vilko Novak, V-X. Ljubljana: Založba ZRC.

Hall, Stuart. Delo reprezentacije. 2004. V *Medijska kultura: kako brati medijske tekste*, ur. Breda Luthar, Vida Zei in Hanno Hardt, 33-84. Ljubljana: Študentska založba.

Hočevar, Ciril. 1922. Prosvetni položaj Prekmurja. *Učiteljski tovariš*, 1-2 (16. marec).

Hozjan, Andrej. 2007. Ali se še splača raziskovati preteklost Prekmurja? V *Pomurska akademska avtocesta*, ur. Mitja Slavinec, 9-12. Murska Sobota: Pomurska akademsko znanstvena unija.

Jalušič, Vlasta. 2003. Organizirana nedolžnost. V *Izbrisani: organizirana nedolžnost in politike izključevanja*, Jasminka Dedić, Vlasta Jalušič in Jelka Zorn, 7-22. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Janša, Janez. 2006. *Govor predsednika vlade Republike Slovenije na državni slovesnosti ob priključitvi Prekmurja k Sloveniji*. Kabinet predsednika vlade, 18. avgust. Dostopno prek: http://www.nekdanji-pv.gov.si/2004-2008/fileadmin/kpv.gov.si/pageuploads/datoteke_dinamika/2006-08/drugo/Govor_Prekmurje_18avg06.doc (2. april 2010).

--- 2008. *Govor predsednika vlade Republike Slovenije na osrednji državni slovesnosti ob prazniku združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom*. Kabinet predsednika vlade, 16. avgust. Dostopno prek: http://www.nekdanji-pv.gov.si/2004-2008/fileadmin/kpv.gov.si/pageuploads/datoteke_dinamika/2008-08/drugo/16avg08_govor_pv_zdruzitev_prekmurcev.pdf (2. april 2010).

Jari. 1940. Prvi obisk Prekmurja. *Slovenski gospodar*, 2 (20. marec).

Jerič, Ivan. 2000. *Moji spomini*. Murska Sobota: Zavod sv. Miklavža.

Jewish Virtual Library: Hungary. 2010. Dostopno prek: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/vjw/Hungary.html> (9. julij 2010).

Jurančič, Janko. 1977. Izbor iz prekmurskega slovstva. *Jezik in slovstvo* 23 (2): 54-56.

Kerec, Darja. 2003. Prekmurska zavest in slovenstvo. *Zgodovinski časopis* 57 (1-2): 65-70.

--- 2010. »Dobimo se na Trgu zmage«: *Arhitekturni in umetnostni spomeniki socializma v okviru prekmurske turistične ponudbe*. Dostopno prek: <http://www.turistica.si/downloads/posveti/DediscinaSocializma/Povzetki/Kerec.pdf> (28. september 2010).

Knežević Hočevar, Duška. 2003. Medijska govorica o nacionalni reprodukciji v postsocialistični Sloveniji. *Teorija in praksa* 40 (2): 335-356.

Kovačič, Tanja. 2006. Izbrisani: utrjevanje slovenske nacionalne identitete skozi diskurzivno prakso balkanizma na primeru televizijskih oddaj Tarča in Trenja. *Časopis za kritiko znanosti* 34 (224): 82-91.

Kozinc, Nina. 2005. Nekateri elementi strukturne nestrpnosti v Sloveniji. V *Mi in oni. Nestrpnost na Slovenskem*, ur. Vesna Leskošek, 97-109. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Krajevni leksikon dravske banovine. 1937. Ljubljana: Uprava kranjskega leksikona dravske banovine.

Kranjec, Donat, ur. 1999. *Izkažimo čast slavnim ljudem, našim očakom po njihovih rodovinah: zahvalna tridnevnic ob 80-letnici priključitve Prekmurja Sloveniji*. Murska Sobota: Dekanijski urad.

Krušič, Marjan, ur. 2009. *Slovenija, turistični vodnik*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kučan, Ana. 1998. *Krajina kot nacionalni simbol*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Kuzmič, Franc. 2007. Domoznanstvo kot nenehen proces raziskovanja in obdelave. V *Zbornik soboškega muzeja 9-10*, ur. Franc Kuzmič, 227-236. Murska Sobota: Pokrajinski muzej.

--- 2008. Kronologija mesta Murska Sobota. V *Zbornik soboškega muzeja 11-12*, ur. Franc Kuzmič, 207-223. Murska Sobota: Pokrajinski muzej.

Marinovič, Glorija. 2009. Mura, poraz ženskosti. *7dni*, 12. avgust. Dostopno prek: <http://web.vecer.com/portali/vecer/v1/default.asp?kaj=3&id=2009081105459355> (14. junij 2010).

Mladenovič, D. 2009. *Prekmurje*. Dostopno prek: <http://www.sloveniaholidays.com/prekmurje/turisticne-informacije/predstavitev-regije> (8. julij 2009).

Novak, Vilko. 1935. Nekaj o jeziku Miška Kranjca. *Dom in svet* 48 (9-10): 516-519.

--- 1972. Novi prekmurski tiski. *Jezik in slovstvo* 17 (7-8): 258-260.

--- 1974. Prekmurske rokopisne pesmarice. *Jezik in slovstvo* 19 (6-7): 212-217.

--- 1997. Prekmurje in trianonski mir v madžarski luči. V *Stopinje 1998*, ur. Jože Ftičar, Lojze Kozar ml., Vilko Novak, Franc Puncer, Jože Smej in Jože Zadavec, 42-46. Murska Sobota: Pomursko pastoralno področje.

Petrè, Fran. 1936. Štajerska in Prekmurje 1936. *Sodobnost* 4 (9): 423-431.

Podobnik, Janez. 2007. *Govor ministra za okolje in prostor Republike Slovenije na državni proslavi združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom*. Ministrstvo za okolje in prostor, 17. avgust. Dostopno prek: http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/dokumenti/prekmurski_slovinci_govor.pdf (2. april 2010).

POP TV. 2006. *24 ur*. Ljubljana, 18. avgust.

--- 2007. *24 ur*. Ljubljana, 17. avgust.

--- 2008. *24 ur*. Ljubljana, 18. avgust.

Ptujski list. 1919. Prekmurje osvobojeno, 1 (17. avgust).

Pušnik, Maruša. 1999. Konstrukcija slovenske nacije skozi medijsko naracijo. *Teorija in praksa* 36 (5): 796-808.

Simoniti, Vasko. 2008. Od zgodnjega srednjega veka do jožefinskih reform. V *Slovenska zgodovina: družba, politika, kultura*, Peter Štih, Vasko Simoniti in Peter Vodopivec, 1-194. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino. Dostopno prek: http://www.sistory.si/publikacije/pdf/zgodovina/Vasko_Simoniti-Od_zgodnjega_novega_veka_do_jozefinskih_reform.pdf (21. avgust 2010).

Slovenec. 1919a. Klic iz Prekmurja, 2-3 (25. februar).

--- 1919b. Ogrski Slovenci, 1-2 (7. marec).

--- 1919c. Ogrski Slovenci, 1-2 (11. marec).

--- 1919d. Prekmurje osvobojeno, 1 (13. avgust).

Sodobnost. 1937. Po Prekmurju 5 (1-2): 55-63.

Stanković, Peter. 2002. Uporabe »Balkana«: Rock in nacionalizem v Sloveniji v devetdesetih. *Teorija in praksa* 39 (2): 220-238.

Statistični urad Republike Slovenije. 2002. Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj. Dostopno prek: http://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=REG&st=18 (28. maj 2010).

Šteiner, Martin. 1997. »Prve demokratične« volitve v novi Jugoslaviji 11.11. 1945. *Zgodovinski časopis* 51 (1): 103-105.

Titl, Julij. 1970. *Murska republika 1919*. Murska Sobota: Pomurska založba.

TV Slovenija, 1. program. 2006. *Dnevnik*. Ljubljana, 18. avgust.

--- 2007. *Dnevnik*. Ljubljana, 17. avgust.

--- 2008. *Dnevnik*. Ljubljana, 18. avgust.

--- 2009a. *Dnevnik*. Ljubljana, 17. avgust.

--- 2009b. *Šoa: teža molka*, dokumentarni film. Ljubljana, 27. januar.

Učiteljski tovariš. 1919. Krajevne razmere v Prekmurju, 1-2 (8. oktober).

--- 1924. Protest iz Prekmurja radi postopka ministrstva prosvete, 2 (3. april).

Velikonja, Mitja. 1995. Mitologija Srednje Evrope. *Časopis za kritiko znanosti* 23 (176): 27-44.

--- 2002. »Dom in svet«: Kultura in študije naroda. V *Cooltura: Uvod v kulturne študije*, ur. Aleš Debeljak, Peter Stanković, Gregor Tomc in Mitja Velikonja, 283-297. Ljubljana: Študentska založba.

Vezovnik, Andreja. 2008. Kritična diskurzivna analiza v kontekstu sodobnih diskurzivnih teorij. *Družboslovne razprave* 24 (57): 79-96.

--- 2009. *Kritična analiza diskurzivne konstrukcije kolektivnih identifikacij: primer slovenstva*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Vidic, Marko, ur. 1999. *Ilustrirana zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

Vodopivec, Peter. 2008. Slovenska zgodovina 1780-2004. V *Slovenska zgodovina: družba, politika, kultura*, Peter Štih, Vasko Simoniti in Peter Vodopivec, 1-316. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino. Dostopno prek: <http://www.sistory.si/publikacije/pdf/zgodovina/Slovenska-zgodovina-1780-2004.pdf> (21. avgust 2010).

Vovko, Andrej, ur. 2010. *Zapostavljeni spomin pokrajine: Prekmurska zgodovina kot primer spregleda lokalne zgodovine v učnem načrtu osnovnih in srednjih šol*. Dostopno prek: http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/crp/2008/crp_V5_0238_porocilo.doc (23. junij 2010).

Vratuša, Anton. 2008. Prekmurski človek nekdanj in zdaj. V *Zgodovinska identiteta sveta ob Muri*, ur. Mitja Slavinec, 5-7. Murska Sobota: Pomurska akademsko znanstvena unija.

Vrbnjak, Viktor. 2007. Prekmurje po prvi svetovni vojni. V *Zbornik soboškega muzeja 9-10*, ur. Franc Kuzmič, 71-116. Murska Sobota: Pokrajinski muzej.

Wodak, Ruth in Rudolf De Cillia. 2007. Commemorating the Past: the Discursive Construction of Official Narratives About the 'Rebirth of the Second Austrian Republic'. *Discourse & Communication* 1 (3): 315-341.

Zdravec, Bojan. 2010. *Judje in antisemitizem v Sloveniji*. Dostopno prek: <http://www.inv.si/psja/spomin/index.htm> (9. julij 2009).

Zupančič, Bogo. 2008. V iskanju funkcionalizma in modernizma v Prekmurju. *Večer*, 21. avgust. Dostopno prek: <http://web.vecer.com/portali/vecer/v1/default.asp?kaj=3&id=2008082105353583> (12. september 2010).

Zvonček. 1922. Prekmurje, 245-248 (oktober).